200 RSD BiH 3.50 BAM; Hrvatska 19 HRK; Makedonija 150 MKD; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF

01132
9 770353 802002

VREME

4. oktobar 2012. broj 1135

Intervju:
Kokan Mladenović
Pošto pozorište, a pošto pašteta

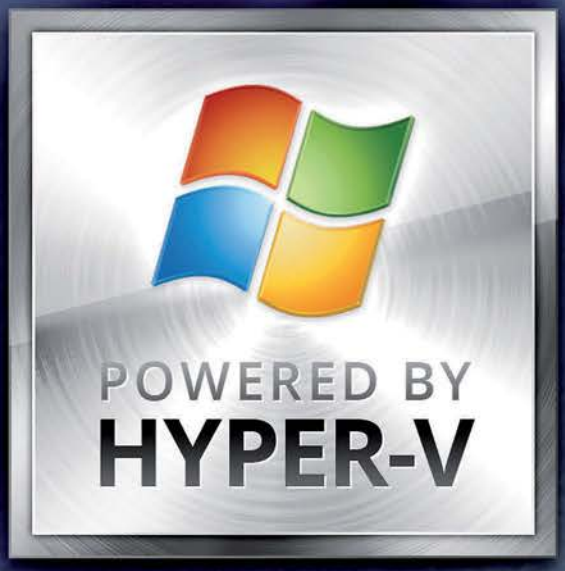

INTERVJU: MILANKA KARIĆ

KAKO EVROPA DA POMOGNE BOGOLJUBU

Parada ponosa 2012 ▸ Da li su nasilnici jači od države

NOVO!

HYPER-V SERVERI

VIRTUELNI WINDOWS SERVER
OD SAMO €35 MESEČNO

HYPER-V TEHNOLOGIJA ZA WINDOWS VIRTUELNE PRIVATNE SERVERE
PRUŽA NAJBOLJE PERFORMANSE I POUZDANOST

EUnet
PROFESSIONAL HOSTING

011 330 56 05 • WWW.EUNETHOSTING.COM/HYPER-V-SERVERI

VREME
BROJ 1135
4. oktober 2012.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnik glavnog urednika
Aleksandar Ćirić

sekretarijat
Mirjana Kalezić

redakcija
Dejan Anastasijević, Aleksandar Anđić *(foto@vreme.com)*, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Jovan Dulović, Slobodan Georgijev, Jovana Gligorijević, Nebojša Grujičić *(kultura@vreme.com)*, Andrej Ivanji *(svet@vreme.com)*, Jelena Jorgačević, Zoja Jovanov, Tatjana Jovanović, Slobodan Kostić, Jasmina Lazić *(medjuvreme@vreme.com)*, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković, Milan Milošević, Tamara Nikčević, Teofil Pančić, Saša Rakezić *(strip@vreme.com)*, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Momir Turudić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić *(arhiva@vreme.com)*
Jelena Mrđa *(foto@vreme.com)*

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Vesna Srbinović, Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić; **korektori:** Ana Ćuk, Marija Halupka, Stanica Milošević; **lektori:** Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović; **daktilograf:** Zorica Nikolić

internet izdanje
http://www.vreme.com
Marija Vidić (urednica)
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
(prodaja@vreme.com)
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
(marketing@vreme.com)
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: *redakcija@vreme.com*

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

04 Međuvreme

08 Intervju:
Rasim Ljajić

12 Dosije Parada ponosa:
Da li su nasilnici jači od države

18 Intervju:
Milanka Karić

22 Nesreće i posledice:
Kobni lastin let

24 Trgovina organima:
Kasapljenje i medicina

26 Etika i biznis:
Beskonačmi zadatak

27 Vreme Beograda

35 Nuspojave:
Andara i Šura u Beogradu

36 Ljudi i vreme

39 Lisica i ždral: Volite li mumiju

KULTURA

40 Intervju:
Kokan Mladenović

46 Esej: Parni valjak opet radi

50 Strip "Uragan" Aleksija Ranhera:
Ni dobro, ni zlo

52 Pozorište: Živa je Živka

53 TV manijak: Ljudi za stolom

SVET

54 Avganistan: Fudbal, rep i rat

58 Evro kriza i regionalizam:
Španska groznica u Kataloniji

MOZAIK

62 Roboti u Srbiji:
Moji dani sa Asimom

65 Moj muški život: Oružje

66 Fudbal:
Nikada nam bolje nije bilo

68 Uljezi: Uputstvo za slepog miša

70 Kultura sećanja:
Markus Volf, najbolji špijun na svetu

76 Reagovanje: Obične, proklete i Liht laži

78 Vreme uživanja: Svetska čuda

U izdanju Službenog glasnika uskoro iz štampe izlazi knjiga *Derbi* u kojoj su, svaki iz svog ugla, o Crvenoj zvezdi i Partizanu pisali Vule Žurić i Božo Koprivica. Povodom rođendana Partizana 4. oktobra, uz saglasnost autora prenosimo jedno poglavlje iz ove knjige.

Piše: Božo Koprivica

Dok se Kabul naveliko izgrađuje, održavaju se filmski festivali, organizuje fudbalska liga i sluša rep muzika, gospodari rata podmićeni međunarodnim novcem i dalje kontrolišu gradove, a talibani planine. U samoubilačkom bombaškom napadu na patrolu koju su činili vojnici NATO-a i avganistanski policajci, u ponedeljak je na istoku Avganistana poginulo najmanje 20 ljudi, od toga trojica američkih vojnika. Ako sa povlačenjem NATO-a presahne i međunarodna finansijska pomoć, sukobi mogu postati još žešći

Piše: Enzo Mangini

"Metode obaveštajnih službi nigde na svetu ne mogu da se ocenjuju merilima građanskog morala", rekao je svojevremeno bivši višedecenijski šef istočno-nemačke obaveštajne službe Markus Volf. Čoveka koji je jednom politički spasao, a potom nenamerno srušio sa vlasti kancelara Vilija Branta, koji je za vreme Hladnog rata izgradio jednu od najboljih špijunskih mreža na svetu, nemački sudovi su nakon ujedinjenja zapadnog i istočnog dela posle višegodišnjeg procesa morali da oslobode zbog nedostatka dokaza

Piše: Ivan Ivanji

Na naslovnoj strani: **Milanka Karić**
Foto: **Aleksandar Anđić**

Ekshumacija posmrtnih ostataka kneza Pavla, kneginje Olge i kneževića Nikole Karađorđevića obaviće se u petak u Lozani. Njihovi posmrtni ostaci biće, uz najveće državne počasti, izloženi 4. i 5. oktobra u Sabornoj crkvi u kojoj će se služiti liturgija za upokojene i pomen.

foto: Denis Balibus/ Reuters

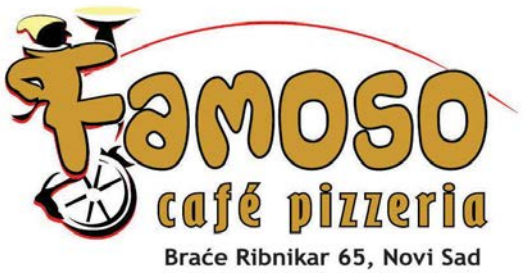
4/10/12 - 10/10/12

prognoza vremena

03/10/12
http://www.meteos.rs

min°C max°C	četvrtak	petak	subota	nedelja	ponedeljak	utorak	sreda
Beograd	12 24	14 25	15 27	12 18	10 14	8 16	9 18
Vojvodina	9 23	11 24	12 27	11 17	9 12	6 15	6 18
centralna i južna Srbija	11 26	10 26	12 29	14 22	10 12	8 17	6 18

U većini dana povoljna biometeorološka situacija uz manje tegobe kod većine meteoropata i hroničnih bolesnika. Nepovoljnije biometeorološkoe prilike se očekuju u subotu i nedelju. Vreme. Početkom iduće sedmice hladnije pa treba prilagoditi oblačenje.

broj nedelje

5

Svaki peti beskućnik u Beogradu ima visoku ili višu stručnu spremu, dok je svaki treći završio srednju školu, pokazalo je istraživanje volontera Crvenog krsta Palilule.

USTAVNI SUD SRBIJE

Neustavna četnička prava

Ustavni sud Srbije (USS) proglasio je neustavnima odredbe prema kojima su pripadnici Jugoslovenske vojske u otadžbini, odnosno Ravnogorskog pokreta – po Uredbi Vlade Srbije iz 2005. godine – izjednačeni sa pripadnicima Narodnooslobodilačkog rata u pravima. Prema odluci USS-a, čije obrazloženje tek treba sačekati, pripadnici Ravnogorskog pokreta nemaju pravo na zdravstvenu zaštitu, borački dodatak, ličnu invalidninu, dodatak za negu i pomoć, ortopedski dodatak, pravo na banjsko i klimatsko lečenje. Nemaju ni prava na ortopedska i druga pomagala, porodičnu invalidninu, naknade za vreme nezaposlenosti, putničko motorno vozilo, porodični dodatak..., ali im je ostalo pravo na penziju i profesionalnu rehabilitaciju, te besplatnu i povlašćenu vožnju.

Odluku suda pozdravili su, u izjavama medijima, predsednik SUBNOR-a Miodrag Zečević, koji Uredbu Vlade iz 2005. godine vidi kao "dodvoravanje koalicionim partnerima", a Ravnogorski pokret kao "bruku za srpski narod", kao i mnogi mediji i istaknuti pojedinci u regionu.

Uredba je, inače, od samog početka bila osuđena na propast. Kao prvo, nedostaju prateći propisi za njeno provođenje, a drugo – i pokazalo se kao nepremostivo – u komisiji koja je trebalo da odlučuje o zahtevima trebali su biti i članovi SUBNOR-a, njih troje, uz četvoro članova koje bi imenovala Skupština Srbije.

SUBNOR je odavno Ministarstvo rada i socijalne politike, njegovo Odeljenje za boračko-invalidska pitanja, obavestio da oni Ravnogorski pokret ne priznaju kao antifašistički, pa zato neće da imenuju članove komisije. Ostali su dosledni u tom stavu, a niti iz Skupštine – kako je to proletos rečeno u tom Ministarstvu – nije stigao čak ni odgovor, uprkos nekoliko upućenih im opomena. Stav SUBNOR-a je vrlo zorno

foto: A. Anđić

nedavno obrazložio njegov predsednik Zečević: "Kako mogu da traže od nas, sa kojima su se četnici sve vreme tukli, da priznamo da su antifašisti? Nek im taj status daju Nemci i ljotićevci, sa kojima su bili zajedno i koji su ih plaćali. Što nas petljaju u to?"

Do sada je, kako objavljuju srpski mediji, podneto oko tri hiljade zahteva Ravnogoraca za sticanje boračkog statusa. Jedna četvrtina zahteva je odbijena zbog nedostatka potrebnih dokaza, dok su ostali postupci "na čekanju". Naime, zahtevi su podnošeni opštinskim komisijama (koje su uglavnom formirane), ali o njima konačnu reč mora da kaže "centralna" komisija, koja – ne postoji.

Potpredsednik Srpskog pokreta obnove Aleksandar Čotrić izjavio je beogradskom "Danasu" da je Ustavni sud "nekompetentan i nenadležan" za ocenjivanje Uredbe, kao i da je "sud istorije potvrdio da je Ravnogorski pokret bio antifašistički i oslobodilački".

Valja spomenuti i to da je SUBNOR, zajedno s još 12 nevladinih organizacija, Ustavnom sudu Srbije podneo i zahtev za preispitivanje Zakona o rehabilitaciji, o kojem tek treba da bude odlučeno, a da je pred Višim sudom u Beogradu – kako neki mediji tvrde, u samom finišu – u toku postupak za rehabilitaciju Dragoljuba Draže Mihailovića.

D. N.

► novogovor

Platforma

Ako s razlogom kao jedan od temelja novogovora pretpostavimo njegovu savršenu neodređenost – ili, drukčije, značenje pojmova koje proističe samo iz konteksta – platforma je novogovorska reč za primer. Što se može reći i kao *par excellence* sa platforme novinarske učenosti.

U globalnom svakodnevnom životu nastupati s neke platforme je, prosto, uslov svakog nastupa.

Tako, na primer, dobar skok u vodu ne može se izvesti bez odgovarajuće platforme, mi bismo rekli odskočne daske, mada roniocima platforma treba samo za otiskivanje u dubinu. Odskočna daska – ali i sve elastične, zategnute i naročito opremljene površine takođe su platforme, npr. trambuline ili cirkuske mreže za hvatanje artista koji se omaknu sa svoje platforme za skok smrti.

Drugoj grupi pripadaju naftne, rudarske i geološke platforme, ali u ovoj potonjoj nauci, geologiji, platforma je deo kontinentalne ploče prekriven sedimentnim stenama. Zemljani nasip nasut kao osnova neke građevine ili radova takođe je platforma, kao što su "platforme" i cipele s debelim đonom, koje danas iz nekog razloga nose samo žene, dok su sedamdesetih godina prošlog veka bile posebno popularne kod onižih muškaraca, pa još sa "patka kljunom" (za starije: to je nosio i Željko Bebek u slavnim danima).

Postoji i pozorišna platforma, kao i železnička ili tramvajska – uzdignuti deo na stanici po kom se iz vozila izlazi ili u njega ulazi. U tehnologiji, kompjuterska platforma je okvir neophodan za rad određenih aplikacija, a u širem smislu to je tehnologija koja omogućava proizvodnju i procese koji su okrenuti/otvoreni za budući razvoj.

Automobilska platforma je naziv zbira delova zajedničkih za različite modele vozila.

Najzad, platforma znači i plan akcije, skicu ili projekat.

Pa nas to dovodi i do političkih značenja. Partijska platforma je spisak principa kojih se neka partija – ne pod obavezno, a naročito ne ovde – navodno drži ili se za njih zalaže.

U značenju plana akcije, skice ili projekta, platforma se u engleskom jeziku pojavljuje sredinom XVI veka iz francuskog u značenju nečeg ravnog, doslovno kao opis uzdignute poravnate površine. U značenju opredeljenosti politike neke stranke javlja se tek početkom XIX veka, možda u vezi s navikom političara da se svetu obraćaju s uzdignute ravne površine, tj. platforme.

Što se onog ispod tiče, nema tog političara koji će sa platforme sići ispod donje crvene crte.

Dok ne siđu.

ALEKSANDAR ĆIRIĆ

PIŠE: ZORAN STANOJEVIĆ

Trgovanje prijateljima

Mogu lako da zamislim tu scenu. Ministar ili neko na još višem položaju, sedi na zadnjem sedištu službenog automobila i jedino što ima pri sebi, a da mu pričinjava kakvo-takvo zadovoljstvo, jeste mobilni telefon ili tablet. Budući da ga mrzi da čita bilo šta, jer sve zna, preostaje mu samo da tvituje. Da vreme između dva događaja prekrati komunikacijom sa građanima, ako se već sa svima istelefonirao i onoliko ispričao sa obezbeđenjem.

Nema neposrednije mogućnosti razgovora sa nekim ko vam je nepristupačan i prava je šteta što srpski političari to slabo razumeju. Veoma mali broj ih je koristio Tviter u kampanji, o čemu je bilo reči u ovoj rubrici, a još manje ih je ostalo u takvoj vezi sa običnim svetom posle izbora.

Mada nije Tviter svakome svaki put doneo sreću. Pitajte Nenada Čanka, koji je za svoje prvo pojavljivanje u javnosti posle incidenta ispred novosadske kafane izabrao baš svoj Tviter nalog. Prvo čega treba biti svestan je da su izjave na Tviteru, pod uslovom da se u autentičnost naloga ne sumnja, jednake izjavama u novinama, uz tu razliku da tviteraš ne može da se pravda da su ga loše preneli, pa čak ni da je izjava izvađena iz konteksta. Svaki tvit, svakih 140 karaktera moraju se tretirati kao jedna celina koja funkcioniše za sebe i koja može da živi mimo onoga što smo objavili pre ili posle.

Tako je Nenad Čanak, neoprezno, svoju odbranu počeo na Tviteru, ne savetujući se ni sa kim (ako prihvata ičije savete), tu je izjavio da nema pojma o čemu se radi i sve što je radio kasnije bio je pokušaj da se ta inicijalna šteta sanira. Zato je savet svima koji se nađu u bilo kojoj vrsti problema da se ne hvataju tastature pre nego što se konsultuju sa nekim ko je u tom trenutku pribraniji. Posledice su trajne, uglavnom.

Međutim, srpsku internet zajednicu ove nedelje mnogo više je p(r)otresla najava da neka agencija nastoji da okupi "uticajne" ljude, a to su oni koji na svojim nalozima okupljaju više od 900 lica i da ih iskoristi u marketinške svrhe. To je prvi pokušaj da se ova internet aktivnost organizovano materijalizuje. Iako taj konkretan slučaj ne obećava, jer se čini da je reč o amaterskom pokušaju, jasno je da se time trasira put da onaj ko je okupio brojnu publiku sada od toga napravi neku korist. Kada se na to doda čitava "industrija lajkovanja", jasno je da je nastala nova grana marketinga o kojoj mi u Srbiji uglavnom ne znamo ništa. Ili znamo vrlo malo, da kažem to malo umerenije kako bih izbegao gnev uticajnih tviteraša.

Suština privlačnosti društvenih mreža je u spontanosti i direktnosti, to je ono zbog čega se sprijateljujemo ili pratimo nekoga. Onoga trenutka kada to postane predmet trgovine, za pare ili nešto drugo, najbolje će prolaziti oni koji tu spontanost dobro glume. Ostali će se suočiti sa beznačajnošću svog uticaja, što je zanimljiv paradoks.

DRUŠTVO

Priprema novog Zakona o radu

Iako većina radnika u Srbiji želi promenu Zakona o radu zbog izrabljivanja, niskih plata, otpuštanja, investitori i poslodavci imaju drugačiji motiv. Oni smatraju da se propisi moraju dodatno liberalizovati i na taj način približiti evropskoj praksi, jer u suprotnom neće biti ni reči o novim radnim mestima.

Još se ne precizira kada bi izmene i dopune Zakona o radu mogle ući u završnu fazu, ali optimisti se finalnoj verziji nadaju polovinom sledeće godine.

Izvesne su samo dve stvari – Zakon će biti izmenjen po preporukama Međunarodnog monetarnog fonda i radnici će ostati bez starih "socijalističkih povlastica" koje su im bile zagarantovane važećom regulativom.

Zoran Martinović, državni sekretar Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike kaže da radna verzija Zakona sadrži nekoliko ključnih predloga na kojima je, pre svega, insistirao Međunarodni monetarni fond. "Osnovna izmena je produženje rada na određeno vreme. Sadašnji zakon dozvoljava najviše godinu dana, dok bi po novom ovaj rok bio podignut na tri godine. Druga važna izmena se tiče isplaćivanja otpremnina radnicima koji su proglašeni za višak. Umesto da poslednji poslodavac plaća za ceo radni staž, on bi bio odgovoran samo za vreme koje je taj radnik proveo kod njega", kaže Martinović.

Državni sekretar otkriva i da je razmatran predlog da se godišnji odmor raspoređuje drugačije, pa je predloženo da prvi deo odmora može da traje i dve nedelje, a ne najmanje tri kao što je danas.

Nijedan od ovih predloga još nije dobio zeleno svetlo u narodu. Iako je Ministarstvo rada još prošle godine prosledilo prvu radnu verziju članovima Socioekonomskog saveta, povratna reakcija je izostala. A oko ove sadašnje najviše prigovora imaju sindikalci.

Potpredsednik samostalnih sindikata Srbije Zoran Mihajlović kaže za "Vreme" da je najava o promeni Zakona o radu neprihvatljiva za sindikat i može da ugrozi ionako mala prava zaposlenih u Srbiji. "Jedna od osnovnih zamerki je produženje roka rada na određeno vreme sa šest meseci na tri godine jer smatramo da će time zaposleni u Srbiji biti u podređenoj situaciji u odnosu na poslodavca. Prvo, kada imate radnika na određeno vreme na tri godine, vi ste u mogućnosti da to posle produžite i to može ići unedogled. Kada mladi, novozaposleni ljudi potpisuju ugovor pod takvim uslovima sa novim poslodavcem, postoji opasnost da ti ugovori neće biti pod znakom pažnje sindikata niti bilo koga, tako da mogu ići na štetu radnika.

Poslodavci pak smatraju da su izmene Zakona neophodne jer u pisanju poslednjeg zakona o radu, na osnovu Zakona o radu iz nekih ranijih socijalističkih vremena, učestvovali su sindikati koji imaju svoje sindikalne organizacije u velikim i srednjim preduzećima.

"Kada je pisan Zakon, nije uzeo u obzir mnoge stvari koje ne postoje kod malih poslodavaca. Zakon, ovakav kakav je, odgovora više odnosima u srednjim i velikim preduzećima, mada i tamo stvara velike troškove u poslovanju i često nepotrebno birokratizuje odnos poslodavac – zaposleni. Imajući sve to u vidu, ove promene su potrebne. Pre svega zato što će se smanjenjem troškova i birokratskih procedura otvoriti prostor za širenje onih preduzeća koja dobro posluju i za otvaranje novih radnih mesta, što je preko potrebno", kaže za "Vreme" Dragoljub Radić iz Unije poslodavaca Srbije.

MARINA ILIĆ

SMOTRA PROIZVOĐAČA RAKIJE

“Tomina ljuta”

Na Malu Gospojinu, u selu Gledićу koje se nalazi između Kragujevca i Kraljeva na obroncima Gledićkih planina, meštani ovog i okolnih sela su po 99. put proslavili svoju seosku i školsku slavu. Pored raznih kulturnih i sportskih priredbi, drugu godinu zaredom održana je i Smotra proizvođača rakije sa Gledićkih planina, ove godine u organizaciji Udruženja “Crvena ranka”. Svoje proizvode izlagalo je više od dvadeset članova ovog udruženja, a najveću pažnju privukla je rakija predsednika Republike Srbije Tomislava Nikolića. Rakiju pod nazivom “Tomina ljuta”, kako kažu meštani, predsednik je lično pekao u susednom selu Bajčetini, gde se nalazi njegovo porodično imanje. “Nema šta, njegova rakija je kao i svaka dobra ljuta – jaka ali pitka, nežna i tiha kao što je i on sam kad govori”, izjavio je za “Večernje novosti” aktuelni predsednik Udruženja “Crvena ranka” Zoran Tijanić.

O ovom malo neobičnom hobiju za

foto: Tanjug

jednog predsednika države javnost je čula u vreme Nikolićeve inauguracije, kad je objavljeno da će na prijemu pored tradicionalnih nacionalnih jela i pića biti poslužena i rakija, i to “Tomina ljuta”. Iako Nikolić nije učlanjen u ovo udruženje, ostali članovi visoko cene njegovu umešnost u pečenju rakije i nadaju se da će jednog dana kad mu istekne mandat ili kad ode u penziju, postati počasni član, pa i predsednik ovog udruženja.

Smotra nije koncipirana kao takmičenje i rakije se ne ocenjuju, jer među izlagačima postoji mali broj onih koji su registrovani u skladu sa zakonom za proizvodnju ovog nacionalnog pića.

Đ. BOGOSAVLJEVIĆ

IN MEMORIAM

Preminuo Erik Hobsbaum

U Londonu je 1. oktobra u 95. godini preminuo jedan od najuticajnijih britanskih intelektualaca marksističke tradicije, vodeći istoričar 20. veka – Erik Hobsbaum. Britanski “Gardijan” podseća na neke od dvadesetak Hobsbaumovih knjiga koje su obeležile savremenu misao, među kojima četvorotomna istorija 19. i 20. veka zauzima posebno mesto u svetskim okvirima. *Doba revolucije*, prvi deo svog kapitalnog trotomnog dela o “dugom 19. veku”, u kojem je obradio period od 1789. godine, odnosno Francuske revolucije, do početka Prvog svetskog rata 1914, Hobsabaum je objavio 1962. godine. Drugi deo, *Doba kapitala*, objavio je 1975, a treći, *Doba imperije*, 1987. godine. Kasnije je objavio i četvrti, poslednji tom “Doba ekstrema”, u kome je obradio period do 1991. Njegova poslednja knjiga, zbirka eseja *Kako promeniti svet*, pojavila se 2011. godine.

Popust u iznosu PDV-a na mesečnu pretplatu!

LG T3

1 din

uz Sigurica 1000
za 500 din mesečno

Samsung Star III

1 din

uz Standard 250
za 990 din mesečno

Nokia Asha 300

1 din

uz Standard 350
za 1.390 din mesečno

060 1234 www.vipmobile.rs

Postani Vip postpaid korisnik i dobijaš popust jednak iznosu vrednosti PDV-a na mesečnu pretplatu, u naredne dve godine.

Popust je jednak iznosu vrednosti PDV-a na mesečnu pretplatu, u momentu potpisivanja ugovora. Popust važi za nove korisnike do isteka ugovorne obaveze od 24 meseca. Korišćenje uređaja u tarifi je min 24 meseca. Promocija važi do 31.10.2012. ili dok traju zalihe.

Druga priča vip

Intervju: Rasim Ljajić, ministar trgovine i telekomunikacija

Nema mere od koje svi imaju koristi

Više puta otkako sam došao na ovu funkciju, čuo sam za sumnju da u Robnim rezervama nema robe u obimu kako stoji u evidencijama. Čuo sam čak i za mahinacije koje su vršene u prošlosti oko intervencija iz robnih rezervi, da se neko obogatio zahvaljujući tim intervencijama. Zato sam naredio da se izvrši vanredni popis zaliha, da vidimo da li zaista imamo 209.000 tona pšenice, da li imamo tih 79.000 tona kukuruza kako mi je rečeno. Rečeno je da manje-više postoji ta količina koja stoji u evidenciji. Sada sam naredio da se to uradi ponovo, da ponovo urade taj popis

Zajednički imenitelj svih vlasti od dvehiljadite do sada su Mlađan Dinkić i Rasim Ljajić. Međutim, dok je Dinkić uvek bio tamo gde su pare, Ljajiću su vazda zapadali najdelikatniji poslovi: u vreme kad su isporučivani optuženici Haškom tribunalu, bio je ministar za ljudska i manjinska prava i svaki transfer u Hag je on potpisivao, u vreme kad je privatizacija pokazala svoju ružnu stranu, u vreme velikih otpuštanja radnika, protesta, zaprečavanja pruga i puteva bio je ministar rada i socijalne politike i on je bio taj koji je morao da se oči u oči gleda sa gubitnicima tranzicije, da objašnjava zašto je tako kako je... Evo i sad: u godini najveće suše i enormnog poskupljenja hrane, u godini kad kroz državnu kasu duva promaja pa je povećana stopa PDV-a, kad su povećane akcize, baš kad poskupljuje otprilike sve, zapao mu je resor trgovine.

"VREME": Vama kao da je usud da budete tamo gde najviše grmi?

RASIM LJAJIĆ: Dva sata pre nego što ste došli, reče mi jedan kolega koji je radio sa mnom i u prethodnom ministarstvu: "ovo je prosto neverovatno – gde god smo mi, tu su problemi". Sećam se kada sam preuzimao dužnost u Ministarstvu rada i socijalne politike: ni dva meseca nije prošlo a imali smo onaj izveštaj, ako se sećate, o stanju u domovima sa decom sa posebnim potrebama. Cela javnost je brujala o tome, ja sam došao u žižu ni kriv ni dužan. Posle sam mesec dana morao da objašnjavam stvari za koje nisam bio odgovoran, niti sam znao kakvo je realno stanje niti sam na bilo koji način odgovoran. Evo i ovo sad – ni mesec dana na ovom mestu, a čini mi se da nikada nije bilo ovako sa poskupljenjima kao ove godine. Bila je kriza 2008. godine, ali nikada na ovaj način tema nije aktuelizovana kao sad. I s pravom kaže taj moj kolega – gde smo mi, tu grmi. Dobro, šta je tu je, ja uvek kažem, da je nešto dobro, ne bi mene zapalo. Na kraju krajeva, u Vladu sam ušao najkasnije, kada su praktično bila podeljena sva mesta, tako da je ostalo ovo ministarstvo kao ponuda, ali u svakom slučaju konstatacija stoji. Nadam se da je ovo poslednji put da imam ovaj usud.

Počela je primena nove, veće stope PDV-a, što će uticati na sve cene sem na cene osnovnih životnih namirnica za koje stopa nije menjana, ali su one ranije već znatno poskupele, poskupela je i osnovna vrsta hleba čiju cenu određuje Vlada – sa 44 na 48,5 dinara za veknu od pola kilograma.

Kao što znate, pekari su tražili da hleb "Sava" bude 54 dinara. Oni su to opravdavali cenom brašna koja je porasla 30 posto, da je cena pšenice porasla 30 posto, da su prošle godine kupovali brašno po 27 dinara, da ga ove godine kupuju po 38 dinara, da je cena pšenice bila 17-18 dinara, da je sada po 28 dinara. Takođe, cena goriva je "otišla", pa kursne razlike...

Prošle godine, pa pretprošle, pa one ispred i svake godine unazad pekari su tražili poskupljenje hleba i uvek su imali "jako" obrazloženje zašto tako mora da bude: ako je pšenica skuplja nego prethodne godine, onda je to razlog, ali ako je pšenica jeftinija, to onda nije razlog za pojeftinjenje, već opet treba da poskupi jer je skuplja recimo struja, pa je skuplja so, gorivo, hrana za kanarince...

Dobili smo "inpute" malih zanatlija, ali i od velikih industrijskih pekara, pa smo onda mi pravili računicu na osnovu nekih naših pokazatelja i rekli smo: ovo je cena koju možemo da prihvatimo uključujući i uvažavajući sve vaše razloge, a vi uzmite ili ostavite – mi smatramo da možete da se pokrijete sa ovom cenom i da zaradite. Tu je zarada od 3,5 do 5 dinara po vekni hleba, zavisno od proizvođača. Iovako nije pekarima glavna zarada na hlebu, već na pecivu. Ovo je sada cena koja će važiti narednih šest meseci sasvim sigurno. Oni i dalje tvrde da je to socijalna cena, mi mislimo da smo dali jednu cenu koja predstavlja kompromis između toga da imaju ekonomski održivu cenu hleba, a da pritom imamo i cenu hleba koja će štititi i one najugroženije kategorije stanovništva. Mogu vam reći da smo se za jedan dinar, ma za pedeset para smo se cenkali po četiri i po sata.

Foto: A. Anđić

Isto kao i sa hlebom, svake godine ili skoro svake godine u jesen biva da nema zejtina. Kapacitet srpskih uljara je dvostruko veći od potreba tržišta, ulje se izvozi, a u maloprodaji ga nema, ili ga ima "na kašičicu". Nelogično, zar ne?

Obišao sam uljare i dobio neke odgovore koji mi se čine verodostojnim: suša je bila katastrofalna, rod suncokreta je bitno manji od prošlogodišnjeg, cena suncokreta je skočila sa 330 evra po toni, koliko je koštao prošle godine, na današnjih 480 do 500 evra. To je bio jedan razlog da oni podignu cenu iako žetva nije ni bila završena. Dakle, porasla je cena upravo na psihološkoj priči o mogućim nestašicama i iz toga je proizašla potreba uljara da automatski povećaju cenu. Drugi razlog što je samo jedna uljara, da ne pominjemo imena, proizvodila uobičajene količine, dok su druge dve uljare otkupile manju količinu suncokreta nego inače, ni 50.000 tona, i proizvodile su manje količine ulja, a četvrta uljara je proizvodila manje količine zato što se pokvarila neka presa koja je važna u procesu proizvodnje. Psihološke nestašice i skok cena, objektivno manja proizvodnja, time manja isporuka trgovcima determinisali su s jedne strane cenovnu, a s druge strane i tržišnu nestabilnost. Zbog toga, sproveli smo nekoliko mera. Jedna od njih je zabrana izvoza suncokreta, soje i šećerne repe. Ujedno, doneli smo odluku o intervenciji iz robnih rezervi, sa nekih 5000 tona ulja, a već u četvrtak ćemo još to da povećamo sa dodatnih 3000 tona. Tako ćemo tokom celog meseca oktobra imati isporuke prema trgovinskim lancima ulja iz robnih rezervi.

Bila je suša i u Mađarskoj, prinos je i tamo podbacio, na Budimpeštanskoj berzi suncokret košta više nego kod nas, a opet zejtin je jeftiniji, biće zbog slobodnog tržišta: da ne govorim u Nemačkoj. Njihovo tržište je slobodno, ali pitam se da li je naše tržište slobodno, jer ako jedna uljara vama određuje cenu, to onda više nije slobodno tržište.

To su monopoli, to je nedostatak konkurencije. To je nešto što je u Evropi nezamislivo, tamo imaju zdravu tržišnu utakmicu uz učešće više aktera koji se bore za svakog kupca i potrošača, bore se za mesto na tržištu kvalitetom, redovnim isporukama i cenom. Vi ovde imate četiri ili pet proizvođača ulja, ajde da kažemo pet relevantnih proizvođača ulja i praktično se tu spisak završava, što pruža mogućnost "kartelisanja". Svi ovi problemi – rast cena, nestašice – posledice su zapravo nedovoljne konkurencije i imate onda ovakvu situaciju da sve što možete da uradite jeste da intervenišete iz robnih rezervi, da zabranite izvoz pa onda imate problem sa Evropskom unijom, ili da ukinete carine na uvoz, za šta opet Evropska unija može da reaguje. Mi smo, naime, u jednom spoljnotrgovinskom režimu i moramo da to prihvatimo i da o svakoj izmeni režima, bilo da je reč o izvozu ili uvozu, obaveštavamo Evropsku uniju i pratimo njenu reakciju dokle možemo u tome da idemo. Ipak, razmatramo mogućnost, mislim da će to biti na sledećoj sednici Vlade u četvrtak, da interventno dozvolimo bescarinski uvoz ulja, da bismo sprečili eventualnu nestašicu.

Isto to smo već imali ranije: prvo nestašica, zatim poskupljenje, pa intervencija iz robnih rezervi i na kraju interventni uvoz. Međutim, ni litar ulja nije uvezen.

Zato što nije baš bilo interesa za uvoz, zato što je cena ulja u regionu manje-više slična, pa onda dok se plate troškovi transporta to ulje vam je skuplje i trgovci nemaju razloga da ga uvoze. Verujem da će bescarinski uvoz ulja već kao najava, ako ništa drugo onda u psihološkom smislu, uticati na situaciju na tržištu. Gledali smo cene u okruženju i postoji mogućnost uvoza iz Bosne i Mađarske, gde ulje ima nižu cenu od ovdašnje. Kao država, uradićemo sve što možemo da bismo sprečili poremećaje koje smo imali na tržištu kada je reč o snabdevenosti uljem.

Uredbom je zabranjen izvoz suncokreta, soje i šećerne repe, što se odmah očitovalo padom cena na Produktnoj berzi. Ima onih koji tu meru podržavaju u nadi da će to direktno uticati na sniženje cena finalnih proizvoda, ali se ratari, rekao bih, s pravom bune: em im je suša pojela rod, em je i cena ovom uredbom oborena. Dvostruko su, tvrde, oštećeni.

Ne postoji mera koja neće biti osporavana i ne postoji mera koja će svima ići direktno u korist. Mi smo ovde gledali da postignemo glavni cilj, a to je stabilizacija tržišta i proizvodnje osnovnih životnih namirnica za domaće potrebe. Postoje svakako i mane ove mere. Jedna od tih kritika koje smo dobili od Evropske unije jeste da je to mera protekcionizma. Imali smo problema i sa Hrvatskom. Hrvatska je, naime, subvencionisala svoje proizvođače da sa našim ratarima sklapaju ugovore o proizvodnji, a sad ne mogu da preuzmu to za šta su avansno platili. Ali, kao što sam rekao, glavni cilj je bio da obezbedimo sirovine za proizvodnju za domaće potrebe uz sve rizike da će ta mera nekoga pogoditi i da će biti kritika od strane Evropske unije, koju smo mi obavestili o razlozima zbog kojih smo tu meru doneli i koja je privremenog karaktera. Sa druge strane, smatramo da je cena ratarskih kultura na domaćem tržištu dovoljno visoka da ne šteti proizvođačima i da oni imaju sasvim sigurnog kupca po toj ceni na domaćem tržištu i da se tu neće napraviti velika ekonomska šteta za njih, a da ćemo mi opet obezbediti proizvodnju ulja i šećera

Suša je najviše uticala na podbačaj roda kukuruza, ali njegov izvoz nije zabranjen.

Razgovarao sam i sa Ministarstvom poljoprivrede, koje je iniciralo donošenje mere o privremenoj zabrani izvoza. Pitao sam ih zašto ne i kukuruz, odgovorili su mi da berba još nije završena, da se još ne znaju definitivni bilansi i da još ima vremena da se donese definitivna odluka o eventualnoj zabrani ukoliko za to bude bilo potrebe. Od sutra počinjemo na berzi otkup 200.000 tona kukuruza kako bismo kasnije mogli da intervenišemo iz robnih rezervi, ukoliko se za to pokaže potreba, ukoliko budemo imali nestašice u proizvodnji stočne hrane ili poskupljenja stočne hrane, što bi se odrazilo i na cene mleka i mesa.

Da li u Robnim rezervama zaista postoje taj kukuruz i ta pšenica, taj zejtin i taj šećer? Godinama se provlači priča da su državne rezerve, u stvari, "papirne"?

Iskreno, više puta otkako sam došao na ovu funkciju, čuo sam za sumnju da u Robnim rezervama nema robe u obimu kako stoji u evidencijama. Čuo sam čak i za mahinacije koje su vršene u prošlosti oko intervencija iz robnih rezervi, da se neko obogatio zahvaljujući tim intervencijama. Čuo sam svakakve priče. Zato sam naredio da se izvrši vanredni popis zaliha, da vidimo da li zaista imamo 209.000 tona pšenice kako je meni rečeno, da li imamo tih 79.000 tona kukuruza kako mi je rečeno, upravo iz razloga koji ste vi naveli – zbog sumnje da li je to na papiru ili mi stvarno to imamo da možemo da intervenišemo. Rečeno je da manje-više postoji ta količina koja stoji u evidenciji. Sada sam naredio da se to uradi ponovo, iako su pre dva meseca to već radili, da ponovo urade taj popis, da vidimo šta sve tačno i koliko imamo, da bismo mogli da planiramo

Šta je to što mi proizvodimo a da može da se izveze? Kada sve stavimo na papir, vidi se da se spisak završava na četiri, pet vrsta robe – žitarice, smrznuto voće, konzervisano voće i povrće, šećer, čelik dok je US Stil radio, obojeni metali i tačka

nekoliko meseci unapred s obzirom da bi moglo da dođe do poremećaja tržišta.

Ovo bi pre bilo pitanje za ministra poljoprivrede, ali mleko je takođe nešto što se nalazi u trgovinama, pa eto, kad smo već u kancelariji: nema dovoljno stočne hrane, mlečne krave se transportuju u klanice, domaćeg sirovog mleka je sve manje, ali se i otkupljuje po sve nižoj ceni, dospeli smo do uvoza iz Bosne i Hercegovine, možda i iz Nemačke, gde je mleko u prodavnicama jeftinije nego ovde, a domeće mlekare najavljuju poskupljenje. Gde je tu logika?

Plašim se da je reč o istoj situaciji, ne baš identičnoj, ali sličnoj kao i sa uljem: mislim da neki proizvođači mleka i mlekari s jedne strane ucenjuju primarne proizvođače, a onda sve nas. Međutim, carina na mleko je mala da bi njeno ukidanje moglo nešto značajnije da utiče na cenu i snabdevenost.

Trgovinski deficit nam je već tradicionalno visok. Kako da se on smanji?

Početak cele priče i kraj cele priče jeste imamo li mi proizvodnju, bilo da je reč o poljoprivredi ili o industriji. Svi govore o izvozu, ali mi moramo da imamo šta da izvezemo. Kada govorimo o strategiji našeg izvoza, strategiji naše trgovine, sve zavisi od toga da li ćemo imati domaću proizvodnju, da li ćemo imati šta da izvezemo i da li ćemo moći da dovedemo strane ulagače i investitore koji su, opet, u najvećem obimu i izvoznici.

Zaista, šta je to što mi proizvodimo za izvoz?

Dobro pitanje: šta je to što mi proizvodimo a da može da se izveze? Kada sve stavimo na papir, vidi se da se spisak završava na četiri, pet vrsta robe – žitarice, smrznuto voće, konzervisano voće i povrće, šećer, čelik dok je US Stil radio, obojeni metali i tačka. Nažalost, to je naša realnost.

Kakav je plan da se ta realnost izmeni?

Plan je da se oslobodimo viška birokratskih procedura, da se stvori takav ambijent za strane i domaće ulagače. Pre svega, promenićemo Zakon o trgovini. Zamislite, u njemu stoji odredba da Ministarstvo trgovine daje saglasnost za izgradnju trgovinskih objekata većih od dve hiljade kvadrata. Kakva glupost: vi na nekoj tamo opštini dobijete sve dozvole da pravite, ne znam, šoping-centar recimo, da biste na kraju došli kod mene, a ja vas, već iz nekog razloga, odbijem. To ćemo da uradimo da bismo stvorili ambijent za zdravu konkurenciju, da bismo obezbedili pravnu sigurnost za sve koji su spremni da investiraju. Mislim da je jako dobro što smo krenuli sa ukidanjem parafiskalnih nameta, sa ukidanjem agencija.

Sa ukidanjem agencija ova vlada se nije baš proslavila: od stotinu i koliko već njih ukinuto ih je celih sedam.

Sporo to ide jer mnoge od tih agencija su uspostavljene zakonom i zakonom moraju da budu ukinute. Mora sada svako ministarstvo da predloži izmenu zakona, pa da parlament o tome raspravlja... Ovo što je moglo da se uradi sada, urađeno je, ali to bi stvarno bilo ništa ako se na ovome bude stalo. Očekujem da se taj proces nastavi kroz izmene drugih zakona, moguće je spajanje nekih agencija. Sve su to koraci u dobrom pravcu. Dobar korak je izdvajanje više sredstava u rebalansu za Ministarstvo poljoprivrede, a plan je da naredne godine bude još veći.

Da se vratimo na trgovinu: kod nas je sve skuplje nego u okruženje, ali i vodećim članicama Evropske unije, sem Hrvatske koja nas, istina, u tome "šije". To je, cenim, zato što ovde nema konkurencije?

To je apsolutno jedini razlog.

Šta ćete vi da uradite da konkurencije ubuduće bude?

To je ovo o čemu smo i dosad govorili. Moramo velikim trgovinskim lancima da pružimo ovde sve uslove da dođu, ulože, investiraju, posluju. Niko neće da dođe ovamo ako nema mogućnosti da ostvari profit. Niko neće da dođe ovamo ako ima nestabilnost po bilo kom osnovu: političkom, ekonomskom, pravnom. Moramo da uverimo sve da je Srbija značajna investiciona destinacija, da u Srbiji vredi investirati i ulagati i da se može ostvariti značajan profit, da su manji porezi nego u drugim zemljama, da su podsticaji veći nego u drugim zemljama. Nema druge: moramo da se borimo za svakog od tih trgovinskih lanaca i da sprečimo korupciju, a ne da neko dođe i kaže ja ću vam omogućiti dozvole brže nego što je to inače, samo mi dajte koverat...

U Novom Pazaru su održani protesti povodom onog filma koji vređa verska osećanja muslimana. Protesta je bilo širom sveta tim povodom, ali u Novom Pazaru, za razliku od tog celog sveta, protestovali su navijači lokalnog fudbalskog kluba. Kako to komentarišete?

Videla žaba gde se konj potkiva, pa i ona digla nogu: ajde da uđemo i mi u red onih koji zbog nečega protestuju da bismo pokazali da i ovde žive muslimani. Povod je budalaština od filma, od koga su se svi ogradili, pa čak i glumci koji su u njemu učestvovali, ali to je bio dovoljan impuls da se navijači organizuju, pa umesto da navijaju za svoj fudbalski klub, oni se pojavljuju kao branioci interesa i identiteta jednog naroda. Dakle, paradoks nad paradoksima: ako će još navijači da se bave politikom i zaštitom nacionalnih interesa, onda tu nešto nije u redu ili sa tim interesima ili sa tim navijačima. Ne bih znao da kažem sa čim tu tačno nije u redu, ali ono što znam jeste da je efekat svega ovoga katastrofalan po narod koji tamo živi, jer Novi Pazar se svrstao u red gradova gde su bili protesti sa nasiljem, u zemljama gde ginu ljudi, poput Avganistana i Pakistana. Sad vi meni recite, sad smo već načeli ovu temu, ko će sada da dođe i uloži u Novi Pazar: domaćeg kapitala nema, domaće industrije nema koja će da pokrene novi ekonomski ciklus... Jedina vam je sada nada da vam država pomogne u oblasti infrastrukture i da dovede neke inostrane ulagače kojima ćete dati sve uslove o kojima smo sada pričali da bi oni imali interes da dođu tamo. Znači, on treba da prođe Beograd, Novi Sad. Prvo Suboticu, pa Novi Sad, pa Beograd, pa Kragujevac, pa Niš da bi došao u Pazar. A vi mu servirate ovakvu sliku. Golema šteta je napravljena. Ne znam da li je iko video koristi od toga što je neko šetao zbog jednog budalastog, glupog, odvratnog filma koji, usput budi rečeno, nisu ni gledali. Ako ima išta dobro onda je to što nije bilo nikakvog nasilja, što je sve proteklo mirno i verujem da će konačno taj narod neku pouku izvući, da ovakve stvari štete jedino njima koji tamo žive i da kvari svaku perspektivu da možemo da se izvučemo iz tog blata u kome se nalazimo, a nalazimo se u blatu čim je 50 odsto ljudi nezaposleno. Najveće blato koje postoji je to i umesto da se borimo protiv toga, da vidimo načine kako iz toga da izađemo, mi hoćemo da se bavimo svetskom politikom da vidimo šta ko u svetu radi i da to oponašamo. Pa šta je cilj toga? Da li to proizvodi neki pozitivan efekat? O tome ne razmišlja više niko. ◂

Zoran Majdin

Da li su nasilnici jači

Treću godinu zaredom gledamo isti igrokaz: organizatori daju sve od sebe da se događaj održi, huligani prete, dobar deo javnosti se protivi nasilju prema LGTB osobama, ali uvek ima da doda i poneko "ali" zbog kog ipak smatra da Parade ne treba da bude. Srbija od ove godine ima novog predsednika, ali on se, kada je o Paradi ponosa reč, ponaša slično kao stari. U predizbornoj kampanji, Tomislav Nikolić je tvrdio da bi, ako je bezbednost učesnika Parade ugrožena, stao na njeno čelo. Sada se ne oglašava

od države

ZAŠTO SE OVO PONOVO ČINI NEMOGUĆIM: Parada ponosa 2010.
Foto: Tanjug

Jedanaest godina i četiri pokušaja nakon prve, u krvavim sukobima ugušene gej parade u Srbiji, suštinski se nije mnogo toga promenilo. Utoliko je nakon višegodišnjeg praćenja i izveštavanja o LGBT pravima u Srbiji teško napisati i izreći nešto novo, što nije prežvakano nebrojeno puta. Istina, značajna razlika u odnosu na 2001. godinu, kada je grupa LGBT organizacija pokušala da organizuje prvu Paradu ponosa, jeste to što Srbija ima zakon koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i Ustav koji garantuje slobodu javnog okupljanja. Ali, Srbija i dalje nema društvo dovoljno snažno i voljno da stane iza svojih zakona.

U trenutku pisanja ovog teksta (utorak po podne), zvanične zabrane Parade ponosa 2012. još uvek nema, ali takva odluka nadležnih sve je izvesnija. Domaći mediji pišu da je Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranilo Paradu ponosa koja je najavljena za subotu 6. oktobar, a odluka će postati zvanična kada MUP preda rešenje o zabrani nadležnoj policijskoj stanici. Razlog je, kao i prethodnih godina, veliki bezbednosni rizik. Nadležni, međutim, i ove kao i ranijih godina odbijaju da jasno i glasno kažu ko tu ugrožava i kome je bezbednost ugrožena, pa se krivica za ugroženu bezbednost prećutno pripisuje organizatorima Parade. Premijer i ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić jedini je iz vlasti koji se o ovoj temi otvoreno oglašava. Čini se da je definitivno izgubio strpljenje, kog iz godine u godinu ima sve manje kada ja Parada u pitanju, pa je sebi dozvolio da izjavi: "Manite me više tih priča o ljudskim pravima. Kakva ljudska prava, u pitanju je bezbednost ►

Parada ponosa u Srbiji

Mučna istorija Parade ponosa u Srbiji traje već više od decenije i sastoji se od pet pokušaja, od kojih je samo jedan bio uspešan, ali uz ogroman broj povređenih policajaca i razoren centar Beograda. LGBT organizacije pokušale su da organizuju Paradu 2001. i 2004. godine, a zatim svake godine od 2009. do danas. Uspeli su samo 2010. Pokušaj iz 2004. propao je još na početku godine, zbog nemira na Kosovu i paljenja džamija i ambasada u Srbiji, događaja nakon kojih je bilo izvesno da održavanje Parade neće proći mirno.

UDRI SVE PRED SOBOM: Huligani i Žarko Gavrilović 2001.

Foto: Vreme

2001. – Prvi pokušaj organizovanja ovog događaja bio je u julu 2001. godine. Nepunih godinu dana nakon pada režima Slobodana Miloševića, mnoge društvene grupe, sasvim različitih vrednosnih orijentacija, poverovale su da je došlo "njihovih pet minuta", pa tako i LGBT aktivisti. Ali isto to su za sebe pomislili i razni kvazipatriotski, neočetnički i "svetosavski" pokreti i, naravno, navijačke grupe. Iz današnje perspektive, organizacija Parade iz 2001. izgleda začuđujuće naivno, jer je protekla bez posebnih priprema, pregovora sa političarima i konsultacija sa policijom. Skup se nije ni dogodio, jer je divljačko batinanje LGBT osoba i, praktično, svega što se mrdalo u centru Beograda počelo od ranog prepodneva. Batinaše je predvodio sveštenik Žarko Gavrilović, kog istorija pamti i kao organizatora nereda na predstavi *Sveti Sava* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu iz 1990. Pored navijača, mahom Crvene zvezde, među huliganima su bili i studenti teologije, za koje će se kasnije saznati da su pripadnici Otačastvenog pokreta Obraz. Gavrilović je pao u zaborav, a Obraz je tek u narednim godinama doživeo svoje "zlatno doba", okončano tek ove godine, zabranom koju je doneo Ustavni sud Srbije.

2009. – Ohrabrenje LGBT aktivistima koji su bili voljni da organizuju Paradu ponosa, došlo je početkom godine, u vidu usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, koji eksplicitno navodi i zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Organizacije Gej-strejt alijansa i Labris potpisuju sporazum o zajedničkom organizovanju, ali kasnije, zbog neslaganja oko datuma Parade GSA izlazi iz organizacionog odbora, ali daje podršku događaju. Paralelno sa pripremama, pretnje ultradesničara u medijima postaju sve intenzivnije. U organizaciju Parade uključuje se i Egzit, što doprinosi medijskoj vidljivosti. Beograd je izlepljen nalepnicama "Krv će se Beogradom liti, gej parade neće biti" i grafitima "Čekamo vas", što je citat Mladena Obradovića, jednog od lidera Obraza. Za datum održavanja Parade odabran je 20. septembar. Zajednica fudbalskih klubova Jelen Superlige uvažila je molbu organizatora da se utakmica Rad–Borac Čačak igra 19. septembra, a ne 20, kada je zakazana Parada ponosa na ulicama Beograda. U subotu 19. septembra Organizacioni odbor se sastaje sa premijerom Mirkom Cvetkovićem. Premijer im uručuje obaveštenje u kom stoji da je skup visokorizičan i da zbog velikog rizika od izbijanja ekscesa ne može da se garantuje bezbednost. Kao alternativnu lokaciju MUP predlaže Ušće, što organizatori odbijaju, uz obrazloženje da izmeštanje iz centra grada obesmišljava čitav događaj. Parada ponosa je otkazana.

2010. – Tokom čitave godine, Gej-strejt alijansa održava sastanke sa predstavnicima vlasti, političkih partija i poslaničkih klubova. Velika većina daje deklarativnu podršku borbi za LGBT prava. Izuzetak su Jedinstvena Srbija i Srpska radikalna stranka. MUP i ministar unutrašnjih

ljudi! Ima zemalja gde nema gej parade, pa su članice EU. Izem ti takvu Uniju u koju je gej parada ulaznica."

REKLAMA: Ova Dačićeva izjava, izrečena 15. septembra, zapravo je koncentrat svega što je u srpskom društvu naopako postavljeno i pogrešno shvaćeno. Navodno proevropsko opredeljenje srpske vlade "izemo" čas posla na prvoj tački gde ga treba zaista pokazati. Uz to je i začinjeno otrovnom, neistinitom tvrdnjom da je Parada uslov ili ulaznica za Evropsku uniju. Dilema da li se opredeliti za poštovanje ljudskih prava ili bezbednost građana, isprva je bila veštački stvorena. Ali, nakon održane Parade 2010. godine, kada je bilo očigledno da se država opredelila da zaštiti ljudska prava učesnika tako što im je zaštitila bezbednost, zabrana iz 2011. značila je kapitulaciju pred huliganima. Poruka je bila jasna: država nije u stanju da garantuje bezbednost, koja takođe spada u ljudska prava. Da su jači od države, osećaju i huligani. Transparent koji su u nedelju 30. septembra na fudbalskoj utakmici Rad–Jagodina pokazali navijači Rada "Zbog obaveza u centru grada, 6. oktobra nismo na utakmici Rada", pretnja je, ali i dokaz da sistemski ništa nije učinjeno da se grupe koje organizuju nasilje na ulicama Beograda u vreme Parade razbiju i spreče u naumu.

Nedelja ponosa, zbir kulturnih i zabavnih događaja koji prate Paradu ponosa, počela je 30. septembra. Sve događaje obezbeđuje veliki broj policajaca, a naročito veliki izazov predstavlja izložba fotografija "Ecce Homo" autorke Elizabete Olson Valin. Na 12 fotografija, koje publika može da vidi od srede 3. oktobra u Centru za kulturnu dekontaminaciju, prikazan je Isus sa gejevima, transseksualcima i HIV pozitivnim ljudima. Pokret "Dveri" tražio je od vlasti da zabrane ovu izložbu jer vređa verska osećanja, a, navodno, huligani planiraju napad. S obzirom na to da im je Nedelja ponosa do sada ostajala izvan dometa interesovanja, nije najjasnije zašto su se okomili baš na ovaj događaj. Izvesno je jedino da premijer i ministar policije Ivica Dačić poslednjih dana nije propuštao priliku da ga pomene. Gostujući u

DIVLJANJE OD RANOG JUTRA: Nasilje na Paradi ponosa 2010.

Foto: A. Anđić

poslova Ivica Dačić pokazuju snažnu volju da zaštite učesnike Parade. Gradonačelnik Beograda Dragan Đilas protivi se događaju, izražavajući strah za bezbednost građana i štetu koju može da proizvede huligansko divljanje. Među huliganskim pretnjama koje su, čini se, nikad glasnije, prednjači slogan "Pedere u blendere". Za sada jedina uspešna Parada ponosa u Srbiji održana je 2010. godine u parku Manjež i okolnim ulicama. Centar Beograda štitilo je 5000 policajaca, raspoređenih u kordone u nekoliko prstenova oko mesta događaja. Od ranog jutra huligani divljaju, pale kontejnere, gađaju policiju bakljama, kamenicama, topovskim udarima. Uništena su četiri vozila GSP-a, jedan policijski automobil zapaljen je kod Ambasade Austrije, objekat u sklopu sedišta Demokratske stranke je zapaljen, a sedište Socijalističke partije Srbije, Liberalno demokratske partije i zgrada Radio-televizije Srbije zasuti su kamenicama. Na Trgu republike oštećen je mamograf sa znakom TV B92. Dve prodavnice sportske opreme u Kolarčevoj ulici su razlupane i opljačkane. Šteta koja je načinjena procenjena je na oko milion evra. Svi učesnici Parade nepovređeni su vraćeni kućama u policijskoj pratnji. Povređena su 173 policajca, tridesetak nasilnika, privedene su 259, a zadržane 132 osobe. Oštećeno je 15 službenih vozila MUP-a. Državni sekretar u Ministarstvu pravde Slobodan Homen poručuje huliganima da će odgovor države biti jeziv. Dva dana kasnije, 12. oktobra, u Đenovi je prekinuta fudbalska utakmica između Italije i Srbije zbog nezapamćenog divljanja srpskih navijača.

2011. – Parada ponosa 2011. zakazana je za nedelju 2. oktobar. Međutim, politička klima bila je znatno drugačija nego prethodne godine. Ovog puta, pozivajući se na nerede iz 2010, predstavnici "Dveri" organizuju sakupljanje potpisa protiv održavanja Parade. Iz policije stižu najave mogućeg štrajka na dan Parade. Nezavisni policijski sindikat Srbije

SVE JE ZABRANJENO: Ivica Dačić

Foto:Tanjug

saopštava da Parada ne treba da se održi jer postoje bezbednosni rizici po građane i policiju. Na pitanje da li bi policija obezbeđivala Paradu ponosa ukoliko bi dobila veća ovlašćenja u održavanju javnog reda i mira, predsednik tog sindikata odgovara negativno. Drugi sindikat policajaca, Policijski sindikat Srbije, zajedno sa "Dverima" poziva LGBT organizacije da pokažu razumevanje za tradicionalne vrednosti većine građana Srbije, kao i svest o bezbednosnom riziku, i da odustanu od održavanja Parade ponosa. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) zabranilo je 30. septembra sve javne skupove koji su bili zakazani za vikend, jer nose povećan bezbednosni rizik. Pored Parade ponosa, zabranjena je Porodična šetnja koju su "Dveri" zakazale za subotu 1. oktobar i Molitveni hod, koji je "Obraz" planirao da održi u vreme trajanja Parade.

ponedeljak po podne na Radio-televiziji Srbije, Dačić je izložbu uporedio sa američkim filmom *Nevinost muslimana* koji je poslednjih nedelja izazvao nerede u islamskom svetu, podsetivši da je američka policija uhapsila producenta tog filma. Ono što premijer nije znao ili je propustio da kaže jeste da sadržaj filma nije povod za hapšenje. No, ima u tom poređenju nečega od jedne nove društvene "vrednosti" koja se iz potaje uvukla u srpsko društvo, one po kojoj se na nasilnike i huligane gleda kao na elementarnu nepogodu koja se ne da sprečiti. O tome što se protivnici izložbe pozivaju na slučaj filma *Nevinost muslimana*, a ne uviđaju da time sami sebe porede sa radikalnim islamistima i teroristima, nema potrebe trošiti reči. Analogija govori sama za sebe.

"UBIJ PEDERA": Napadi na LGBT osobe, kojih, pokazuju godišnji izveštaji Gej-strejt alijanse, itekako ima tokom cele godine, ne izostaju ni ovog puta. Početkom septembra, javnost je iznenadila naročita brutalnost napada na dvojicu mladića ispred gej-kluba u centru grada, kada ih je grupa huligana napala i jednog ozbiljno povredila mesarskim čekićem. Relativizacija i zamagljivanje u načinu na koji je javnost reagovala došli su do punog izražaja: dobar deo komentara na događaj išao je u pravcu sumnje da je napad uzrokovan mržnjom prema LGBT osobama, uz tvrdnje da "danas niko nije bezbedan" i da to može svakome da se dogodi. Svedočenja očevidaca i napadnutih mladića, prema kojima su napadači vikali "ubij pedera", nisu pomogla da se stav ovog dela javnosti promeni. Taj deo javnosti, jednostavno, nije želeo da ih čuje. Sajt Gej-strejt alijanse (GSA), organizacije koja ove godine čak i ne učestvuje u organizaciji Parade, u ponedeljak 1. oktobra oborili su hakeri, koji su ostavili poruku: "Čekamo vas!" Zbog učestalih hakerskih napada, sajt i sve *email* adrese GSA u utorak po podne su suspendovani.

Dok u pretnjama prednjači "Obraz", organizacija kojoj je u junu ove godine Ustavni sud zabranio delovanje, stari protivnici Parade, "Dveri", konačno su se etablirali i postali politički pokret svetosavske orijentacije (šta god to značilo). Ove godine ne insistiraju na Porodičnoj šetnji, koju već tradicionalno zakazuju dan uoči datuma za koji je najavljena Parada, ali jedan od predstavnika ovog pokreta, Vladan ►

Pobuna koja je sve promenila

Stounvol je bio sigurna kuća za sve siromašne, marginalizovane, ljude koje su porodice i prijatelji odbacili, koji sebi nisu mogli da priušte ulazak u ekskluzivnija okupljališta za LGBT osobe. Osim Stounvola, zapravo ništa drugo i nisu imali da izgube. A sada je policija došla da im oduzme i to

Iako u većini demokratskih, razvijenih zemalja u kojima se održava, Parada ponosa ima karnevalski, zabavan karakter, njeni koreni su zapravo politički i aktivistički i potiču od događaja koji su se u noći između 27. i 28. juna 1969. odigrali ispred bara Stounvol In u Grinič Vilidžu u Njujorku. Stounvol In bio je poznato okupljalište lezbejki, gejeva i transrodnih osoba, u to vreme ljudi izopštenih od društva. Američko društvo pedesetih i šezdesetih godina još je odlikovala konzervativnost, udružena sa željom da se obnovi vrednosni sistem od pre Drugog svetskog rata. Stounvol In bio je u to vreme u vlasništvu mafije, a u njemu su se okupljali svakojaki ljudi sa margine – sirotinja, klošari i LGBT osobe. O kakvom je mestu reč govori podatak da bar nije imao tekuće vode. Iskorišćene čaše samo su ovlaš propirane u lavorima i upotrebljavane ponovo. Postojao je smo jedan ulaz, a toaleti su stalno bili zapušeni. Bar nije imao dozvolu za točenje alkohola, ali je opstajao zahvaljujući vlasnicima koji su podmićivali policajce. Zbog klijentele koja je dolazila, Stounvol je brzo stekao reputaciju gej kluba.

Policijske racije po klubovima u to vreme nisu bile nikakva retkost, a LGBT osobe bile su česta meta policijskog maltretiranja. U rano jutro 27. juna 1969. u bar su upali dva policajca u civilu i dva uniformisana policajca i povikala: "Policija! Preuzimamo ovo mesto!" Prethodne večeri, dve policajke i dva policajca infiltrirali su se među posetioce kluba. Ubrzo je stiglo pojačanje, gosti kluba su dobili naredbu da stanu u vrstu. Policajci su legitimisali muškarce, dok su policajke odvodile u toalet one obučene kao žene kako bi obavile proveru pola. Travestiti su odmah hapšeni. Međutim, nešto se dogodilo. Travestiti su odbijali da krenu u toalet. Muškarci nisu želeli da daju lična dokumenta. Napetu atmosferu podgrevale su uvrede koje su neki od policajaca upućivali lezbejkama dok su ih pretresali. Ubrzo su policajci počeli da izvode napolje i uvode u marice one koji su uhapšeni. Ali, ispred kluba dočekala ih je masa ljudi, koji su, prema kasnijim svedočenjima, bili neobično tihi. Najednom, neko je povikao "Gej moć!" i prisutni su zapevali "We shall overcome". Jedan policajac grubo je gurnuo travestita, ovaj mu je uzvratio udarcem. Na policijska vozila poleteli su novčići, flaše i drugi predmeti. Sukob je eskalirao kada je jedna žena, vezana lisicama, ukupno sedam puta uspela da se otrgne policajcima koji su pokušavali da je uvedu u maricu. "Uradite nešto", vikala je ka masi. Kada ju je policajac zgrabio i ugurao u maricu, masa je eksplodirala. Od 150 gostiju Stounvol Ina, koliko ih je bilo na početku racije, masa je narasla na 500-600 ljudi. Desetak policajaca nisu imali nikakve šanse. Prve večeri sukob je trajao oko 45 minuta. Učesnici su svi odreda saglasni da nisu bili organizovani. Jedan od njih kasnije je ispričao: "Svi smo imali osećaj da nam je dosta takvog sranja. Nije nas pokrenulo ništa što je neko te noći rekao ili uradio. Naprosto, bilo nam je dosta svega što se dešavalo prethodnih godina i to smo shvatili tada, na tom mestu, u tom trenutku. Svako u toj gomili osećao je da više nema nazad. To nam je bila poslednja slamka. Došlo je vreme da vratimo ono što nam je oduzeto. Bilo je tu raznih ljudi sa raznim razlozima, ali razlozi su uglavnom bili ljutnja, bes, tuga, sve to zajedno."

I zaista, nazad se nije moglo. Stounvol je bio sigurna kuća za sve siromašne, marginalizovane, ljude koje su porodice i prijatelji odbacili, koji sebi nisu mogli da priušte ulazak u ekskluzivnija okupljališta za LGBT osobe. Osim Stounvola, zapravo ništa drugo i nisu imali da izgube. A sada je policija došla da im oduzme i to. Ubrzo je gnevna masa uspela da zarobi policajce u klubu, ali došlo je ozbiljno pojačanje. Neredi su se proširili na okolne ulice. Ono što je iznenadilo i pobunjenike i policiju bila je iznenadna solidarnost koju su građani pokazali sa LGBT osobama, dozvoljavajući im da se sklone u njihove kuće i lokale bežeći od policije. Odjednom, ljudi od kojih su svi okretali glave, vređali ih, ponižavali i maltretirali, mogli su da uđu svuda. Bili su slobodni. Do narednog jutra, na ulicama Grinič Vilidža broj ljudi koji su se sukobili sa policijom već se brojao hiljadama. Sukobi su se sporadično smirivali i ponovo buktali tokom noći, da bi se pred zoru konačno smirili. Ali, više ništa nije bilo isto. Tokom samo šest meseci nakon pobune u Stounvolu, počele su da nastaju prve ozbiljne civilne organizacije za LGBT prava, osnovan je i časopis "Gay", a zatim još dva: "Gay Power" i "Come Out!". Na prvu godišnjicu pobune u Stounvolu, 28. juna 1970. održana je prva Parada ponosa u istoriji. Povorka je prošetala kroz 51 blok, sve do Central parka.

J. G.

Policijska podrška

Podršku održavanju Parade ponosa i ove godine uputile su mnoge organizacije i javne ličnosti. Naročito je zanimljivo pismo podrške Udruženja evropskih gej policajaca (EGPA) koje prenosimo u celini, uz podsećanje da su prošle godine pojedini policijski sindikati izdavali zajednička saopštenja sa pokretom "Dveri" i pretili odbijanjem poslušnosti zbog mogućih povređivanja policajaca prilikom obezbeđivanja povorke. EGPA okuplja gej policajce iz 11 evropskih zemalja i Sjedinjenih Američkih Država.

"Dragi organizatori beogradskog Pride Week-a,

Udruženje evropskih gej policajaca (EGPA) je organizacija LGBT policajaca koja podržava sve LGBT pripadnike policije u Evropi i obezbeđuje podršku svim članovima LGBT zajednice. Kao predstavnik EGPA udruženja, želim da pružim podršku beogradskom Pride Week-u, a posebno Paradi ponosa koja će se održati 6. oktobra 2012. godine. Svim učesnicima, kao i policiji koja će obezbeđivati šetnju, želimo miran skup.

S poštovanjem,

HERMAN RENES

Glavni inspektor policije Holandije, Predsednik udruženja evropskih gej policajaca (EGPA)"

OBEZBEĐENJE I PODRŠKA: Gej policajci

Foto: EGPA

Primeri drugih

Uganda – Nakon što je Vlada Ugande donela nove restriktivne zakone protiv sodomije, u avgustu ove godine održana je prva Parada ponosa u Ugandi. U gradu Entebe na jezeru Viktorija, nekoliko desetina aktivista okupilo se i održalo skup. "Možete li da zamislite gore mesto za održavanje Parade?", upitala je jedna aktivistkinja novinara "Njujorkera". Ipak, skup je prošao mirno.

Rusija – Protivnici Parade ponosa u Srbiji, od juna ove godine veličaju odluku lokalnih vlasti u Moskvi da na 100 godina zabrani održavanje Parade ponosa. Ono što ne znaju jeste da moskovske vlasti od 2006. svake godine izdaju zabranu ovog događaja, ali da je on svake godine održan. Udruženi sa kolegama iz Belorusije, LGBT aktivisti iz Moskve 2010. godine održali su Paradu ponosa i u Minsku, pod nazivom "Slovenski ponos". Skup je trajao svega 10 minuta, dok ih nije rasterala policija.

Hrvatska – Dok Zagreb od 2002. godine uspešno organizuje Paradu ponosa, Split je druga priča. Prvi put Parada je organizovana 2011, uz veliku podršku aktivista iz Zagreba, Beograda i okolnih zemalja. Ekstremisti su se i tamo organizovali, njih 10.000 se okupilo u nameri da spreči Paradu. U jednom trenutku policija je zamalo i popustila pred njima, a bezbednosne mere bile su takve da su kafići na splitskoj Rivi dobili naredbu da iz bašta uklone piksle i sve druge predmete kojima bi protivnici mogli da zaspu Paradu. Ove godine, Paradu u Splitu podržao je predsednik Hrvatske Ivo Josipović, a u povorci su se našle mnoge poznate ličnosti. Otpor ultradesničara bio je znatno manji.

NAJGORE MESTO ZA PARADU: Uganda 2012.

Glišić, gostuje po televizijama gde sučeljava mišljenja sa organizatorima Parade. Iako tvrdi da ne podržava nasilje prema LGBT osobama, na pitanje da li je svestan da njegove stavove dele nasilnici – nema odgovor. Tradicionalno, oglasio se i Dragan Marković Palma, lider Jedinstvene Srbije, da izrazi protivljenje održavanju Parade. Apelacioni sud ukinuo je 19. septembra prvostepenu presudu Prvog osnovnog suda u Beogradu po kojoj je Palma proglašen krivim za tešku diskriminaciju LGBT populacije i vraća predmet na ponovno suđenje.

OBEĆANJE, OBEĆANJE: Sve u svemu, treću godinu zaredom gledamo isti igrokaz: organizatori daju sve od sebe da se događaj održi, huligani prete, dobar deo javnosti se protivi nasilju prema LGTB osobama, ali uvek ima da doda i poneko "ali" zbog kog ipak smatra da Parade ne treba da bude, "Dveri" dozivaju patrijarha da se oglasi, Palma se protivi, Dačić se trudi da bude tampon-zona, a na koju će mu stranu stav pretegnuti zavisi od trenutnih političkih okolnosti. Srbija od ove godine ima novog predsednika, ali on se, kada je o Paradi ponosa reč, ponaša slično kao stari. U predizbornoj kampanji, Tomislav Nikolić je tvrdio da bi, ako je bezbednost učesnika Parade ugrožena, stao na njeno čelo. Sada se ne oglašava. Možda najznačajnija razlika u odnosu na ranije pokušaje, uspešne i neuspešne, organizovanja Parade jeste to što podele i neslaganja između LGBT organizacija nikada nisu bili očigledniji. Za razliku od ranijih godina, kada su Paradu organizovale grupe organizacija, prošle godine osnovana je organizacija "Parada ponosa", koja ove godine pokušava da održi Paradu. Time je značajan deo doskorašnjih organizatora izostavljen, što je izazvalo duboke podele i probleme unutar aktivističke LGBT scene. Ove godine, izraženiji su i glasovi LGBT aktivista koji se otvoreno protive Paradi, tvrdeći da ona samo doprinosi još većoj diskriminaciji.

Tu je, naravno, i tiha većina, koja baš i nije sasvim tiha, ali iz potaje gunđa kako Srbija ima i većih problema od gej prava. Sigurno je da ima, ali za gej osobe nema većeg problema. Zašto je onda za Srbiju problem da ih pusti da naprave, kako kaže jedan od slogana ovogodišnje Parade, 970 koraka šetnje u znak protesta? Pitanje je svake godine isto, a odgovori evoluiraju do besmisla. ◂

Jovana Gligorijević

Intervju: Milanka Karić, narodna poslanica

Kako Evropa da pomogn

ne Bogoljubu

Foto: A. Anđić

Nisam istupala u ime porodice. Kao narodni poslanik, zastupala sam sve poslovne ljude koji su reketirani, hapšeni i opljačkani, samo zato što nisu pripadali partijama koje su bile na vlasti

Prošle nedelje, na sastanku sa delegacijom Evropskog parlamenta u Beogradu, poslanica vladajuće većine i kandidatkinja za izvestiteljku u Evropskoj uniji o privatizacijama, Milanka Karić, javila se za reč van dnevnog reda i, u ime svoje porodice, zatražila da "prestane progon predstavnika krupnog kapitala". Njen potez doživljen je kao zloupotreba sastanka, skandal i, praktično, traženje slobode za Bogoljuba Karića, za kojim je pre šest godina raspisana Inetrpolova poternica, pod sumnjom da je, zajedno sa bratom Sretenom, sa računa Mobtela prebacio više od 60 miliona evra na BK grupu i privatne račune i time oštetio budžet države za isti iznos.

U ekskluzivnom intervjuu za "Vreme" Milanka Karić objašnjava zašto je istupila pred delegacijom EP-a, da li pravi razliku među predstavnicima krupnog kapitala, ili se za sve zalaže sa istim žarom, otkriva svoje političke ambicije, da li je portparol svog supruga, ili misli svojom glavom, kakav je položaj porodice Karić u Srbiji danas i kada očekuje povratak supruga.

"VREME": Šta se dogodilo na sastanku sa delegacijom Evropske unije i šta ste vi tačno rekli tom prilikom da bi situacija dobila razmere skandala, kako je preneto u medijima?

MILANKA KARIĆ: Ono što je skandal za neke dnevne novine, na sreću Srbije, radost je i pravda za privrednike i industrijalce koji pune budžet i zapošljavaju ljude. Skandal je upravo to što je u našoj zemlji sve naopako postavljeno. Progone se i hapse poslovni ljudi koji i te kako znaju i mogu da pomognu svojoj otadžbini. Oni su, kako nedavno reče naš premijer Ivica Dačić, heroji upravo zato što zapošljavaju stotine hiljada ljudi i svakog dana otvaraju nova radna mesta. Te i takve heroje, pojedinci iz bivše vlasti, godinama su ucenjivali i proganjali. Istovremeno, sami su pustošili Srbiju putem koruptivno-kriminalnih privatizacija, koje su dovele do sloma srpske privrede, a stotine hiljada građana Srbije ostavili su bez posla. Ono što su evidentni rezultati vladavine takvih pojedinaca jesu brojne narodne kuhinje ispred kojih, nažalost, mnogi visokoobrazovani, stručni ljudi, stidljivo čekaju u redu za koru hleba. Ja sam delegaciji EU, na pomenutom sastanku, samo prenela istinu o stanju u našoj zemlji. ►

Nisam istupila ispred porodice. Nisam pominjala ime mog Bogoljuba. Istupila sam kao narodni poslanik u ime svih poslovnih ljudi koje su pojedinci iz bivše vlasti godinama ucenjivali i reketirali. Rekla sam da Srbija treba pod hitno da postupi po svim preporukama i zahtevima EU ukoliko zaista želi da postanemo njen punopravni član. Jasno je da medijima, koji su pod kontrolom pojedinih poslovno-političkih centara moći, ne odgovara da ja, ili bilo ko drugi, ukazuje na razne zloupotrebe koje su vršili pojedinci iz bivše vlasti.

Nijednom niste pomenuli ime i prezime svog supruga?

Ponavljam, nisam pomenula ime mog Bogoljuba. Nisam istupala u ime porodice. Kao narodni poslanik, zastupala sam sve poslovne ljude koji su reketirani, hapšeni i opljačkani, samo zato što nisu pripadali partijama koje su bile na vlasti. Takođe sam zastupala i stotine hiljada radnika koji su ostali bez posla u procesu privatizacije i koji su godinama, kao i generacije pre njih, stvarali te kompanije. Svi oni su žrtve zloupotreba pojedinaca iz izvršne i sudske vlasti u prethodnom periodu. U tu svrhu upravo im je služio član 359 KZS-a. Evropska komisija i EP, u svojoj poslednjoj rezoluciji, poziva vlasti u Srbiji da hitno nastave sa revizijom krivičnog zakonika, da se odmah prestane sa podnošenjem optužnica za "zloupotrebu službenog položaja" (čl. 359) u privatnim preduzećima i preduzećima sa većinskim privatnim vlasništvom, kao i da se obustave tekući krivični postupci po ovom članu. Naravno, delo treba da postoji u odnosu na službena lica u državnim organima, kao što je to slučaj u ostalim evropskim zemljama.

Da li ste, inače, planirali da na ovom sastanku stanete u odbranu vlasnika krupnog kapitala, ili ste reagovali "iz stomaka", kako se to kaže?

Reagovala sam instinktivno jer sam već sedam godina žrtva medijske blokade i satanizacije. Svih ovih godina nisam imala pristup medijima, sem časnih izuzetaka, kako bih branila istinu i pravdu. To je bio razlog što sam se javila za diskusiju pre predviđenog vremena. Ja sam političar tek nekoliko godina, a poslanik tek dva meseca, tako da su to evropski parlamentarci potpuno razumeli.

Naravno da sam stala u odbranu svih poslovnih ljudi, vlasnika porodičnih firmi, malih, srednjih i velikih kompanija koje pošteno rade i privređuju. Sigurna sam da će predsednik Srbije, gospodin Tomislav Nikolić, kao i nova Vlada učiniti sve da pokrenu srpsku privredu i privuku nove investicije. Takođe očekujem da će biti identifikovani oni koji su odgovorni za ekonomski slom Srbije i ovako težak egzistencijalni položaj većine njenih građana. Ja ću kao poslanik učiniti sve da se to i desi i nastaviti da o tome redovno izveštavam EK i EP. Kao što vidite, Grčku, Italiju, Španiju, Irsku i Portugaliju zahvatila je najveća ekonomska kriza posle Drugog svetskog rata naovamo, koja, istini za volju, još nije u toj meri prisutna u Srbiji, ali je vrlo blizu. Molim vas, pa u tim zemljama samo što nije došlo do opštenarodnog ustanka. Poslednja dva meseca maksimalno se radi na tome da se podrže vlasnici kapitala od kojih država očekuje da otvaranjem novih radnih mesta pune budžet. Dva susreta našeg predsednika gospodina Tomislava Nikolića sa predsednikom Ruske Federacije Vladimirom Vladimirovičem Putinom daju veliku nadu da će Rusija učiniti sve da Srbija lakše prođe kroz ovu ekonomsku krizu. Ne treba zaboraviti da pred vratima Kremlja čekaju američki i evropski političari i biznismeni ne bi li dobili neki posao jer su u strašnim dubiozama, a kao što vidite, našem predsedniku Nikoliću vrata Kremlja otvorena su 24 sata. Mi samo treba da kažemo šta možemo da uradimo i proizvedemo i za koje investicije smo zainteresovani i to ćemo i dobiti preko reda. Takođe, susret i razgovor sa predsednikom SAD Barakom Obamom daje potpunu sigurnost i podršku našem predsedniku Nikoliću da istraje na putu zacrtanih ciljeva. I prvi potpredsednik vlade Aleksandar Vučić mobilisan je na istom zadatku izbavljenja Srbije. I on je u nedavnoj poseti Nemačkoj, koja je stožer evropske ekonomije, dobio veliku ekonomsko-političku podršku za Srbiju.

Kako vidite odnos države prema vlasnicima krupnog kapitala?

Moj odnos je isti prema vlasnicima malog, srednjeg i krupnog kapitala i prema njihovoj zaštiti od raznih zloupotreba: pritisaka, ucenjivanja, progona i tome slično. Naravno da ne mislim na one koji su se obogatili kroz kriminalne privatizacije i javne nabavke, na štetu srpskih kompanija i građana. Očekujem da će konačno i Srbija pokazati "svog Sanadera". Jer, onaj ko je omogućio da se skoro čitavo nacionalno bogatstvo Srbije rasproda za dve milijarde evra, dok je na drugoj strani samo jedan 'Mobtel', koji je Bogoljub Karić osnovao za vreme najžešćih sankcija, doneo Srbiji 1,813 milijardi, mora da stane pred sud naroda.

Kao što je patriotizam i herojstvo otvaranje jednog jedinog radnog mesta bez pomoći države, tako je i nacionalni zločin pljačkanje sopstvene zemlje i svoga naroda.

Želim da pomognem u rasvetljavanju malverzacija kojima su otimane milijarde evra iz džepova građana i prebacivane na račune nekolicine novih bogataša. Oni upravo predstavljaju političko-poslovne centre moći zbog čijih monopola je nemoguće pokrenuti razvoj srpske ekonomije. Ti, današnji gospodari svega u Srbiji, čak poslednjih godina ni poreze ne plaćaju i još su od prethodnog premijera tražili da im odobri kredite za opstanak kompanija. U čemu je onda njihova sposobnost?! Dakle, umesto da pune državni budžet, oni ne plaćaju poreze, a traže kredite, što znači da je država postala njihovo privatno vlasništvo. Volela bih da vidim te naše "najuspešnije" biznismene kako se nadmeću, a zašto ne i pobeđuju, u najžešćoj međunarodnoj konkurenciji u Sočiju, Iraku ili Turkmenistanu gde učestvuju najveće građevinske kompanije iz celog sveta uz maksimalnu podršku svojih vlada. Za razliku od njih, upravo u takvim uslovima Kompanija BK se takmiči i pobeđuje, a, nažalost, u bivšoj vladi Srbije nisu hteli ni da prime Dragomira Karića, koji je Srbiji ponudio da država svojim organizovanim učešćem, kroz građevinske radove u inostranstvu, zaradi milijarde evra.

Kakve su vaše političke ambicije u ovom trenutku?

Svaki posao shvatam i prihvatam krajnje ozbiljno, a ovaj zadatak i poverenje koje mi je ukazao narod Srbije, za mene predstavljaju posebnu čast i najveću obavezu. Zbog toga ću učiniti sve što je u mojoj moći da Srbiji bude bolje, da svi njeni građani žive dostojanstveno

od svog rada, i da su svi budu jednako zaštićeni bez obzira na versku, nacionalnu i političku pripadnost.

Prošle nedelje ste replicirali svima koji imaju nešto protiv toga da vi budete izvestilac u Evropskoj uniji o privatizacijama, rekavši da ne vidite nijedan razlog da to ne postanete. Ima li, međutim, tu mesta sukobu interesa?

Ne znam kakav bi tu sukob interesa mogao da bude? Ni ja, ni bilo ko iz porodice Karić nije nikada učestvovao ni u jednoj privatizaciji. Zbog toga sam upravo potpuno nepristrasna kada je ta tema u pitanju. Istina je da pripadam porodici koja je i te kako oštećena u procesu "privatizacije", odnosno otimanju i prodaji kompanije 'Mobtel'. Upravo zato ću najbolje štititi interese svih onih građana Srbije koji su oštećeni u procesima protivzakonitih privatizacija.

Malo je ljudi u Srbiji koji ne znaju da sam već trideset godina na čelu prve privatne Fondacije u Srbiji posle Drugog svetskog rata. Obavljajući toliko dugo dobročiniteljsku misiju, upoznala sam probleme i teškoće hiljada ljudi. Bilo je sasvim logično da nastavim da pomažem ljudima i kroz političku delatnost jer je to najbolji put da se postignu promene koje će građanima Srbije doneti boljitak. Napominjem da ćemo i ove godine, 8. oktobra, tradicionalno dodeliti "Karić nagradu". Laureati su sve sama, poznata, svetski priznata imena iz sveta nauke, ekonomije, kulture, umetnosti: sestrinstvo manastira Pećka patrijaršija, Teodor fon Burg, Volt Bogdanić, Marina Abramović, Dušan i Vera Vasiljević, olimpijci i paraolimpijci, Vesna Garović. Ove godine i inače proslavljamo nekoliko jubileja – četiri decenije BK Grupe, tri "Karić fondacije" i 15 godina "Karić nagrade".

Povratak mog Bogoljuba zavisi od brzine uspostavljanja nezavisnog pravnog poretka. Došao bi da vidi svoju ostarelu majku i svoje saborce iz Pokreta snaga Srbije – BK. Napominjem ipak da je veoma zauzet ogromnim poslovnim projektima koji zahtevaju njegovo lično prisustvo

Rekli ste da smatrate da biste, kao izvestilac o privatizacijama, doprineli tome da se, pored ostalog, sazna istina o 'Mobtelu'. Kako, konkretno, i šta je istina o 'Mobtelu'?

'Mobtel' je otet, a potom i prodat. Još jednom napominjem da je prodajom 'Mobtela' dobijeno isto toliko novca kao od svih privatizacija u Srbiji, a javnost ni do danas ne zna gde je završio taj novac. Pitam da li je od tog novca otvoreno ijedno novo radno mesto, a podsećam vas da je hiljade zaposlenih u 'Mobtelu', ostalo bez posla. Smatram da bi naši mediji trebalo da podrže zahtev Evropske komisije i Evropskog parlamenta da se skine oznaka "državne tajne" sa dokumentacije o prodaji 'Mobtela'. Tada ćemo svi saznati istinu.

Takođe bi trebalo da se podrže zahtevi EP-a o preispitivanju protivzakonitih privatizacija i uništavanja svih privatnih kompanija, kroz enormne retroaktivne naplate poreza, a ne da napadima na mene štite odgovorne.

Javnost ima utisak da se politikom bavite prvenstveno radi jednog cilja – a to je da se vaš suprug vrati u Srbiju kao slobodan čovek.

Mnogi smatraju da nijedan politički potez ne pravite bez konsultacije sa svojim suprugom. Da li je to tačno?

Moj suprug i ja smo zajedno 38 godina. Sve važne odluke u životu donosili smo zajedno. Njegov politički progon traje već sedam godina i mnogo je teže da se svakodnevno konsultujemo. Kao što sam već rekla, trideset godina se bavim javnim radom, ali u Srbiji važi pravilo da vas nikada niko ne prizna ako nešto značite, pogotovo ako ste žena.

Kakav je danas položaj porodice Karić u Srbiji?

Prošli smo golgotu... Medijskom satanizacijom oklevetani smo i predstavljeni onakvima kakvi nikada nismo bili. Možda građani to ne znaju, ali nama je gotovo svaki rad u Srbiji zabranjen. Nismo učestvovali u privrednom i ekonomskom pustošenju Srbije. Sve svoje kompanije u Srbiji i van nje, stvarali smo sami, pionirskim radom u minulih četrdeset godina.

Umesto pomoći i podrške države, doživeli smo oduzimanje i uništenje svih naših kompanija u zemlji, kroz nezakonite likvidacije i stečajeve. Srećom, našu sposobnost, umeće i porodičnu slogu nisu uspeli da unište. Tako danas, u mnogim državama sveta, naša porodica vodi poslove vredne više milijardi dolara i zapošljava desetine hiljada radnika.

Da li činjenica da ste poslanica vladajuće većine može da utiče na poboljšanje tog položaja i povratak vašeg supruga u Srbiju?

Građani Srbije su dali podršku programu naše koalicije u kojem posebno mesto zauzima pravna država i nezavisno sudstvo. Uverena sam da će naš predsednik Tomislav Nikolić i prvi potpredsednik Vlade Aleksandar Vučić istrajati u realizaciji tih programskih ciljeva. Činjenica da sam narodni poslanik svakako će mi pomoći da nastavim višegodišnju borbu za pravdu i istinu. Takođe vas informišem da imam nameru da otvorim kancelariju za prijem svih onih građana kojima su ugrožena elementarna ljudska prava. Učiniću sve da im pomognem da se njihovi problemi reše.

Da li će se vaš suprug u dogledno vreme vrati u Srbiju? Ima li za to dobre volje kod predstavnika vladajuće većine u parlamentu?

Mislim da sam vam već dala odgovor na to pitanje, to jest da povratak mog Bogoljuba zavisi od brzine uspostavljanja nezavisnog pravnog poretka. Došao bi da vidi svoju ostarelu majku i svoje saborce iz Pokreta snaga Srbije – BK. Napominjem ipak da je veoma zauzet ogromnim poslovnim projektima koji zahtevaju njegovo lično prisustvo. Bogoljub Karić danas rukovodi poslovima vrednim milijarde dolara u kojima je angažovao više od trideset hiljada ljudi. Nikada ne bi izigrao poverenje onih koji su mu pružili šansu da radi i privređuje. To je njegov život, to najviše voli i to najbolje zna da radi. Nije mi namera da bilo koga potcenjujem, ali nabrojte mi makar deset kompanija koje u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza uživaju tako veliki ugled.

Kako je Bogoljub Karić ovih dana?

Hvala na pitanju – odlično. Vitalan je, energičan i optimističan. Radi kao i uvek pune dve smene, a kada smo zajedno, kreće i treća smena. Njega posao odmara. Rešio je da, kako on kaže, poslednje četiri decenije svog života najvećim delom posveti deci i porodici. On sada prolazi najteži ispit u životu, a to je da naša deca rade sa njim, uče od njega i polako se pripremaju za preuzimanje poslova. Poznato je da kod nas Srba nije lako uključiti drugu i treću generaciju u posao, a njemu to polazi za rukom, jer deca žele da nastave njegovim stopama. ◂

Jasmina Lazić

Kobni lastin let

Nekoliko sati po tragediji, posle razgovora na VMA sa preživelim pilotom, potpukovnikom Bećagovićem, načelnik Generalštaba Vojske Srbije general-potpukovnik Ljubiša Diković izjavio je, veoma neuobičajeno za ovakve situacije, da su "najverovatnije otkazale komande"

ŠTA SE TAČNO dogodilo tokom leta aviona "lasta" Vojske Srbije, koji se srušio u Novoj Pazovi 26. septembra, utvrdiće istraga, ma koliko to zvučalo kao floskula. Ono što se zna je da je avion iz nekog razloga pao i da je tom prilikom poginuo pilot major Goran Savić (39), a lakše je povređen drugi pilot potpukovnik Tomislav Bećagović (47), obojica iz Centra za letna ispitivanja Tehničko-opitnog centra Vojske Srbije. Nesreća se dogodila oko 10 časova i 15 minuta, tokom leta koji je – zavisno od izvora – opisivan kao "tehnička proba aviona" ili "ispitni let majora Savića za zvanje opitnog pilota". Magazin MO "Odbrana" piše kako je fatalni let bio i jedno i drugo navedeno.

Ova katastrofa odudara od očekivanog stereotipa koji uključuje (za)stare(le) vazduhoplove, upitno održavanje zbog opšteg teškog stanja u državi i vojsci tokom protekle dve decenije i iz istog razloga nedovoljno uvežbane pilote sa hroničnim manjkom naleta. "Lasta" koja se srušila, evidencioni broj 54201, novi je avion, sa manje od 40 časova leta od kad je isporučena iz fabrike. Piloti Sektora za letna ispitivanja Tehničko-opitnog centra bez lažnog glorifikovanja mogu se smatrati najboljim i najiskusnijim u Vojsci Srbije. Major Savić imao je bezmalo 1000 sati naleta, zvanje probnog pilota i fabričkog opitnog pilota i važio je za jednog od najperspektivnijih u svojoj profesiji. Ministarstvo Odbrane je saopštilo da je "lasta" broj 201 u Vojsci Srbije od 18. juna ove godine kada je primljena od fabrike aviona Utva i da je do udesa imala 39 sati i 50 minuta leta. Inače, to je prvi – od 15 naručenih i do sada bar sedam isporučenih – tzv. serijski primerak ovog tipa aviona za srpsko vazduhoplovstvo. Prethodno je napravljeno i detaljno ispitano ukupno 22 aviona: dva prototipa (tzv *P1* i *P2*) i 20 primeraka za iračko vazduhoplovstvo, koji su označeni "lasta 95N" (*N* kao naoružani). Irački avioni ispitivani su kako u Srbiji tako i u Iraku posle sklapanja (transportovani su rasklopljeni) od strane srpskih pilota i ni tokom ispitivanja ni posle nije bilo nekih značajnijih pritužbi, bar ne da se zna. Prototip P1 (poznat u žargonu kao "plava lasta", evidencijski broj 54011) sa analognim instrumentima poleteo je prvi put 5. februara 2009. i to je bio prvi let novog aviona proizvedenog u domaćoj fabrici posle bezmalo 20 godina. Drugi prototip (P2, kolokvijalno nazvan "crna lasta" zbog veoma tamne plave boje) poslužio je kao osnov za seriju od petnaest naručenih aviona za domaće vazduhoplovstvo i protivvazduhoplovnu odbranu (ViPVO) od kojih je prvi, upravo 54201 koji se srušio, na batajnički aerodrom stigao u oktobru 2011. godine, a prvi let je obavljen u martu ove godine, pošto je konačno otklonjen manji problem sa emisijom gasova u kabini.

Nekoliko sati po tragediji, posle razgovora na VMA sa preživelim pilotom, potpukovnikom Bećagovićem, načelnik Generalštaba Vojske Srbije general-potpukovnik Ljubiša Diković izjavio je, veoma neuobičajeno za ovakve situacije, da su "najverovatnije otkazale komande". Ako se to ispostavi kao tačno – a, kako stvari stoje izgleda da jeste – pitanje koje već vredi život jednog pilota je zašto je do toga došlo i šta se može uraditi da do toga ne dođe još neki put u budućnosti, kao i da li je način spasavanja pilota aviona "lasta" u ovakvim situacijama – čitaj i neupravljivosti aviona – adekvatan. Upravo je način spasavanja iz aviona ono na šta je fokusirana pažnja javnosti, uz herojstvo pilota koji su iskočili prekasno da obojica prežive, verovatno u želji da pokušaju da obuzdaju letelicu bez kontrole i izbegnu eventualne žrtve na zemlji, u čemu su očigledno i uspeli.

"Lasta" naime, kao i mnogi drugi avioni za osnovnu obuku pilota, nema tzv. katapult sedišta. Ovakva sedišta u slučaju odluke pilota da napusti vazduhoplov, u automatizovanoj proceduri "lansiraju" iz aviona pilota sve sa sedištem, otvara se padobran i (bar u teoriji) pilot se bezbedno prizemljuje. U slučaju "laste", postupak za napuštanje aviona u slučaju nužde je komplikovaniji, duži i nezgodniji i, prema rečima jednog od veoma iskusnih pilota, "na nivou onog iz Drugog svetskog rata". Naime, jedino što je automatizovano je odbacivanje poklopaca kabine (koji razara detonaciono sečivo na komandu pilota), a zatim je potrebno iskočiti iz kabine "na mišiće" i spasti se pomoću padobrana koji je već na leđima (tokom svih letova "lastom" piloti nose padobrane). U idealnim uslovima, odnosno u horizontalnom letu i na dovoljnoj visini, uspeh ovakvog metoda spasavanja može biti priličan, mada se postavlja pitanje koliko ima u praksi situacija kontrolisanog iskakanja – jedna od takvih može biti kvar stajnog trapa, ako se ne želi pokušaj sletanja na trup. U Drugom svetskom ratu piloti su, ako su bili u mogućnosti, okretali avion naglavačke, odbacivali poklopac kabine i jednostavno ispadali iz aviona. Cela ova priča pada u vodu ukoliko se avion nekontrolisano kreće, odnosno pada, kakav

foto: Igor Salinger/aermedia.com

Problemi sa "lajkomingom"

Postoje indikacije da "ni 'lajkoming' nije ono sto je bio" i da je bilo "određenih problema" sa novijim serijama motora koji se ugrađuje u "lastu". Prema nezvaničnim informacijama, proizvođač je odbijao kritike dok nisu u domaćim laboratorijama urađene analize koje su potvrdile sumnje da u nekim slučajevima kvalitet materijala nije na potrebnom, odnosno specificiranom nivou. Ipak, upućeni tvrde da te nepravilnosti nisu tolike da bi mogle da izazovu teže posledice, bar ne u početku. U "laste" se ugrađuju motor "lajkoming" (Lycoming) AEIO-540-L1 ili AEIO-580-B1A.

je očito bio slučaj sa "lastom" i u tom slučaju spasavanje se može podvesti pod srećnu okolnost – čak i ako iskoči iz aviona, postoji mogućnosti da pilot zakači neki njegov deo, bilo svojim telom bilo padobranom i tek su mu onda šanse za preživljavanje veoma male. Što je letelica manja, lakša i sporija, i namenjena za neko osnovno letenje bez, na primer, akrobacija ili borbene upotrebe, opravdanost opremanja katapult sedištem je manja – pretpostavlja se da avion neće doći u takvu situaciju da je potrebno iskakanje, a čak i ako dođe, da pilot može spasiti sebi život prinudnim sletanjem. "Lasta" je negde između – po nameni, u avione za osnovnu obuku retko se ugrađuju katapult sedišta, primerice nema ih ni civilna "cesna 172", ni francuski "epsilon", ni domaća "utva 75" koju "lasta" treba da zameni – ali po sposobnostima i konfiguraciji novi srpski avion može da se meri sa akrobatskim avionima i avionima za osnovnu borbenu obuku (što je, uostalom, i bio irački zahtev) i u tim ulogama savremeniji sistem spasavanja pilota ne bi bio na odmet. Ugradnja kabastih, teških i skupih "0-0" sedišta koja se mogu upotrebiti na skoro svim visinama i brzinama uključujući i visina nula–brzina nula, tj. mirovanje, poput onih na kojima sede piloti borbenih aviona "MiG-29" ("K-36") ili "super galeb" ("martin bejker mk 10"), nije opcija za "lastu", ali za manje avione postoje takozvana laka izbaciva sedišta, koja se ugrađuju u "pilatus PC-9", "tukano", "jak-52M", akrobatske "suhoje" Su-21 i Su-26 i slične. Engleski "martin bejker" proizvodi sedište mk 17 za koje tvrdi da je uspešno na brzinama od 60 do 300 čvorova i svim visinama leta. Ruska "zvezda" nudi razne varijante sedišta SKS-94M, težine od 22 do 27 kg, za spasavanje pilota pri brzinama leta od 60 do 400 km/h i visinama od sedam do 4000 metara.

Stručnjaci će reći kako retrougradnja nije nemoguća, ali iziskuje prilične prepravke zbog dodatne mase, gabarita sedišta, težišta itd. Indikacija da je to bilo više nego moguće uraditi tokom samog projektovanja aviona je i "kobac", predlog lakog borbenog ("protivterorističkog") aviona razvijenog iz laste, za sada samo u fazi projekta, ali koji više nego jasno ima upravo laka izbaciva sedišta. Zašto na "lastu" nisu ugrađena, makar po cenu teoretskog smanjenja nekih performansi poput brzine ili doleta i povećanja cene, ostaje otvoreno pitanje, ne toliko za inženjere Vojnotehničkog instituta koji su je projektovali, već prvenstveno za naručioca koji postavlja ono što se suvoparno zove "tehničko taktički zahtevi" i koje pomenuti treba da ispune. Bilo je ideja da se ugrade laka izbaciva sedišta, ali se na kraju odustalo od toga.

Govoreći u emisiji "Stav Srbije" na Prvoj srpskoj televiziji, Ministar Odbrane Aleksandar Vučić je rekao da će država nastaviti da proizvodi "lastu": "Za mene je to teško i neprijatno pitanje, jer govorimo pošto je sahranjen major Savić. Lasta je odličan avion", kaže ministar uz napomenu da je "to nešto što mi proizvodimo i možemo da izvozimo". Kako stvari stoje i uvođenje "laste" u naoružanje ViPVO, gde treba da se koristi za obuku budućih generacija pilota, i izvoz će pričekati zaključke istrage i otklanjanje eventualnih pronađenih nepravilnosti u projektovanju, proizvodnji ili upotrebi aviona. Ono što bi mnogi u lancu odlučivanja trebalo da se zapitaju, a da im se ne poruči sa stranica medija jeste da li je otkrivanje nekih nepravilnosti moglo da ima manju cenu nego život majora Gorana Savića. ◂

Igor Salinger

Kasapljenje i medicina

Medicina je jedno, a kasapljenje je drugo, kaže za "Vreme" dr Goran Kronja, hirurg. On ne razume kako je Tužilaštvo za ratne zločine moglo da poveže iskaz svedoka koji govori o kasapljenju živog čoveka sa trgovinom organima za presađivanje

ZAŠTO KOLEGE ĆUTE: Dr Goran Kronja

foto: Nebojša Marković

"Ono što ne razumem je zašto niko od mojih kolega hirurga – a ima ih ovde jako mnogo i jako dobrih – nije osetio potrebu da ustane i da javno ukaže na nelogičnosti i na jasna medicinska pitanja koja se nameću u celoj toj priči", kaže za "Vreme" dr Goran Kronja, profesor na VMA i pukovnik u penziji (i dalje aktivan kao hirurg, iza sebe ima preko dvadeset hiljada operacija, od čega 250 presađivanja raznih organa). On na tvrdnje Tužilaštva za ratne zločine gleda kao na lakomislene – u najmanju ruku, ako ne i politički motivisane, sa namerom izazivanja senzacije u jednom predmetu koji i dalje nije odmakao dalje od indicija. Evo zašto.

"Da je kasapljenja, klanja i zverstava u ovim ratovima bilo – bilo je; i gorih od opisanog slučaja, znam, bio sam ratni hirurg, nije sporno. Takođe znamo da se organima za presađivanje trguje, ali to je sasvim druga priča. Na primer: koleginica i ja istraživali smo svojevremeno jedan kanal kojim su ljudi prodavali bubrege za presađivanje. Trag je vodio do izvesne moderne klinike u blizini Milana, sa kvalitetnim hirurzima i na najvišem medicinskom nivou. Ako bi im neko ponudio bubreg, prvo bi ga pregledali, uzeli sve bitne analize i ustanovili presadivost. Onda bi ga poslali kući s tim da se na njihov poziv smesta javi i dođe, čim nađu odgovarajućeg primaoca. Po oporavku bi mu isplatili 5000 tadašnjih nemačkih maraka. Slično je radio i taj hirurg iz Turske o kome je bilo reči u javnosti i koji je na kraju uhapšen. I on je uzimao organe od dobrovoljnih davalaca i – koliko čujem – radio u skladu sa svim medicinskim procedurama. Problem je nastao kad davaoci nisu dobili onoliko novca koliko im je bilo obećano. Ali, ponavljam, to je drugo: to možda nije etički, ali je barem profesionalno urađeno."

MEDICINA I PROCEDURA: Dakle, kaže dr Kronja, da bi se bilo koji organ prodao nekom primaocu, treba ispuniti niz veoma strogih i složenih medicinskih zahteva, sve i da je organ uzet od mrtvaca (uostalom, jedino bubreg može da se uzme iz živog čoveka). Kinezi rutinski prodaju organe uzete od osuđenih na smrt, odmah pošto mu ispale metak u potiljak. "To se u nekoj učionici i na živom čoveku jednostavno ne može uraditi; besmisleno je. Tvrdnja tog svedoka da je srce iz živog čoveka izvadio radi dalje prodaje obična je budalaština i ja se čudim Tužilaštvu za ratne zločine da to uzima zdravo za gotovo. Tako izvađeno srce, kako je opisano, bezvredno je: nema tog hirurga koji će presaditi organ bez porekla, bez prethodnih medicinskih nalaza i analiza. Ja sam samo dvaput presadio bubreg koji nisam izvadio sam, nego mi je stigao iz druge i pouzdane medicinske ustanove, sa svim nalazima i analizama. Ljudi, rok trajanja srca je do dvanaest sati od trenutka prestanka rada do ponovne reanimacije, uz najveći trud, pažnju i brzinu intervencije. O sterilnim uslovima i da ne govorim."

Tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević kaže da su povodom iskaza tog svedoka "konsultovali mnoge medicinske stručnjake s ciljem da nam kažu da li je sve moguće izvesti onako kako svedok priča, pri čemu ne treba mešati transplantaciju i ovu intervenciju, gde je jedino važno da se uzme organ i da se bezbedno spakuje". Naravno da je to što on sa nezamislivom lakoćom zove "intervencijom" moguće, moguće je i živog čoveka nabiti na kolac. "Bezbedno pakovanje" je, međutim, nešto drugo: iz svedokove priče, kaže dr Kronja, izlazi da tu nikakvog "bezbednog pakovanja" nema niti može biti, što je jasno svakom pažljivom gledaocu televizije i čitaocu novina, a kamoli "mnogim medicinskim stručnjacima". Tužilac Vukčević upotrebiće i termin "medicinske procedure vađenja organa iz tela zarobljenika", za koje je, eto Tužilaštvo doznalo iz iskaza ovog svedoka, a o kojim "medicinskim procedurama" još nijedan izvor informacija nije govorio.

ZAŠTO HIRURZI ĆUTE: Da bi organ uopšte bio presadiv, davalac, sve i mrtav, mora da se analizira na čitav niz indikacija, kaže dr Kronja: "Svaki presađeni organ primaocu donosi medicinsko stanje davaoca, dakle svaku bolest ili infekciju koju je davalac imao. Zato se

analize i rade, ali i radi utvrđivanja genetskih uslova za prihvatanje organa. Primalac organa se pre transplantacije deimunizuje, tako da prisustvo i bezazlene bakterije ili virusa može da izazove tešku infekciju sa smrtnim ishodom. Ako organ potiče od davaoca čiji organizam nije hirurgu i ostalim članovima transplantacijskog tima poznat do u detalje – od presađivanja nema ništa; organ je, dakle, ako baš moram tako da kažem, tržišno bezvredan. O procedurama i da ne govorim: molim vas, za banalno presađivanje jednog bubrega, osim svega što sam nabrojao, treba pedesetak kilograma sterilnog leda, od sterilne vode; perfuzioni rastvori koji se rade neposredno pred početak procedure u galenskoj laboratoriji kakve na Kosovu nema, a potrebni su pri vađenju organa; najbliža je VMA; ozbiljne količine transfuzijske krvi; itd. Vađenje organa inače je kritičan deo procedure, teži i sporiji od samog presađivanja, posebno kod srca."

O kakvim to "medicinskim procedurama" i "bezbednim pakovanjima", dakle, govori Tužilaštvo za ratne zločine? Koje su to "mnoge medicinske stručnjake konsultovali" i na koje okolnosti? "Hajde probajte bajonetom za AK-47 nekome da otvorite grudni koš", kaže dr Kronja. "Tom kombinacijom bajonet-korice, koja je smišljena za rezanje bodljikave žice, najpre ćete, čak i na mrtvacu, a kamoli živom čoveku koji se rita, trza i vrišti, oštetiti srce. Događalo se i sa specijalnim hirurškim instrumentima u neveštoj ruci. Ponavljam: okrutno kasapljenje u ratovima se događalo često; i gore od ovoga; ali niko to nije proglašavao za 'medicinsku proceduru'. Medicinska procedura je, kao što sam objasnio, nešto sasvim drugo. Zatim: ne razumem zašto bi neko čupao srce iz živog čoveka, osim iz sadističkog uživanja; kaže svedok da je taj neki doktor 'zaboravio injekciju', za anesteziju valjda, pa su radili naživo. Šta će mu anestezija, kad će čoveka svakako ubiti? Kinezi ispale metak u potiljak, pa posle vade organe na miru: niko se ne rita, ne treba ga držati, a uslovi su sterilni. Iskaz tog svedoka čini mi se neuverljivim i nelogičnim i ne razumem kako se niko oko toga nije upitao."

Ima tu još jedan važan logistički detalj: sve se to oko trgovine organima, "žuta kuća" itd., navodno događalo u Severnoj Albaniji tokom kosovskog rata 1999. Najbliži aerodrom je kod Tirane, a organ, "bezbedno spakovan", treba doneti do primaoca što brže. Od Kukeša i Burima ("žuta kuća") do Tirane, u to vreme, trebalo je deset sati vožnje dobrim terenskim vozilom, jer su putevi bili katastrofalno loši. O tome je ovom autoru pričao u detalje izvesni bivši major specijalnih snaga iz jedne od zemalja NATO-a, koji je tada služio tamo, pa je kasnije prešao u diplomate: "Morali ste da imate šlem na glavi, jer ste udarali o krov džipa stalno", kaže on. "Za eventualni prevoz ljudskih organa helikoptera nije bilo kod albanske strane; samo smo mi leteli tada."

Tužilaštvo za ratne zločine se, kako se čini, opet okliznulo. Nije im prvi put, uostalom: Ganić, Jurišić, Purda, Nada Šakić, Jovo Divjak. Znamo i da je tema seksi i slatka za medije, ali politički zahvalna. Ali, to ne oslobađa Tužilaštvo obaveze da se prema sumnjivim pričama – koliko god slatke i poželjne bile – drži barem uzdržano, dok ih temeljito ne proveri.

Dr Goran Kronja na kraju kaže da ne razume zašto se još neko od tolikih kolega hirurga, dobrih i vičnih presađivanjima, nije javio sa elementarnim pitanjima: "Pitao sam neke od njih. Privatno mi kažu da su moje primedbe umesne i da tu nešto nije u redu; ali javno da istupe neće. Biće da to ima neke veze s politikom." ◂

Miloš Vasić

Beskonačan zadatak

“Za Srbiju je od najvećeg značaja obračun sa korupcijom”, poručio Donald Džonston, bivši generalni sekretar OECD-a

DONALD DŽONSTON, advokat i političar, nosilac odlikovanja Oficir francuske Legije časti i Oficir Reda Kanade, generalni sekretar Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) u periodu od 1996. do 2006, održao je u četvrtak 20. septembra u prostorijama Delta Holdinga predavanje pod nazivom “Etika u biznisu i etički problemi u zemljama u razvoju”. Predavanje, čije delove prenosimo, organizovali su Momentum Business Club i COTRUGLI Business School, pod pokroviteljstvom kanadske ambasade u Beogradu.

ADVOKAT I POLITIČAR: Donald Džonston

Oslanjajući se na poruku Mahatme Gandija, citirane u naslovu ovog teksta, Džonston u pohlepi pojedinca vidi koren za celokupno neetičko ponašanje u poslovanju. “Moja definicija pohlepe je bogaćenje na štetu drugoga, a neetičke poslovne prakse delim na dve kategorije: one koje su prevarne i nezakonite, podležu sankcijama koje nameće država, koje često podrazumevaju novčane, pa čak i kazne zatvora i one neetičke prakse koje nisu nezakonite i za koje još ne postoje i možda nikada neće postojati sankcije i kazne koje nameće država.

Obe navedene kategorije podrazumevaju nečije bogaćenje na štetu drugih. Odgovor na krivična dela koja spadaju u prvu kategoriju je jasan: rigorozna primena važećih zakona i propisa, pod pretpostavkom da postoji odgovarajući pravni okvir sa pratećim javnim institucijama uključujući i nezavisan, pošten i efikasan pravosudni sistem.

Odgovor na prakse koje spadaju u drugu kategoriju je problematičniji. Uzmite finansijski debakl koji je započeo skandalima sa problematičnim hipotekarnim kreditima u Sjedinjenim Američkim Državama i koji su bili šibica koja je zapalila globalnu ekonomsku krizu iz koje tek treba da izađemo. Da li su postupci nekih lica u sektoru finansijskih usluga bili nezakoniti? Možda nisu, ali su nesumnjivo bili neetički u mnogo slučajeva. Možda su bili u skladu sa zakonom, ali su bili pogrešni!”, tvrdi Džonston.

Govoreći o stanju u Srbiji, kao zemlji u tranziciji, Donald Džonston je izričit: prioritet je obračun sa korupcijom. “U sadašnjem okruženju i fazi evolucije ka tržišnoj privredi, Srbija mora da se, pre svega, pozabavi neetičkim poslovnim praksama koje spadaju u prvu kategoriju, naročito korupcijom. Napad na korupciju mora da bude prioritet da bi se uspostavila poslovna klima u koju će i strani i domaći investitori imati poverenje, a to je i bitan preduslov za prijem u međunarodnu zajednicu, prvenstveno Evropsku uniju.

Uz punu svest da postoje i drugi veliki problemi koji stoje na putu takvog članstva, ipak je raširena korupcija jedan od najvećih problema. Ona je rak u tržišnim privredama u razvoju, jer u velikoj meri narušava funkcionisanje sistema slobodnog tržišta i zadržava evoluciju Srbije koja se trenutno bori sa teškim privrednim problemima – ona čak ima i makroekonomske uticaje jer se norme pravednih slobodnih tržišta podrivaju na štetu privrednog rasta. Mada govorimo o Srbiji, korupcija postoji u svim zemljama, kao što smo saznali iz rada organizacije Transparency International i njenog Indeksa percepcije korupcije.”

Prema Džonstonu, ukoliko je državna uprava korumpirana, biće korumpirana i privreda u toj zemlji, odnosno, gotovo je nemoguće imati etičku poslovnu zajednicu u zemlji sa veoma korumpiranom državnom upravom. “To ne znači da će biti korumpirana svaka bakalnica ili porodično preduzeće, ali znači da će firme koje zavise od države u pogledu koncesija, dozvola, licenci i povlastica da bi mogle da posluju, uključujući tu uvoz i izvoz, verovatno biti iskvarene političkim i birokratskim procesima.

Kako se definiše veoma korumpirana vlada?

Najbolji izvor koji imamo je organizacija Transparency International, koja ocenjuje zemlje na osnovu percepcija prikupljenih od firmi koje su poslovale sa tim zemljama ili radile u njima. Vremenom je ova metodologija stekla veliki kredibilitet. Indeks percepcije korupcije za 2011. godinu pokazuje da frustracija javnosti ima osnova. Nijedan region niti zemlja na svetu nisu imuni na štete od korupcije. Ogromna većina od 183 ocenjene zemlje ima ocenu ispod pet na skali od 0 (veoma korumpirana) do 10 (veoma čista). Na vrhu liste su Novi Zeland, Danska i Finska, dok su Severna Koreja i Somalija na dnu. Srbija je na listi Indeksa na 86. mestu i izjednačena je sa Bugarskom, a vrstu korupcije koju sam opisao može delotvorno rešavati samo poštena državna uprava i pošteni funkcioneri na svakom nivou: nacionalnom, lokalnom i opštinskom. Oni moraju da budu dobro obučeni i dobro plaćeni. To je veoma dobra investicija. Moja zapažanja su potvrdila da nijedna vlada, ma koliko briljantna ili kreativna bila, ne može da bude široko delotvorna u realizaciji društvenih i ekonomskih ciljeva svog naroda bez prvoklasne javne službe”, kaže Donald Džonston i zaključuje: “Na kraju, dok tražimo pristupe za stvaranje etičke poslovne klime i dok se borimo protiv korupcije, bilo u javnom bilo u privatnom sektoru, ne smemo da podignemo očekivanja previsoko. S obzirom na prirodu ljudske pohlepe, borba protiv korupcije je neprekidan i, najverovatnije, beskonačan zadatak. Međutim, sve zemlje treba da teže tome da je suzbiju u meri u kojoj je to moguće i da svoje individualne rejtinge podignu bar iznad rejtinga 5 na skali Indeksa percepcije korupcije TI.” ◂

Priredio: R. M.

SAD JE MNOGO LAKŠE

U septembru su useljene 133 socijalno ugrožene porodice na Novom Beogradu; u aprilu je 20 izbeglih i interno raseljenih lica dobilo krov nad glavom u Velikom Mokrom Lugu, a na proleće se u zgrade koje se ubrzano grade useljava još 40 porodica koje su na konkursu dobile stan od Grada Beograda; nastavlja se izgradnja u naselju Kamendin. Ukupno je izgrađeno 450 stanova, a tokom ove i sledeće godine biće završeno još oko 400 stanova koji će biti delom socijalni, a delom neprofitni. U gradskoj vlasti kažu da je ovo prvi korak, drugi je obezbeđivanje radnih mesta za ove ljude

Veliki dan, velika sreća

SA CVEĆEM JE LEPŠE: Gospođa Mara

“Dobili smo 57 kvadrata i to će nam biti sasvim dovoljno, a ovaj stan omogućiće mojoj deci da žive kao i sva druga, idu u školu i obdanište. Meni će to biti podstrek da nađem posao, jer do sada je bilo jako teško planirati budućnost. Od danas će, nadam se, sve biti mnogo lakše”, kaže Bojan Ibraimović, stanar u Ulici Mileve Marić Ajnštajn

Radovi na izgradnji još 40 stanova u Velikom Mokrom Lugu uveliko su odmakli. Stanovi su površine od 30 do 54 kvadrata, a po strukturi su garsonjere, jednosobni, dvosobni i dvoiposobni. Za objekte su projektovana i parking mesta, a nekoliko stanova u prizemlju ima pristupe prilagođene osobama sa posebnim potrebama. Po jedna od porodica koje se budu uselile u obe zgrade, na predlog Gradskog centra za socijalni rad, dobiće status domaćina zgrade. Posao će im biti da vode računa o potrebama ostalih stanara zgrade i posreduju u komunikaciji sa nadležnim institucijama, a za to angažovanje biće plaćeni iz gradskog budžeta. “Zgrade, čiju izgradnju finansira Evropska unija, izgrađene su na potpuno infrastrukturno opremljenom zemljištu, koje je ustupio Grad Beograd kao svoj deo učešća u tom projektu”, kaže Zoran Kostić, član gradskog veća, i podseća da je cilj projekta da se kolektivni centri u potpunosti ugase i da ove porodice reše stambeno pitanje.

Reporteri “Vremena Beograda” posetili su porodice koje su na prethodnom konkursu dobile krov nad glavom. Potpunu novu zgradu, useljenu u aprilu, oplemenjuju žardinjere sa cvećem. O njima brine Mara, starica izbegla iz Siska.

“Ko bi mogao da kaže da nije lepo? U kakvim smo samo uslovima godinama živeli u izbegličkom centru u Krnjači, svi u jednoj sobi, a različite generacije. Ovde je mirno, a okolina lepa. Zato sam odlučila da je još dodatno ukrasim, pa sam uradila ono što volim – posadila sam cveće”, priča Mara, pokazujući na desetine saksija na samom ulazu u zgradu.

U porodici Lazić – slavlje. Mala Anastasija slavila je deseti rođendan. Raduje se zbog svojih gostiju i kaže da će već sutra počastiti i drugare iz odeljenja škole “Vladislav Petković Dis”, koju uspešno pohađa otkad su se krajem aprila doselili u ovaj kraj. Svoj rođendan prvi put proslavila je u svojoj sobi.

Pravo na učešće na konkursu imale su porodice koje nisu uspele na prethodnom, kao i sve ostale koje su smeštene u preostala tri kolektivna centra u Beogradu. Rang-lista dobitnika stanova objavljena je na internet sajtu Grada Beograda, u dnevnoj štampi, na oglasnim tablama kolektivnih centara, u Gradskom centru za socijalni rad i Sekretarijatu za socijalnu zaštitu.

NAJZAD U STANU: U prvoj polovini septembra ključeve stanova na Novom Beogradu dobile su 133 socijalno ugrožene porodice. Novi objekat za davanje u zakup stanova na određeno vreme socijalno ugroženim licima izgrađen je u Ulici Mileve Marić Ajnštajn, površine je oko 9500 kvadrata. Od ukupno 133 stana na ovom konkursu stanove je dobilo i 16 romskih porodica koje su živele ispod “Gazele”. Sva deca su upisana u škole na Novom Beogradu koje su u blizini stanova a to su osnovne škole “Kneginja Milica”, “Milan Rakić”, “Branko Radičević” i “Jovan Sterija Popović”.

Milica Memišević sa mužem i petoro dece jedna je od onih koji su živeli u nehigijenskom naselju ispod “Gazele”, odakle je iseljena u novoformirano naselje u Mladenovcu. “Ovo je za mene jedan od najsrećnijih dana u životu. Preseljenje iz nehigijenskog naselja u Mladenovac za nas je bio veliki pomak, tamo smo dobili vodu, struju i mnogo normalnije uslove za život, koje ispod “Gazele” nismo imali. Grad nam je pomogao da školujemo

decu, opremao ih za nastavu, davao garderobu, što nam je bila velika olakšica. Imali smo i romskog koordinatora koji je dodatno radio sa decom posle škole, a organizovano je i mnogo različitih izleta. Dobijanjem ovog stana moja deca dobiće priliku da steknu još više znanja, a ja dodatnu snagu da im u tome pomognem", rekla je Milica Memišević.

Dragan Đorđević će u 45 kvadrata živeti sa suprugom i sinom. Već pet godina čeka transplantaciju jetre, prima penziju od 24.000 dinara, a supruga je nezaposlena. "Veliki je ovo događaj za sve nas. Nameštaja imamo vrlo malo, tek posuđe i posteljinu. Kirija će ovde ipak biti znatno manja, pa ćemo uspeti da nabavimo ono što nam fali", kaže Dragan.

VEROVALI ILI NE: Na susednom ulazu radnici "Čistoće" istovaruju kamion, useljavaju Boru Vukmiricu, kompozitora i tekstopisca, i njegovu suprugu, oboje su invalidi. Podatak za "Riplija"– selili su se ukupno 48 puta.

"Svuda smo bili, Borča, Ovča, Zvezdara, Padinska Skela i mnogo drugih mesta. Negde smo bili svega dva-tri dana, izbaci nas gazda i mi ostanemo na ulici, a stanovi vlažni, prokišnjavaju, ma svašta smo videli. Ovo je, ljudi, sada božanstveno, imamo stan i sigurnost, pristojan toalet, sobe sa belim zidovima, parket. Neverovatan je to osećaj i ja, iskreno, još uvek ne verujem da sam tu i da je ovo stvarnost", rekao nam je Bora, pozivajući nas da, iako se stvari unose u stan, ipak uđemo i sami se uverimo.

Da odnosi sa komšijama često znaju da budu bolji i od rodbinskih, dokazala nam je Mira Jaćimović, koja pomaže petočlanoj porodici Demirović, dosadašnjim komšijama u naselju Boljevci. "Ja imam tamo svoju kuću, a oni su živeli u kontejnerskom naselju. Upoznali smo se, sprijateljili i, evo, i danas smo zajedno. Žao mi je što su otišli jer ćemo se ređe viđati, ali kad vidim gde su sada, nemam dilemu da im je ovde bolje. Tamo su živeli u jednoj prostoriji, a ovde je već druga stvar i želim im da krenu izpočetka i da, bože zdravlja, uspeju, a ja ću svakako biti uvek tu da im pomognem", rekla je Mira.

NAJVEĆE BLAGO: "Ovo je moje najveće blago i najveća sreća, dobio sam garsonjeru u prizemlju, a imam i uređen prilaz", kaže Milenko Milutinović, ratni vojni invalid bez obe noge, jedan od novih stanara u Ulici Mileve Marić Ajnštajn. Milenko je šampion Srbije i Crne Gore u auto-reliju u kategoriji invalida i sa ponosom pokazuje sportskog "golfa dvojku", svog mezimca, koji ga je verno pratio na svim relijima u zemlji i inostranstvu. Iako mu je penzija manja od 15.000 dinara, Milenko kaže da se snalazi, ali da je garsonjera ono što mu je bilo najpotrebnije. Kaže da je komšiluk divan i da su mu pomogli da unese stvari.

Ljubinka Rečković izašla je da sačeka kamion JKP "Gradska čistoća" koji joj, u organizaciji gradskih službi, dovozi stvari iz naselja u Boljevcima. I dok čeka kamion, čisti prostor ispred ulaza. "Moj sin je invalid, imam muža, snaju i unuku koja ide u četvrti razred i kojom se ponosim. Useljavamo se u jednoiposoban stan od 44 kvadrata, a dobijamo i tuđu negu i pomoć i socijalnu pomoć."

Olivera Malić je jedna od nekadašnjih stanovnica nehigijenskog naselja ispod "Gazele". Sa osmočlanom porodicom dobila je stan od 53 kvadrata. "Presrećni smo i deca i ja. Nisam se nadala da ću u životu išta da dobijem i ovo je za mene kao da sanjam. I ne mislim ja tu samo na sebe, deca su mi važna, da žive kao ljudi. Živeli smo ispod "Gazele" i kad su nas odatle sklonili bili smo jako ljuti, ali sada vidim da su imali pravo, tek sada vidimo kako život može lepo da izgleda. U odnosu na stanje ispod mosta, ovaj prostor je za nas čak i prevelik", kaže Olivera, koju nabavka nameštaja tek očekuje, uz nadu da će joj pomoći malo rodbina, a malo i komšiluk.

Ovo je četvrti konkurs za davanje u zakup stanova na određeno vreme, a na prethodna tri konkursa izgrađeno je i useljeno 317 stanova u naselju Kamendin.

Konkurs za davanje u zakup 133 stana (i četiri stana koja su od prethodnog konkursa oslobođena od korisnika) na određeno vreme socijalno ugroženim licima raspisan je 5. decembra 2011. sa rokom prijave do 5. januara 2012. godine. Konačna rang-lista objavljena je maja 2012, a pravo učešća su imala lica bez stana koja primaju socijalnu pomoć ili im prihodi po domaćinstvu nisu veći od 80 odsto proseka u Republici Srbiji, sa prebivalištem na teritoriji grada Beograda najmanje dve godine.

U ovom naselju biće otvorena i kancelarija za pružanje pomoći stanovnicima socijalnih stanova. Ovakva kancelarija već postoji u Kamendinu i ima troje zaposlenih. Oni svakodnevno rade sa ljudima koji žive u ovim stanovima i pomažu im pri zapošljavanju, upisu dece u vrtić, školu, pri plaćanju računa. U Kamendinu je u saradnji sa ovom kancelarijom počela sa radom i škola za obrazovanje odraslih. Trenutno je pohađa 40 polaznika, kojima će po završetku ove škole biti mnogo lakše da nađu posao.

USELJENJE U STANOVE U ULICI MILEVE MARIĆ AJNŠTAJN

PRVI DANI U NOVOM STANU

DODELA KLJUČEVA STANARIMA NA NOVOM BEOGRADU

RODJENDAN U NASELJU U VELIKOM MOKROM LUGU

SUBVENCIJE

Tražnja za etno-turizmom raste

Grad Beograd objavio je javni poziv za dodelu bespovratnih finansijskih sredstava pravnim licima koja imaju ugostiteljske objekte etno-tipa. Subvencije, u ukupnom iznosu od 2,5 miliona dinara, dodeljivaće se za pokriće dela troškova za opremanje ugostiteljskih objekata opremljenih u etno-stilu koji se nalaze na teritoriji grada

Na samo 30 kilometara od Beograda, u srcu Bojčinske šume nalazi se etno-restoran "Bojčinska koleba", nastao 2006. godine po ugledu na stare sremske svinjarske kolibe. Od tada je jednom restauriran, a danas izgleda kao oaza, u autentičnom etno-ambijentu. Na samom ulazu stoji simpatični drveni znak na kome piše "Ovamo". Već tu ljubaznost domaćina obara s nogu, a kada se pređe prag, od mirisa domaćih specijaliteta se otvara apetit.

MALA FARMA MANGULICA: Restoran je osnovao Jovan Milivojević zvani Joca Šumar, iz mesta Progar. On je ovde očuvao tradicionalnu kuhinju, način spremanja hrane, pa čak i stare dobre tambure koje se ovde mogu čuti. Osim ukusnog ručka i domaćeg vina, u okolini restorana "Bojčinska koleba" postoje brojni sadržaji koji upotpunjuju etno-turističku ponudu. Kroz šumu koja pokriva 700 hektara prostire se trim staza dužine 900 metara, pogodna za rekreativne šetnje. Zatim, u blizini se nalazi i konjički klub sa oko 20 konja, gde može da se pohađa škola jahanja. U ponudi je i razgledanje šume vožnjom u starim fijakerima, a od maja do septembra ovaj kraj je posebno zanimljiv zbog kulturne manifestacije "Bojčinsko leto". Međutim, i ostalim mesecima se smenjuju prelepi prizori Bojčinske šume, koji se mogu doživeti iz malih bungalova nadomak restorana, gde se može uživati u potpunoj privatnosti.

Ono čime se meštani ovog kraja takođe ponose su i svinje mangulice, po kojima je sremski kraj poznat, a one su autohtona vrsta svinja. U blizini restorana "Bojčinska koleba" nalazi se i mala farma mangulica. Njih čuva čika Mićko sa svojim psom Fickom, i dok se mangulice izležavaju na septembarskom suncu, on objašnjava za " Vreme" kako se one gaje: "Mangulice su vrsta koja maksimalno koristi prirodne resurse. One slabo napreduju, obično za godinu dana dostignu oko 80 kilograma. Oprase oko pet prasića u toku godine, jedu zrnevlje, ječam..." Restoran Bojčinska koleba u svojoj kuhinji služi isključivo domaću hranu koja se ovde uzgaja, a poznat je po slanini od mangulice, kobasicama od mangulice i drugim specijalitetima.

POTENCIJAL ETNO-TURIZMA: Nakon raspisivanja konkursa za dodelu subvencija za etno-turizam, restoran "Bojčinska koleba" je kao ugostiteljski objekat aplicirao za ovu vrstu pomoći od Grada. Aleksandar Nikolić, upravnik restorana, za "Vreme" objašnjava koliko su ove subvencije značajne za razvoj etno-turizma. "Kada smo odlučili da se prijavimo, Privredna komora grada nas je obavestila da ispunjavamo sve kriterijume za učestvovanje na konkursu. Nalazimo se na obodu grada, imamo bogat sadržaj koji možemo da ponudimo pre svega ljudima iz grada koji žele brz i efikasan odmor, a potom i svim gostima kojima je ovakva vrsta turizma privlačna. Od sredstava koje Grad dodeljuje želeli bismo da obnovimo enterijer i prilagodimo ambijent za naše goste, ali naravno u autentičnom stilu u kakvom je sve ovo i nastalo. Bojčinska šuma je tek u poslednjih šest godina iskorišćena u potpunosti u turističko-ugostiteljske

svrhe, tako da su i ove subvencije veoma značajne kako bismo nastavili da razvijamo potencijal ovog područja i etno-turizam."

Privredni subjekti koji ispunjavaju uslove mogu da ostvare i pravo na dodelu bespovratnih finansijskih sredstava u visini do 85 odsto opravdanih troškova, s tim da maksimalan iznos dodeljenih sredstava ne može biti veći od 310.000 dinara. Korisnik subvencije mora da obezbedi učešće od najmanje 15 odsto opravdanih troškova. Prednost u dodeli sredstava imaće privredni subjekti koji se, uz ostale tražene uslove, nalaze u autentičnom seoskom okruženju na teritoriji grada Beograda. Grad Beograd obezbedio je ukupno 2,5 miliona dinara za subvencije privrednim subjektima. Za bespovratna finansijska sredstva čiji je maksimalni pojedinačni iznos 310.000 dinara mogu da konkurišu mali i srednji privredni subjekti sa teritorije grada Beograda, kojima je ugostiteljska delatnost registrovana kao pretežna delatnost. Konkurs je bio otvoren do 1. oktobra.

ETNO-TURIZAM U USPONU: Gradski sekretar Aleksandar Milošević za "Vreme" kaže da prijave za ovaj konkurs svakodnevno pristižu. "Razvoj seoskog turizma, kao turizma posebnog interesovanja, je u usponu i tražnja za ovim turističkim proizvodom raste sve više kako na domaćem tako i na stranom tržištu. Ruralna područja na teritoriji grada Beograda turisti su prepoznali kao poželjne destinacije za izletnički i seoski turizam. Svake godine raste tražnja za ovim vidom turizma, efekti od seoskog turizma su višestruki i prevazilaze okvir turističke delatnosti. Rubna područja na teritoriji grada Beograda poseduju izuzetne prirodne resurse i potencijale za razvoj različitog oblika turizma kao što su rekreativni, banjski, lovni, ribolovni, ruralni turizam. Razvoj ruralnog turizma na teritoriji grada Beograda doprinosi očuvanju seoske sredine i kulturne baštine grada", smatra Milošević. On je naglasio da je Javni poziv raspisan u cilju da se Beograd prepozna kao poželjna turistička destinacija i privuče što veći broj posetilaca i kako bi se unapredila ukupna turističko-ugostiteljska ponuda grada, učinila raznovrsnijom i autentičnom. "Indirektna očekivanja su da će se ovim sredstvima povećati konkurentska sposobnost privrednih subjekata, te da će privući veći broj turista, ostvariti veće prihode i uposliti dodatnu radnu snagu, što krajnje rezultira većim prihodima grada Beograda i većom zaposlenošću", dodao je Milošević.

Direktor Turističke organizacije Beograd (TOB) Dejan Veselinov je rekao da će ova inicijativa doprineti dopuni turističke ponude Beograda koja će od sada da se proširi na zeleni prsten grada. On dodaje da poljoprivredno zemljište prema statističkim podacima čini 67 odsto teritorije Beograda. Veselinov je naveo da su od svih registrovanih ugostiteljskih objekata u Beogradu, 87 odsto njih okrenuti proizvodnji hrane i pića, a svega 13 odsto ima smeštajne kapacitete. On je naglasio i da je Beograd u prvih šest meseci ove godine u odnosu na isti period 2011. godine, posetilo šest odsto više turista, a broj ostvarenih noćenja bio je veći za devet odsto. Prema njegovim rečima broj stranih turista u prvih šest meseci bio je za osam odsto veći, dok je broj noćenja koji su ostvarili turisti iz inostranstva porastao za 10 odsto u prvih šest meseci 2012. u odnosu na isti period prošle godine. Direktor TOB-a je precizirao da najviše gostiju u prestonicu dolazi iz Slovenije, Hrvatske, Nemačke, BiH i Italije, ali i iz Danske, Turske, Švedske, SAD i Portugala.

SANJA ZRNIĆ

“DANI EVROPSKE BAŠTINE” U BEOGRADU

Praznik kulture i turizma

NARODNI MUZEJ: Vinča - praistorijska metropola

“Svi mi umiremo samo jednom, a veliki ljudi po dva puta: jednom kada ih nestane sa Zemlje, a drugi put kad propadne njihova zadužbina” – Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*

“Beogradska mumija”

Filantrop i mecena Hadži Pavle Ridički, plemić od Skribešća, na svom proputovanju po Bliskom istoku kupio je “iz rodoljubive namere” u Luksoru u Gornjem Egiptu mumiju, “ne za sebe, nego za srpski narod”, i poklonio je juna 1888. tadašnjem Srpskom narodnom muzeju u Beogradu. U najboljem duhu prosvetiteljstva, svrha ove “dragocene starine” bila je “da je narod srpski gledi i njome stvarno se pouči o jednom naročitom običaju starih Misiraca” (kako su se u našim krajevima nazivali Egipćani).

Celina poznata kao Beogradska mumija sastoji se od mumifikovanih ljudskih ostataka, tretiranih u skladu sa staroegipatskom funerarnom praksom, koji sa pratećim prilozima počivaju unutar drvenog kovčega. Pokojnik je muškog pola, u trenutku smrti star oko 50 godina, visine oko 165 centimetara. Tokom života nije bio izlagan većim fizičkim naporima. Ruke su mu prekrštene na grudima, desna preko leve, a nokti na rukama i nogama su pozlaćeni. U očnim dupljama prisutne su veštačke nemetalne forme koje oponašaju oči. Srce, središte uma prema egipatskim verovanjima, ostalo je u telu, dok su pluća izvađena.

Muzej medicine u Beogradu i Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković"

Istorijat "Dana evropske baštine"

Manifestacija "Dani evropske baštine" nastala je kada je Savet Evrope preuzeo osnovnu ideju projekta "Otvoreni dani kulturnih spomenika", održanog u Francuskoj 1984. godine, s ciljem da spomenici kulture budu dostupni široj javnosti. Zamisao je proširena na cilj međusobnog zbližavanja stanovnika Starog kontinenta, kroz bolje razumevanje sopstvenog prirodnog i kulturnog nasleđa i raznolikosti nasleđa drugih naroda. U Beogradu se redovno održava od 2002. godine, 2006. bio je domaćin centralne manifestacije za Srbiju i seminara SE za zemlje Jugoistočne Evrope, a godinu dana kasnije, u organizaciji sa Savetom Evrope, Evropskom komisijom i Ministarstvom kulture, i domaćin centralne proslave za čitavu Evropu. Beograd je uvek atraktivan jer su brojni narodi i kulture, kroz bogatu i burnu istoriju, davali pečat ovom gradu i doprinosili bogatstvu, njegovoj raznolikosti, kulturnom identitetu i neponovljivom duhu. Naše nasleđe predstavlja se kao izvesna simbioza prošlog, sadašnjeg i budućeg vremena.

Svi podaci istraživanja, zajedno sa definisanom tehnikom mumifikovanja, omogućili su datiranje u Ptolemejski period, oko 300. godine pre nove ere. Beograd je pomogao da ova izuzetna istorijska dragocenost konačno postane dostupna javnosti.

Beogradska kultura, tradicija i običajnost deo su kulturne baštine Starog kontinenta, koja se već više od četvrt veka na najreprezentativniji način predstavlja u sklopu manifestacije "Dani evropske baštine". Ove godine, jedanaesti put, u glavnom gradu u brojnim ustanovama kulture, muzejima, legatima, školama i vrtićima, kao i privatnim kućama koje čuvaju tradiciju i nasleđe, može da se pogleda više od 150 besplatnih programa. Tema je uvek drugačija, a septembar 2012. pamtiće se po podsećanju na "Darivanje i zadužbinarstvo", što je moto i ideja čitavog obeležavanja.

"Ova tema ne samo da inspiriše, nego nas vraća na ukupne društvene vrednosti i na moralne vrednosti pojedinaca. To je prilika da se podsetimo priča i otvorimo sva zdanja, kojima govorimo o najvećim zadužbinarima, legatorima i ljudima što su svoj život, zaostavštinu i vredne umetničke kolekcije ostavili srpskom narodu", kaže Aleksandar Peković, zamenik gradskog sekretara za kulturu.

Manifestacija ima veliki značaj i za Beograđane i goste koji dolaze u naš grad. "Dani evropske baštine" pružaju građanima neke nove informacije, stvari koje će videti prvi put, ali i one manje poznate ili zaboravljene. Važno je znati i da se programi ne realizuju samo u užem jezgru grada nego u svim opštinama, dakle na čitavoj teritoriji Beograda.

Beograd može da bude ponosan na svoje dobročinitelje i ovo je jedinstvena prilika da se podseti i odaju priznanje i zahvalnost Kapetan Miši Anastasijeviću, Iliji Milosavljeviću – Kolarcu, Nikoli Spasiću, Luki Ćeloviću – Trebinjcu, Simi Andrejeviću – Igumanovu, Vlajku Kaleniću, Đorđu Vajfertu, Aleksi Krsmanoviću, Nikoli i Evgeniji Kiki, Persidi Milenković, Endruu Karnegiju, kralju Milanu Obrenoviću, kralju Aleksandru Karađorđeviću, Nikoli Čupiću, Milanu Kujundžiću Aberdaru, Velimiru Mihailu Teodoroviću i drugima. I sam Grad Beograd sledi ovu tradiciju, pa je često darodavac ustanovama kulture. Ove godine finansirao je nabavku dve specijalne vitrine za izlaganje kulturnih dobara i to – prvu Narodnoj biblioteci Srbije za čuvanje i izlaganje publici starih srednjovekovnih rukopisa i drugu za Beogradsku mumiju, izloženu u Arheološkom odseku Filozofskog fakulteta.

Praznik kulture i turizma, kako nazivaju manifestaciju "Dani evropske baštine", podseća nas i na Mihajla Idvorskog Pupina – izložbom o stvaralačkoj koordinaciji, Dositeja Obradovića – besedama prof. dr Dušana Ivanića i izložbom slika i fotografija prvih izdanja Dositejevih dela, Vuka Karadžića – tribinom o četvrt veka Vukove zadužbine, Kolarca – izlaganjem njegovog testamenta koji se čuva u Istorijskom arhivu Beograda, te na brojne druge naše zadužbinare, o kojima se moglo čuti na tribinama i predavanjima u sklopu manifestacije. Svoja vrata za razgledanje otvorili su i Novi dvor, Dom Narodne skupštine, Dvorski kompleks na Dedinju, Stari dvor, Narodna banka Srbije, Muzej Narodnog pozorišta, Ambasada Francuske, Kuća "Veljkovića", Legat Milorada Pavića, Kapetan Mišino zdanje, Kuća kralja Petra Prvog Karađorđevića, Kuća legata u Knez Mihailovoj, Arhiv Srbije, Narodna biblioteka Srbije i mnogi, mnogi drugi. Deo programa je i na Beogradskoj tvrđavi, u svim gradskim muzejima, te brojnim beogradskim školama i vrtićima, među kojima su osnovna škola "Kralj Petar Prvi", Matematička gimnazija, Zemunska gimnazija, Treća beogradska gimnazija, Muzička škola "Stanković" i druge. U vrtićima, priredbama o zadužbinarstvu i izložbama dečjih radova, manifestacija ima tendenciju da se popularniše kod najmlađih. Novina je i poseta oglednom dobru "Radmilovac" Poljoprivrednog fakulteta, uz organizovanu šetnju vinogradima i degustaciju proizvoda. Ovo ogledno dobro takođe je zadužbina. Generalno govoreći, program je bogat, prilagođen svim uzrastima i na sveobuhvatan način predstavlja bogatu tradiciju našeg glavnog grada.

A ako je kultura kamen temeljac Evrope, naša kultura i svi dobročinitelji koji su je pomagali – predstavljaju kamen uklesan u srž našeg naroda, na šta on može da bude ponosan.

POČELA JESENJA AKCIJA USVAJANJA NAPUŠTENIH PASA

Tokom narednih sedmica, svakog četvrtka i nedelje, u deset centralnih gradskih opština građani će pri odlasku na svoje omiljene pijace imati priliku da usvoje nekog od malih pasa koje je neko napustio, a privremeno ih zbrinula "Veterina Beograd", rečeno je na promociji jesenjeg nastavka gradske kampanje "Najbolji prijatelj" na Bajlonijevoj pijaci.

Predrag Petrović, gradski sekretar za komunalne i stambene poslove, rekao je da se grad Beograd, pored truda da poveća kvalitet života svim Beograđanima, trudi i da harmonizuje odnose sugrađana i napuštenih pasa.

–Naš cilj je da psi samo privremeno borave u prihvatilištima, jer je prirodno stanište psa uz čoveka i porodicu i zato, promocijom ove akcije, želimo da vam ukažemo da ovi psi pružaju mnogo više ljubavi nego rasni psi, koji se kupuju za veliki novac. Zato ćemo sa JKP 'Gradske pijace' narednih nedelja raditi na ovoj akciji i animirati decu da nagovore svoje roditelje na usvajanje", rekao je Petrović.

Branko Jelčić, zamenik direktora "Veterine Beograd", kazao je da je u pet prihvatilišta zbrinuto 3000 pasa, a Predrag Veinović, direktor JKP "Gradske pijace", istakao da je ova akcija nastavak dobre saradnje sa Sekretarijatom za komunalne i stambene poslove.

U narednom periodu, na beogradskim pijacama biće određeni prostori gde će i svi drugi Beograđani moći da usvoje kućnog ljubimca. Akcije usvajanja obavljaće se četvrtkom i nedeljom, a posle Bajlonijeve, sledeća akcija će biti 30. septembra na senjačkoj pijaci, potom 4. oktobra u Bloku 44, 7. oktobra na Banovom brdu, 11. na pijaci u Mirijevu, 14. na Kalenićevoj, 18. na Zemunskoj, 21. na Vidikovcu, 25. na Palilulskoj i 28. oktobra na Cvetkovoj pijaci.

OTVOREN NOVI INFORMATIVNI CENTAR TURISTIČKE ORGANIZACIJE BEOGRADA

Novi informativni centar Turističke organizacije Beograda otvoren je na Trgu republike 5.

"Otvaranjem novog centra biće povećan kvalitet turističke ponude Beograda, jer će na mestu gde posetioci ostvaruju možda prvi kontakt sa gradom imati priliku i da dobiju potpune informacije", istakao direktor TOB-a Dejan Veselinov.

On je podsetio da su informativni centri, pored novootvorenog, aktivni još na železničkoj stanici, aerodromu, a brojni su i sezonski centri, koji se tokom leta nalaze u okviru međunarodnog pristaništa Luke Beograd, Skadarlije, u Tržnom centru "Ušće" ili na Adi Ciganliji.

Veselinov je takođe istakao da je broj gostiju u Beogradu tokom prvih sedam meseci povećan za osam do devet odsto u odnosu na isti period lane, ocenivši da će ova godina biti uspešna za turizam srpske prestonice.

Gosti su uglavnom iz Evrope, dok ih tradicionalno najviše ima iz regiona. Najčešće destinacije koje ih interesuju su uže jezgro grada, Beogradska tvrđava, Ada Ciganlija, Zemun, Avalski toranj, Skadarlija, Hram Svetog Save i druge ambijentalne celine grada, naveo je Veselinov. On je najavio i skori početak regionalne kampanje "Sledeća stanica Beograda" i promocije našeg glavnog grada, najpre u Banjaluci a potom i u ostalim gradovima regiona.

SANITETSKA VOZILA ZA PREVOZ PACIJENATA NA HEMODIJALIZU

Kako bi se hroničnim bolesnicima na dijalizi omogućila veća dostupnost terapije, Grad Beograd finansirao je nabavku tri sanitetska vozila za prevoz ovih pacijenata i jedno vozilo sa unutrašnjom opremom za hitne lekarske intervencije za potrebe Gradskog zavoda za hitnu medicinsku pomoć.

"Ova zdravstvena ustanova prevozi pacijente na hemodijalizu u svim opštinama užeg područja grada, a ponovo je uveden i prevoz pacijenata na dijalizu u Centar za dijalizu u Lazarevcu. Zato je Sekretarijat za zdravstvo izdvojio sredstva za kupovinu tri sanitetska kombija, što će hroničnim bolesnicima olakšati put do bolnice i njihovih kuća", istakao je gradski sekretar za zdravstvo dr Zoran Blagojević.

Budući da je prošle godine kapacitet Gradskog zavoda za hitnu medicinsku pomoć proširen za još dve podstanice u Ripnju i Padinskoj skeli, a u planu je proširenje kapaciteta u okviru pedijatrijske službe, Grad Beograd je izdvojio sredstva i za nabavku još jednog sanitetskog vozila za hitne intervencije.

PRIJEM POVODOM USPEŠNO ZAVRŠENOG PROGRAMA UNIVERZITETSKE RADNE PRAKSE

Gradonačelnik Beograda Dragan Đilas i predsednik Skupštine grada Aleksandar Antić primili su u Starom dvoru studente koji su uspešno završili program univerzitetske radne prakse u javnim i javnim komunalnim preduzećima, upravi, ustanovama kulture i beogradskim opštinama. Polaznicima su uručene potvrde o završenoj praksi, koja će im uz stečene diplome pomoći da lakše dođu do prvog zaposlenja.

Program "BG prakse" sprovodi se treću godinu zaredom u saradnji sa Centrom za razvoj karijere Beogradskog univerziteta. Od ove godine u program su se uključile i ustanove kulture i opštine Palilula, Zvezdara i Stari grad, pa sada u programu "BG prakse 2012" učestvuju 21 gradsko preduzeće, 14 sekretarijata i službi Gradske uprave, sedam ustanova kulture i tri opštine. Gradska uprava je u martu raspisala konkurs, a 3. maja je počela četvoromesečna praksa za studente završnih godina 23 fakulteta Univerziteta u Beogradu, dva fakulteta Univerziteta umetnosti i dve visoke škole (27 visokoškolskih ustanova).

Dodatak priredila: BILJANA VASIĆ; Fotografije: A. ANĐIĆ, BEOINFO

piše: Teofil Pančić

Andra i Šurda u Nišu

Šta nam jedno naizgled relativno sporedno *postavlenije* govori ne samo o „kulturnoj politici“ nego i o politici uopšte u postdemokratskoj Srbiji

Čudna je varoš taj Niš: svi znaju kude im je pozorište, jer je naprosto ta zgrada jedan od ključnih gradskih toponima, ali decenijama je važilo da malo ko i zalazi unutra, u zgradu, ili bar ne zato da bi gledao predstave (dugo je unutra bila dobra knjižara, a bogme i pristojan kafić). Hoću da kažem: zgrada jeste bila (i ostala) važna, ali samo pozorište baš i ne. Nekako, nije se tu nikada u našim zapamćenim i proživljenim istorijama zbivalo neko osobito „teatarsko čudo“, kao što je već znalo bivati u nekim periodima po raznim jugoslovenskim provincijama, kad bi najedared pozorište u Subotici, Zenici, Novoj Gorici, Kruševcu, Varaždinu, Somboru, Užicu ili Tuzli postajalo *vruća stvar* na bar po nekoliko sezona, estetski uzbudljiva i važna bar koliko i elitna pozorišta beogradsko-zagrebačko-ljubljanske transverzale, sve s njenim novosadskim i sarajevskim ograncima. U Nišu, međutim, jok, nego vazda pretezala neka provincijska učmalost i dosada, „domaćinski“ pasatizam, lahka trulež Ničega, Ivkova slava pa Ivkova slava, može i Koštana ako su baš svi već videli Ivkovu slavu...

Kao tinejdžer sam, kad god bih tih ranih osamdesetih dolazio kod dragih rođaka u Niš, uveče dreždao sa sestrama na stepenicama pozorišta (gde su se okupljali *rokeri*, *pankeri* i tako to), ali nešto ne pamtim da sam kadgod tih godina ušao u salu, mada sam po drugim gradovima uredno pohodio pozorište; valjda me nije zanimalo da vidim napreduje li krkanluk na Ivkovoj slavi kako treba, šta li?

A onda je pre desetak godina stvar počela da se pomera s mrtvosane tačke, da bi pre nekoliko godina pozorište baš popriličnо živnulo, gicnulo se i džilitnulo, tada nova upravnica je pokazala *vanprovincijske* ambicije i bitno savremeniji koncept, pa su zaređali, štono reći, *iskoraci*, nekad umetnički vrlo uspešni a nekad možda i ne, ali je konačno počelo istinsko dešavanje u učmaloj južnjačkoj sredini, nenaviknutoj na tu vrstu promaje, pa i neupućenoj u njene magistralne tokove; sećam se kad je na nekoj konferenciji za štampane stvari upravnica ponosno najavila da će u Nišu režirati famozni Andraš Urban, a neko lokalno ubogo neznajše agencijsko novinarče prenelo da će u gradu cara Konstantina, eto, režirati naš proslavljeni reditelj Andra Šurban... Ma dobar bre taj Andra, skoro k'o Šurda.

Enivej, vidim da je kratkotrajnoj niškoj renesansi došao konac; dosadašnji *revizionizam* će biti osuđen kao *demokratska ujdurma*, vratićemo se u stare, dobre tokove. Ili možda i nećemo, ali nekako vuče na to. Dakle, o čemu se radi? Osim što je dobio novu gradsku vlast (sa SNS kao kičmom, uz grupu uobičajenih sumnjivaca, tj. provincijskih replika ionako provincijalnih likova koje poznajete s republičkog nivoa), Niš je dobio i novog upravnika Narodnog mu pozorišta, a prethodna je uprava najurena kao *žuta*, je li. Dječarac ima dvadeset i devet godina, zove se Ivan Vuković, iz Beograda je, a upravničko foteljanje mu je – prvo radno mesto u životu. Bog te veselio, ko neki mali Vučić! Imao je, doduše, i nekoliko ne preterano zapaženih pozorišnih režija u CV-u (gledah *Histeriju* u JDP-u; 'nako...; u međuvremenu režirao i Radoslava Savetnika Pavlovića, nuto slučajnosti, a sad radi i s g. Macom Wannabe Upravnikom, nuto još jedne). E, tako se jedna istinski brižna vlast bori protiv nezaposlenosti mladih... Zlobna čaršija je već pustila buvu da se rođeni ujak tog građanina Vukovića slučajno zove baš Nikolić Tomislav, i da je trenutno radno angažovan na jednoj dosta istaknutoj dužnosti u Predsedništvu Srbije, ali ja u to ne verujem – dok se ne dokaže. A nije to, uostalom, ni najvažnije, sve i kad bi bilo tačno.

A šta jeste najvažnije? To što i ovo, naizgled relativno sitno postavlenije, zapravo pokazuje šta je i kakva je „kadrovska politika“ naprednjačke (i okolne) vlasti, i još kud i kamo važnije: kakav je kulturni obrazac koji ova kreira. Mimo tog i takvog konteksta, izbor jednog gotovo-pa-anonimusa (ali zato, kažu ljudi, vrednog stranačkog aktiviste) za šefovanje jednom nimalo beznačajnom kulturnom institucijom bio bi barem dubiozan, ako ne i jedan lep, gotov skandalčić, ali unutar konteksta nove, postdemokratske Srbije on je zapravo savršeno logičan. Naime, u „vertikali“ u kojoj je i sam ministar kulture tek bizaran Lik bez Dela, zašto to ne bi važilo i za one „ispod“? Što da oni budu bolji?

Oko jednog ne treba da bude zabune. Nije sadašnja vlast izmislila „partijsko kadrovanje“, ni u kulturi ni drugde. Radilo se to i pre, dakle, naizgled, „sve je to isto“. Osim što praktično nekako – uglavnom nije. Vlast s kakvim-takvim demokratsko-građanskim programom i utemeljenjem mogla bi, recimo, između dva značajna umetnika da za upravnika izabere onoga koji joj je partijski bliži, i mahom je tako i činila. Ovo što je sada zajahalo Srbiju radi drugačije: ono između dva značajna umetnika ili kompetentna intelektualca nepogrešivo bira – trećeg. Onog koji provereno nije značajan ni po čemu, i veoma su male šanse da će to ikada postati. I to je zapravo celokupna „kulturna politika“ te klike, zapravo – celokupna politika uopšte. Ne pamtim ogoljeniji trijumf organizovanog mediokritetstva.

Dobro, a šta ćemo s ovim priodošlicom u niškom pozorištu? Neka mu je sa srećom. Mogao bi, šta znam, da postavi *Ivkovu slavu* – uželesmo se, brate! Ubi nas onaj Andra! Šalu na stranu, ja mu nešto ne bih došao na premijeru, ali možda mu dođe (vala i red bi bio) na primer Vesna Pešić, ona izgleda voli sve što vole mladi. ◂

"Mi smo bili rusko čedo uvek u istoriji i uvek kada je ona bila jaka na nas niko nije nasrtao. I nas Rusija doživljava kao svoje čedo. Sad je došlo vreme da se čedo primakne majci i ja u tome vidim samo dobro jer ne postoji majka koja će se odreći svoga čeda."

MILAN BAČEVIĆ, ministar rudarstva i prostornog planiranja, o spoljnopolitičkom približavanju Srbije Rusiji ("Alo")

Jelena Jovanović,

pevačica, javno se pohvalila da je odbila "nepristojnu ponudu", i da je time izazvala čuđenje okoline: "Pojedine koleginice mi kažu da sam luda što sam odbila producenta iz Turske, koji mi je nudio ulogu u turskoj seriji, ali preko kreveta. Govore mi da bih sada verovatno letovala u nekom od najskupljih hotela u Turskoj, a ne na Crnogorskom primorju. Zapanjena sam da te koleginice, koje ne bih da imenujem, tako razmišljaju. Ali, ne osećam ni trunku kajanja, uradila sam pravu stvar! Sama sam platila skromno letovanje i ponosim se time. Umesto na tuđim jahtama, uživala sam na iznajmljenom skuteru sa bratom." ("Press")

Živojin Drešović,

direktor Srednje tehničke škole u Kragujevcu u vreme dok je Tomislav Nikolić, predsednik Srbije, bio đak, sećajući se predsednikovih đačkih dana, kaže da je on bio druželjubiv i da dan-danas održava veze sa svojim prijateljima iz mladosti, ali ne samo to: "Poznat je bio u odeljenju po tome što je mnogo voleo da čita, a to kod tehničara nije baš često, jer su naklonjeniji stručnim predmetima. Pošto je dosta čitao, nije mu bio problem da piše pisane sastave i pomaže drugovima na nelegalan i legalan način, kao što to đaci znaju. Pošto je voleo da čita, izgradio je u sebi smisao za humor koji je znao da izbaci na časovima i zasmeje celo odeljenje i profesore." (B92)

Igor Karanov,

glavni urednik srpskog izdanja magazina "Plejboj", objašnjava odakle na naslovnoj strani jubilarnog 100. broja Ivan Ivanović, "srpski mister nekorektnosti": "Dakle, nije Ivanović najbolja riba u Srbiji, mada naslućujem da će sad to da priča okolo pokazujući ovu naslovnu, već su njegovi stavovi izneti u 'Playboyu' najbolji primer borbe za slobodu mišljenja, govora, kao i seksualne slobode – slikao se sa dve gole devojke. Atmosfera na snimanju bila je, najpre zahvaljujući Ivanoviću, fantastična. Posle prvih nekoliko trenutaka, koliko mu je trebalo da se upozna sa ekipom i devojkama, odmah je počeo da plasira svoje fazone, a ekipa ih je prihvatila na jedan. U jednom trenutku je rekao: 'Super je što smo svi nenormalni'." ("Blic Puls")

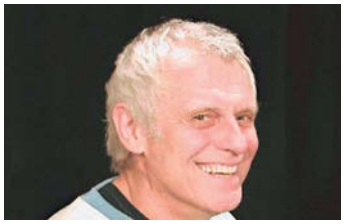

Bora Đorđević,

muzičar, frontmen Riblje čorbe,"na Krstovdan je dobio i novu titulu četničkog vojvode". Na novinarsko pitanje da li je sada još bliži stavovima predsednika Srpske radikalne stranke, koji se nalazi u pritvoru Haškog tribunala, kaže: "Jeste, i Šešelj je četnički vojvoda, ali pripadamo različitim političkim opcijama. Ja sam i dalje član glavnog odbora Demokratske stranke Srbije. Nemam mnogo sličnosti sa Šešeljem, ja nisam u zatvoru. A znam ga i pre nego što sam postao vojvoda i, premda imamo istu titulu, ne moram da se složim s njegovim političkim stavovima."

Šta misli o onome o čemu svi imaju mišljenje: "Osobito mi se dopada što gejevi moraju da marširaju ulicama Beograda. To sam danas pročitao u novinama i odušević sam tom vrstom ucene. A ucenjivaće nas i dalje, još gore. I još više će nas ponižavati!"

Da li će vojvoda biti jedan od onih koji će pokušati da spreče najavljeni skup: "Neću ja pokušavati da ih sprečim, al' će drugi sigurno. Obično sedim na severu s navijačima, pa već znam njihova razmišljanja. A ja ne znam šta da očekujemo kad je prošle godine uhapšeno 800 ljudi, neki su bili krivi, neki nisu bili krivi. Da li očekujete da će tih 800 ljudi i njihove porodice biti za održavanje gej parada po svaku cenu? Mislite li da je Putin lud što je zabranio na 100 godina Paradu? Ja mislim da nije!" ("Blic")

Branko Milićević,

glumac, mnogo poznatiji kao Branko Kockica, prema anketi u kojoj je pre nekoliko godina učestvovalo više od milion čitalaca, u konkurenciji od čak 110 kandidata izglasan je za najomiljenijeg živog Srbina. Na pitanje da li ga je ova titula promenila, kaže: "Jeste. Počeo sam da se ponašam onako kako pretpostavljam da ljudi očekuju od omiljene osobe. Prestao sam da držim pridike i grdim ljude i decu na ulici. Ako se neko u samoposluzi gura preko reda, uzdržim se od galame, jer pomislim da je čovek možda u nekom problemu i da žuri i da je, uostalom, baš on glasao za mene."
Na pitanje novinarke: "Nadam se da se nećete uvrediti zbog ovog pitanja, ali godinama je kružila priča da je vaš angažman u danas kultnoj dečjoj emisiji 'Kocka, kocka, kockica' bio neka vrsta terapije odvikavanja od droge. Da li su vas pogađale takve priče?", Branko Kockica kaže:
"Prvi put čujem tu priču. Nikad nisam čuo da je ikada iko ikome dao da vodi dečju emisiju da bi ga izlečio od droge. Da se tako nešto dogodilo, takvog urednika bi valjalo uhapsiti. Onako usput, treba da proveriš osobu od koje si čula priču. Mora da je mentalno poremećena. Angažman sam dobio zato što se uredniku Ljubiši Bogičeviću dopalo kako sam glumio u *Užičkoj republici*.
A što se droge tiče, ima bolji fazon od terapije. Neki tvoj duhoviti kolega je izmislio da je video grafit 'Branko Kocka u venu se bocka'. Rima je odlična, pa su mi mnogi novinari postavljali to pitanje, naravno, očekujući da ću se potresti, ali nisu uspevali. Ali ti si uspela. Evo, sav sam se naježio. To ti je isto kao da pitaš direktorku neke škole da li se drogira. Kakav bi odgovor očekivala od nje, čak i da je istina? Čudi me da me nisi pitala šta sam radio po ratištima, pošto je u Hrvatskoj kružila priča da sam nekoliko puta poginuo u paravojnim formacijama." ("Alo")

Goran Paskaljević,

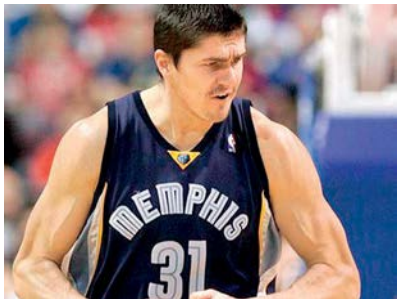
reditelj, govori o svom druženju sa političarima i naglašava da je Zoran Đinđić bio prvi na tom spisku: "On nije bio po meri i ukusu prosečnog Srbina. Bio je vitak, visok, lepo se oblačio, savršeno govorio nemački i engleski, bio je vrhunski intelektualac."
Šta je bilo posle: "U to vreme sam upoznao Dinkića čija mi se energija dopala i intenzivno sam počeo sa njim da se družim tek kada su ga izbacili sa mesta guvernera. Svi su mu okrenuli leđa, i to su mnogi zaboravili. Jednom me je pitao da li hoću da učestvujem u njegovoj kampanji. Rekao sam da hoću, ali pod uslovom da vodim svoju kampanju o zaštiti prirode i životinja, nadajući se da će njegova stranka dobiti Ministarstvo poljoprivrede. Nažalost, ništa se od toga nije desilo. Druga stranka je dobila taj resor i novi ljudi su poništili ceo predlog zakona na kome smo radili šest meseci. Nedavno sam se angažovao pri URS, čiji sam jedan od osnivača u okviru ideje za departizaciju Srbije, i opet sam postavio uslov da me samo kultura zanima u kampanji. Na kraju su me sve stranke razočarale, jer kulturu niko nije spominjao posle izbora, ni u jednom dokumentu se čak ne nalazi reč kultura."
("Ilustrovana politika")

Igor Terzija,

mladi pevač finalista rijalitija "Prvi glas Srbije", zna šta hoće i čitaocima otkriva svoje snove: "Moji snovi su da jednoga dana kad ustanem ugledam aston martin u svom dvorištu. To je pravi automobil, koji mene negde i opisuje. Buntovnički auto, koji u isto vreme poseduje izuzetnu snagu, sportski duh i eleganciju."
Koliko je sada daleko od snova: "Prvo sam vozio golf 2, pa potom opel vektru, reno lagunu... Vozio sam zaista mnogo automobila, ali najjači utisak na mene je ostavio mini kuper. Trenutno vozim BMV 355 kupe!" ("Večernje novosti")

Darko Miličić,

košarkaš, pre nekoliko dana potpisao jednogodišnji ugovor sa Boston Seltiksima, i dok čeka početak NBA sezone, kaže: "Učiniću sve što mogu da pomognem ovom timu. Ako bih morao da ubijem nekog na parketu, učinio bih i to." ("Blic")

Mia Zečević,

mlada i uspešna menadžerka i direktorka, na pitanje ko je njena omiljena javna ličnost, kaže: "Vladimir Putin. Mislim da je dovoljno samo da se kaže njegovo ime iza kog leži cela istorija. Za njega mogu reći: *Dinosaurus koji izumire.*" ("Story")

Dr Ristić

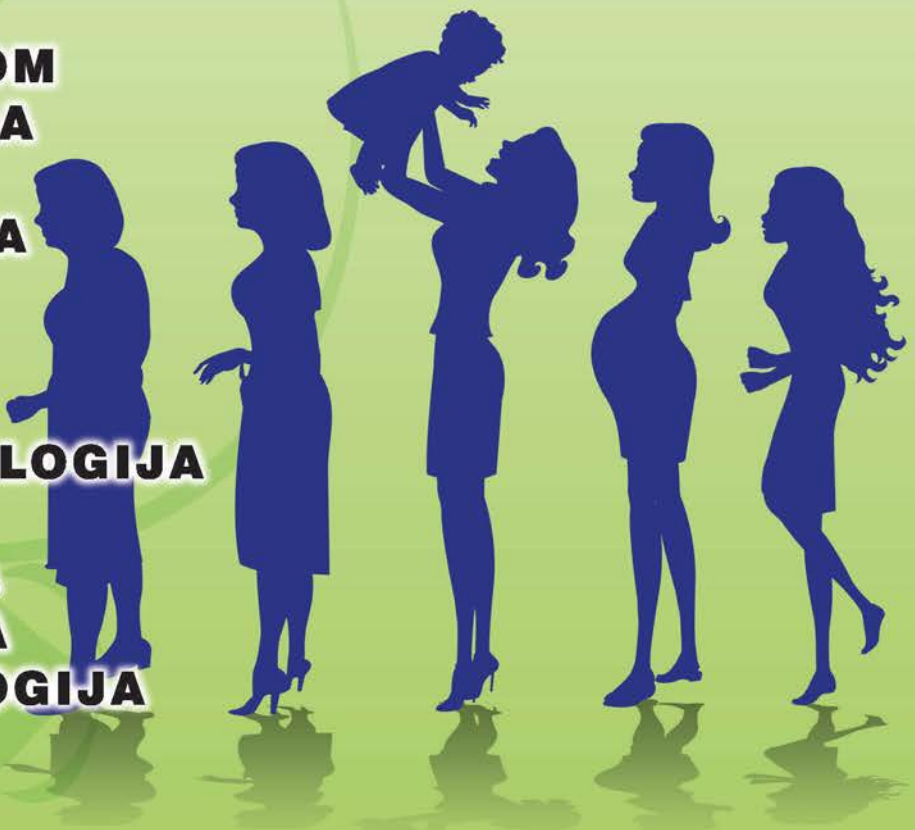
dom zdravlja

01.-31. OKTOBAR

GINEKOLOGIJA

- OPŠTA MEDICINA
- MEDICINA RADA
- PEDIJATRIJA
- GINEKOLOGIJA
- FIZIKALNA MEDICINA
- RADIOLOŠKA DIJAGNOSTIKA
- BIOHEMIJSKA i MIKROBIOLOŠKA LABORATORIJA
- PREVOZ SANITETOM
- INTERNA MEDICINA
- KARDIOLOGIJA
- ENDOKRINOLOGIJA
- REUMATOLOGIJA
- UROLOGIJA
- OFTALMOLOGIJA
- OTORINOLARINGOLOGIJA
- NEUROLOGIJA
- OPŠTA HIRURGIJA
- MEDICINA SPORTA
- GASTROENTEROLOGIJA
- STOMATOLOGIJA

0–24

11070 Novi Beograd, Narodnih heroja 38, Tel. 011/2693-287, 2697-808 mob.tel. 063/205-764
Pregledi u ordinaciji od 08 do 21:30h, Kućne posete od 00 do 24h, www.dr-ristic.com, e-mail: zcentar@dr-ristic.com

piše: Ljubomir Živkov

Voli te li mumiju?

Kad umreš gotov si. Pogotovo si gotov ako nisi ni sahranjen, ni kremiran, ni predat morskoj plaveti

Prvu priliku da vidim osobu umrlu četvrt veka pre moga rođenja propustio sam u Moskvi godine 1977. Meni je bilo dvadeset pet godina, mumiji pedeset i nešto, ne znam tačno koliko je sovjetskoj nauci bilo potrebno da balsamuje vođu Revolucije, Lenjin je komotno mogao biti i živ, bilo bi mu 107 godina i ne bi bio ni najstariji žitelj zemlje sovjeta, ali je umro i postao izazov za sovjetsku nauku: čik ponovi, dorogaia, ono što je u klasnom egipatskom društvu uspevalo na ondašnjem stupnju razvoja proizvodnih snaga i društvenih odnosa! Verujem da su balsameri, tako se valjda zovu majstori, imali zamorce, mrtvace ni blizu tako zaslužne, a na kojima su se usavršavali, da, mora da su neki pokojnici iskusili balsamovanje pre Lenjina, neki je grazhdanin prvi dobio pelcer i avans besmrtnosti: od njegovog zagrobnog života zavisio je budući život besmrtnog Lenjina.

Tako ja to zamišljam, uglavnom sam se kao član hora obreo u Moskvi pomenute 1977. godine, nastupili smo i u lično Kremlju, na Crvenom trgu video sam dugačak red, ljudi na minusu strpljivo čekaju da uđu u mauzolej, novovenčani parovi imaju prednost, ali i mi kao gosti ministarstva za kulturu imali smo zakaz u nekih osam ili devet ujutro. Znao sam da odziv neće biti impresivan, oko podne tog dana pitam vodiča Sašu koliko je pevača bilo u mauzoleju, Saša koji studira srpskohrvatski koristi priliku da usavršava proiznoshenie nashih slov: "A, bulo je... šesć-sedam ljuđi..."

✞

Kad umreš gotov si barem na dva načina: 1. bivaš zaboravljen, ili 2. oni koji su te nadživeli prepričavaju anegdote koje te ne predstavljaju verno, i koje bi lično ti, da si samo malo življi; drugi te savesno citiraju, ama deset ili pedeset godina nakon što te je duša napustila, i tvoje reči zvuče šuplje, zastarelo i neprikladno, a ti ne možeš ništa.

Pa opet, od sviju mrtvih mislim da najgore prolaze mumije. Nije prijatno zamisliti sebe kao prah, a pre toga kao kostur, a pre toga kao leš (koji malo po malo truli, premda potonje počinje i pre smrtnog časa), ali je još neprijatnije biti mumificiran u svrhu izlaganja publici ili radi razvijanja arheologije, biologije, istorije umetnosti i drugih naučnih disciplina koje ti za života možda i nisu ništa značile, ali si ti kao mumija još kako važan i potreban njima.

Toliko je mumificiranje protivno mojoj paorskoj prirodi i mome ruralnom odgoju, da se i za beogradsku mumiju nisam nimalo zainteresovao. Do pre nekoliko nedelja živeo sam u zabludi nedostojnoj da je u pitanju stari Srbin, ili stari Sloven, koji se protivno našim običajima dao balsamovati, pa je taj proces uspeo preko svih očekivanja, te je mumija doživela (ako se tako može reći) da postane eksponat muzeja i predmet medijske pažnje – kad, čujem da je mumiju u devetnaestom veku kupio naš čovek! Kao što je pripadnik hrvatskog naroda isto pazario mumiju i poklonio je svojima, te postoji i zagrebačka mumija, malo reklo bi se i starija od naše! Izgleda da je krajem devetnaestog veka Sredozemlje potresala mumijska groznica, pronalaženi su mrtvaci izuzetno očuvani, i ako nisu bili baš faraoni iznošeni su na dražbu – kako je li je izgledalo pogađanje, cenjkanje, je li kupac koji bi pazario više od pet pokojnika imao popust? Pa lučka kapetanija, carina, šta ti ja znam: "Imate da prijavite nešto za carinjenje, šta vam je u ovom sanduku?" – "Ništa posebno, a da, ovde je pokojnik, evo račun i garancija..."

Zna se ko je beogradsku mumiju kupio i poklonio je Narodnom muzeju, ali ne znam ko je mumije prodavao: potomci pokojnikovi, pravni naslednici, ili država u liku uprave groblja?... Tja, ako je nešto predmet kupoprodaje ne mogu da isključim ni nakupca, zašto se neko ne bi i u mumiju ugradio?! Milu mu pilulu, da ne govori iz mene pravoslavac ogrezao u sahranjivanje kakvo jedino zna (pa i to sa stanovišta privremeno preživelih)?... Mumije su dragocene za nauku, one su dar podzemnog sveta, izvor obaveštenja o stvarnosti u kojoj su prethodni njihovi oblici živeli, znaš li ti koliko se iz jedne mumije može saznati o istoriji tog bog te pita kad minulog doba? To je neprocenjivo, neizrecivo, mnogo je važnije od takozvanog večnog mira u kojem počivaju naši obični, nebalsamovani mrtvi koji ni nauci ni turistima ne bi i kraj najbolje volje imali šta da kažu! Pa naša mumija savesno još drži svitak koji su joj dali, iz tog svitka toliko toga tek treba da se sazna, da se razabere, znaš li koliko će da nam se otvore ove naše zaostale i sve manje ljubopitljive oči?! – Dobro, de, ako smo kupili i svitak nemam ništa protiv da se artefakt prouči, ali zar u samoj kupovini i transportu mrca nema nešto kolonijalno, imperijalističko, nešto razbojničko?

Ako je u nekoj kulturi balsamovanje kao dobar dan (dobar dan ako umre pripadnik vladajuće klase), to se čini da bi mumija počivala u miru i skrovitosti, a ne da bi je smeštali čas u šperploču čas u rashladnu vitrinu! Ako se iz mumije svaki čas uzimaju uzorci, ako se izlaže pogledima turista, ako se za pogled na nju prodaje ulaznica, nije li to izvesno svetogrđe? Drugo: koliko god mumija bila simbol trajanja, nije li istovremeno, još i više, upravo ona slika neumitne propadljivosti, pa čak i posthumnog ako se tako može reći starenja?* ◂

U Altetingu, na primer, možete videti Tilija, katoličkog vojskovođu/Za samo dve marke ulaznice za odrasle, kako, prepariran, pod staklom, spava/("Tilija ne dodirivati" stoji tu napisano!)/A kraj sarkofaga mi sam čuvar reče – to su stvari istinite i tačne pouzdano/Nikakvog razloga nije imao da me obmanjuje: Još pre koju godinu gospodin general je imao kosu./Čoveka uvek štrecne kad tako nešto čuje. (B. Breht: "Čudno")

Intervju: Kokan Mladenović, upravnik Ateljea 212

Pošto pozorište, a

"Pozivaju me za neukus ljudi koji pričaju viceve u 'Grand paradi' i nekakvi v.d. Šojići. Ima predstava koje su tržišno značajne, ali nema neukusa. Ja bih voleo da je ovaj sukob, sukob dve koncepcije u pozorištu, voleo bih da smo mi kreativni saradnici povodom repertoara, a ne da se naš sukob iscrpljuje u fanatičnom očuvanju privilegija i modela pozorišta koji je neodrživ. Sa mnom na čelu Ateljea ili ne, sadašnji model funkcionisanja pozorišta će se promeniti u narednih godinu-dve, ili će se pozorišta u Beogradu ugasiti"

pošto pašteta

Fotografije: M. Milenković

Mandat Kokana Mladenovića kao upravnika Ateljea 212 trebalo bi da se završi 1. jula iduće godine. Većina Mladenovićevih glumaca nastoji da se oprosti s njim što pre, zato što mu zameraju, kako kažu, "samovolju, nadmenost, neukus, samoreklamerstvo, diletantizam, preziranje glumaca, sejanje zlog semena u ansamblu, zajedno sa svim trikovima za pravljenje uspeha – uspešnih, kao i neuspešnih predstava", što su sve naveli u pismu upućenom Skupštini grada ovog juna. Pobuna glumaca protiv upravnika desila se na kraju pozorišne sezone u kojoj je Atelje izveo sedam premijera, koliko sva ostala beogradska pozorišta zajedno, u kojoj je ovo pozorište, kako Mladenović navodi, imalo sopstveni prihod od 46 odsto dok ostale kuće ne dostižu ni dvadeset, dok su Ateljeove predstave u poslednje tri godine, koliko traje Mladenovićev mandat, osvojile trećinu od ukupnog broja nagrada koje je Atelje 212 do sada dobio.

Prvog dana ove sezone u Ateljeu je najavljen generalni štrajk glumaca do ispunjenja zahteva, ali ubrzo, nakon razgovora sa gradonačelnikom Beograda Draganom Đilasom, od njega se odustalo. Čeka se da radno telo koje će postaviti novi gradski sekretar za kulturu, čim bude imenovan, do kraja oktobra analizira stanje u pozorištu i predloži Skupštini grada rešenje problema.

"VREME": Ovog juna ste otišli na godišnji odmor ispraćeni optužbama glumaca i uglavnom negativnim komentarima pozorišne javnosti i medija. Da li ste se odmorili?

KOKAN MLADENOVIĆ: Producentski tim Ateljea i ja napravili smo podrobne analize postojećeg stanja u pozorištu. Došli smo do zaprepašćujućih rezultata. Pokazalo se da pozorište sa stalnim ansamblom više ne može da opstane zato što se troši trostruko više novca za plate nego što bi se utrošilo na honorare kad bi se radilo po ugovoru. Ilustrovaću to sledećim podatkom, nismo ga do sada objavljivali: bruto plata naših glumaca na godišnjem nivou je 38,5 miliona dinara a njihovi bruto honorari bi bili 18,8 miliona. Eto, na jednom primeru, gde je moguće naći oko 20 miliona dinara

za produkciju predstava. Podsećam da smo za premijere za prošlu sezonu od grada Beograda dobili četiri miliona. Ovom analizom smo želeli da pokažemo da novca za kulturu ima, samo se neracionalno troši – na socijalni mir i na kolotečinu. Ova situacija u Ateljeu se neće suštinski rešiti dok se ne donesu suštinske promene, promene sistema. Ne mogu se rad i uspeh pozorišta bazirati na veštini i upornosti jednog čoveka, nego na novom jasnom sistemu gde neće biti stalno zaposlenih. To je realnost kakvu diktira budžet već za 2013. godinu, a 2014. nas neće biti ako se ne promeni sadašnji model. Vreme je da se naprave radikalne promene. Sa mnom na čelu Ateljea ili ne, sadašnji model funkcionisanja pozorišta će se promeniti u narednih godinu-dve, ili će se pozorišta u Beogradu ugasiti.

Poznato je da u regionu nemaju taj problem.

Po slovenačkom modelu na primer, a to je model i u nekim zemljama EU, zaposleni imaju obavezu da u kućama koje su na istom budžetskom kontu rade za jednu platu. Prevedeno na primer Beograda, to znači da bi svi glumci u pozorištima čiji je osnivač grad Beograd, bez obzira na broj pozorišta u kojima igraju, dobijali jednu platu. Paradoksalno je da vi odbijate uloge u vašoj kući a pristajete da igrate u drugim, zato što ćete tamo dobiti honorar dok vas u vašem pozorištu, u kome dakle ne igrate, čeka plata! Sad važi pravilo: mi platu dobijamo, a možda ćemo nešto za nju i da uradimo! Za ovu vrstu lagodnog života više nema uporišta ni u realnom životu ni u raspoloživim finansijama. Nigde na svetu ne postoji nezarađena plata. Prosečno, glumci Ateljea igraju 54 predstave godišnje, što znači jednu predstavu nedeljno. Prosečna plata glumca Ateljea 212 je 62.000 dinara. Svetski standard je da glumac ima dve premijere godišnje i 50 predstava ili jednu premijeru i sto predstava godišnje. Od 33 glumca Ateljea samo četiri zadovoljavaju ovaj standard: gospodin Feđa Stojanović i gospođa Gorica Popović sa nasleđenim predstavama, i gospodin Branislav Trifunović i gospodin Ivan Jevtović, koji su za ove tri godine igrali apsolutno sve što im je ponuđeno. Obojica bez pogovora "podmeću leđa" kad treba spasiti projekat: Bane Trifunović igra sjajno u *Ocu na službenom putu* ulogu koju su pre njega odbila četiri glumca, a u *Glembajevima* kao treća podela. Pritom je producent, snima svoj film za vreme godišnjeg odmora da kuća ne trpi. To su jedina četiri glumca koji u ovom trenutku zadovoljavaju svetsku statistiku.

Priča se da je sukob između vas i ansambla počeo zbog spiska uposlenosti glumaca koji ste jednog jutra istakli na oglasnoj tabli.

Za tri godine glumci Ateljea su odbili 42 uloge i time naneli štetu pozorištu od šest miliona dinara. Naši glumci nemaju svest o tome da ako jedan od njih ne želi da igra u nekoj novoj predstavi, pa ne želi drugi, pa ja angažujem glumca iz drugog pozorišta, na kraju potrošimo šest miliona. Takvim ponašanjem pokazuju da nisu svesni da sami dokazuju da postojeći model pozorišta treba da ide na smetlište istorije. Eto, to sam hteo da im pokažem kad sam postavio spisak na oglasnu tablu. Međutim, izazvao sam revolt. U predstavi *Otac na službenom putu* 10 naših glumaca je odbilo da igra velike uloge. Šteta učinjena pozorištu samo zbog te predstave je dva miliona dinara. Inače, *Otac* je dobio 26 festivalskih nagrada, to je predstava s najviše nagrada u Ateljeu. Posle *Oca* radili smo predstavu *Pošto pašteta*: osam glumaca je vratilo ponuđene uloge! Mi smo taoci sistema i običajnog prava po kome su glumci navikli da mogu da odu iz pozorišta po godinu i po dana zbog snimanja serije ili filma, a da se podrazumeva da će za to vreme da primaju platu. Taoci smo običajnog prava po kome je moguće da za 18 godina odigraju samo dve premijere kao gospođa Anica Dobra, ili za 14 godina takođe samo dve kao gospođa Dubravka Mijatović, ili 6 za 15 godina kao gospodin Branimir Brstina. To je poražavajuća statistika. Zbog odbijenih uloga je potrošeno 1811 dana, zbog izuzeća koja nemaju nikakve veze sa strukom. Dok je bilo novca, to odsustvovanje nije bilo toliko strašno, ali sad smo u poziciji kad je luksuz plaćati nekog ko ne ulazi u pozorište a prima platu, koja je prosečno duplo veća nego prosečna plata u Srbiji. Mi smo očekivali da će oni koji su došli na vlast našim glasovima uraditi nešto značajno na temu kulture, a dobili smo nemušti zakon koji nije završen i zato se ne primenjuje. Nedostaju mu upravo ti delovi koji su sada problem: koje su ugovorne obaveze, koja su prava ljudi angažovanih ugovorom. Pošto toga nema u Zakonu o kulturi, mi se držimo Zakona o radu koji ne prepoznaje većinu specifičnosti iz oblasti kulture.

Koji su razlozi zbog kojih su odbijane uloge?

Bilo je kolega koji su imali druge obaveze na drugim mestima, što nije nelegalno s obzirom na to da našim zakonom tako nešto nije zabranjeno. Naša ugledna glumica koja je odbila ulogu u *Ocu* kaže: način na koji je prikazan pravoslavni pop u ovom komadu je toliko sramotan da ja ne želim da igram. Ili: naš ugledni glumac koji odigra šest premijera za 15 godina ne želi da radi muslimanski komad i da obrazlaže svojoj deci šta to znači sunećenje... Razlozi su uglavnom neumetničke prirode. Bojan Žirović odbije ulogu Puba Fabricija u *Glembajevima* zato što ga ubede u bifeu da je on pravi Leone.

Predstava *Zoran Đinđić* je u ovoj iznova desničarskoj zemlji jedini svetionik nezavisnog građanskog mišljenja koji nije uzrokovan političkom opcijom, koji je glas zdravog razuma. Da li je Srbija bila spremna za to – nije, da li su naši glumci bili spremni za nju – uglavnom nisu

Nakon toga mu je ponuđena uloga u *Ocu*, što on takođe odbije. Zatim prvo prihvati pa ubrzo odbije glavnu ulogu u *Pošto pašteta* zato što mu ne prija, ali zato prija jednom Zijahu Sokoloviću. Branka Šelić odbije tri uloge za redom pa i u *Pašteti* jer joj nije dobra, ali jeste bila dobra za Natašu Šolak. Odbije da igra Udovicu u *Ocu* zato što je to mizerno malo i uvredljivo za nju, ali nije bilo za Danicu Maksimović, koja je u toj predstavi napravila sjajnu ulogu! Ja nikog nisam kaznio zbog vraćene uloge, podrazumeva se da glumac ima stav o svojoj ulozi. U regionu ne postoji institucija vraćanja uloga, a ni u Srbiji, izuzev u Jugoslovenskom dramskom pozorištu i u Ateljeu. U *Ratu i miru* Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu od 50 glumaca u predstavi samo je jedan gost! Ne razumem zašto kolege koje ne žele da prihvate zadatak u svom pozorištu ne odu u slobodne umetnike. Zašto primaju platu ako ne igraju? Gordan Kičić je tražio da ga izostavimo iz repertoara šest meseci zato što hoće da producira film. To se zatim odužilo na godinu dana, tokom koje je uredno primao platu. Kad se vratio, počeo je da priprema *Zbogom SFRJ*, ali je posle četiri dana izjavio da je još uvek jako umoran od snimanja filma i napustio je pripreme. Ja onda za tu ulogu angažujem Marinka Madžgalja, posle toga ga i zaposlimo, dobije prvu ulogu i on je odbije! On i njegova supruga Dubravka Mijatović odbili su uloge u predstavi *Zoran Đinđić*!

Ta predstava, *Zoran Đinđić*, jeste drugi po redu a moguće prvi po snazi "okidač" iskazanog nezadovoljstva glumaca prema vama. Glumci su vam zamerali da ste ih javno podelili na izdajice i patriote, odnosno na one koji su prihvatili da igraju u toj predstavi i na one koji su to odbili.

Ja otvoreno govorim da Srbija nije bila spremna za predstavu *Zoran Đinđić*, ali mi smo morali da je postavimo sluteći u kom se pravcu odvija naša politička budućnost, kako bismo pokazali naš odnos prema načinu na koji smo živeli sa onima koji su suštinski kompromitovali ideju demokratije i doveli nas u ovaj politički glib koji moramo da trpimo. Ja tu predstavu posmatram pre kao društvenu tribinu na neprijatnu temu nego kao pozorišni čin. Mislim da je bila nužna i utemeljena na najboljoj istoriji Ateljea. Pozorištu, ne samo Ateljeu već našem pozorištu uopšte, vratila je tribunsku moć javne reči koja može nešto da promeni. Predstava *Zoran Đinđić* je u ovoj iznova desničarskoj zemlji jedini svetionik nezavisnog građanskog mišljenja koji nije uzrokovan političkom opcijom, koji je glas zdravog razuma. Da li je Srbija bila spremna za to – nije, da li su naši glumci bili spremni za nju – uglavnom nisu. Gluma u ovom veku podrazumeva vrstu građanske svesti, angažmana i širokogrudosti za sve vrste umetničkog izraza. U tom smislu je okidač ove situacije bila predstava *Zoran Đinđić*. Naši glumci su se burno naljutili zato što su pominjani u predstavi, ne shvatajući da se Oliver Frljić poigrava sa fikcijom, kreira dokumentarnu fikciju. U delu predstave u kome se simulira prisluškivanje Bezbednosno-informativne agencije, nabrajaju se događaji vezani za rad na predstavi: ko je i kada došao na probu, šta su bile zamerke na račun rediteljskog pristupa, zašto je ko od glumaca odustao... Ali, nije bilo nijedne diskvalifikacije nikog od njih. Naprosto, u pitanju su činjenice. Najzad, Frljić tu pominje i mene bar pet puta u kontekstu koji mi se nimalo ne dopada! Ovo je psihologija gomile: jedan kaže, drugi krene, četvrti jurne i eto nama pobunjene mase koja ne zna zbog čega se buni.

Iz vaših odgovora u intervjuima u medijima regiona moglo se shvatiti da ste neslaganje s glumcima doživeli kao sukob nacionalista i upravnika liberalnog shvatanja.

Srbija je valjda jedina zemlja u svetu koja ima poslovicu "pametniji popušta", zbog koje smo, između ostalog, i došli u poziciju u kojoj smo. Nekad je neodgovaranje na nacionalizam, nereagovanje na zabrane, dopuštanje drugima da pred našim očima napadaju druge, uklanjaju neistomišljenike ili pripadnike drugog naroda, zabranjuju gej parade i kriju se iza nacionalnih mitova, upravo saučestvovanje u nacionalizmu. U tim mojim intervjuima nije bilo kritike ansambla na temu nacionalizma, ali sam ubeđen da su oni koji su zauzeli pasivan stav prema toj predstavi i izašli iz nje dodali još malo vetra u jedra ovom našem brodu ludaka koji juri u sunovrat.

Glumci su vam zamerili da ste lošim poslovanjem oštetili Atelje i da ste samom sebi potpisali ugovor za režiju predstave *Kosa*.

Budžetska inspekcija je konstatovala da smo učetvorostručili budžet koji smo dobili od Grada, da smo više nego savesno poslovali i da ne postoji nikakve malverzacije, nego da se radi o nenamenskom trošenju sredstava. Na primer, predstava *Otac na službenom putu* predložena planom iz 2010. godine, počela je da se radi marta 2011. godine. Predviđena sredstva su četiri miliona dinara. Predstava je premijerno prikazana na "Mucijevim danima" iako od Grada nismo dobili ni dinara. Mi smo, međutim, isplatili sve svoje obaveze prema učesnicima predstave. Ja sam bio slobodni umetnik ►

16 godina i znam šta je to živeti na tržištu, pa možda i zato niko za ove tri godine nije radio u Ateljeu a da nije isplaćen kako je dogovoreno. Smatram da je to ponos i Ateljea i ovog grada. Krajem oktobra Grad nam je uplatio četiri miliona. Po zakonu, taj novac možete upotrebiti isključivo za ono za šta je namenjen, u protivnom zakon smatra da ste ga nenamenski potrošili. Jedina zakonska varijanta da se odbranite jeste da tužite grad Beograd od čijeg novca živite, što je, priznaćete, paradoksalno.

Štrajk je nedolična zakulisna igra i ovaj nastali sukob smatram ogromnom sramotom i štetom. Ova pobuna nam je donela sunovraćivanje ugleda koji smo postigli, zbunjenu publiku koja ne zna igramo li ili ne, i odbojnost od potencijalnih pokrovitelja

Što se tiče potpisivanja ugovora za *Kosu*: da, potpisao sam. *Kosu* sam režirao i adaptirao songove za nula dinara i uzeo pet posto tantijema. Za tih pet posto ja nisam dobio honorar koji bih dobio na bilo kom drugom mestu. Nakon toga, besplatno sam napisao i režirao *Zbogom SFRJ* za nula posto tantijema. I taj ugovor sam potpisao sam sebi, ali njega niko ne pominje. Potpisivanje ugovora sa samim sobom je pravno diskutabilna, ali nasleđena praksa: svuda gde upravnici obavljaju i neku drugu delatnost, režiraju ili glume, potpisuju svoje ugovore. Sa mnom se završava lanac odgovornosti u kući. Ja sam sebi potpisujem platu svakog meseca kao i svim radnicima. Ukratko, kad je taj potpis demistifikovan, glumci se krenuli da me napadaju zbog karaktera. Priznaćete da vaš utisak da li sam ja nadmen nije pravna kategorija, a da ispunjavanje nečije radne obaveze – jeste.

Kosa je za 100 izvođenja zaradila 38 miliona dinara više nego ijedna druga predstava u istoriji Ateljea, od nje smo napravili barem pet novih. Smatram je značajnom predstavom. Promenila je način funkcionisanja, marketinški pristup ne samo u Beogradu već i u regionu. Napravila je ogromno uzbuđenje i vratila Beograd u pozorišta. Zbog nje su se posle 30 godina vratili tapkaroši. Mišljenja sam da ta predstava, kao neke velike stvari u životu, treba da se završi kad je najlepše. Mislim da smo lepo odživeli jednu temu, da krik generacije "daj nam sunca" treba da se čuje kroz neke druge predstave, i zato želim da prestane da se igra u fazi u kojoj neće preći u estradizaciju teme, u fazi u kojoj nećemo survati kriterijume zbog kojih smo je pravili. Radim to sa velikim žaljenjem, i voleo bih da za 20 godina bude neka nova *Kosa* nekog tadašnjeg sveta.

***Kosa* je bila jedan od argumenata optužbe glumaca da ste estradizovali repertoar, pa da ste samim tim i urušili njegov tradicionalno kvalitetan repertoar.**

Ja ne mistifikujem kvalitet našeg repertoara. Pravljen je tako da imamo pune sale i da od toga možemo da živimo. Imamo 99,7 odsto popunjene sale. *Kosa* je, kao što sam rekao, odigrana 100 puta pred punom salom. Prozivaju me za neukus ljudi koji pričaju viceve u "Grand paradi" i nekakvi v.d. Šojići. Nema neukusa na repertoaru. Ima predstava koje su tržišno značajne, ali nema neukusa. Ima značajnih dela i onih koja su nužnost poslovanja na tržištu. Ja bih voleo da je ovaj sukob, sukob dve koncepcije u pozorištu, voleo bih da smo mi kreativni saradnici povodom repertoara, a ne da se naš sukob iscrpljuje u fanatičnom očuvanju privilegija i modela pozorišta koji je neodrživ.

Upravni odbor pozorišta je podržao nezadovoljne glumce...

Očekujem da ćemo u najskorije vreme dobiti nov upravni odbor. Upravni odbor je, pre svega sramotnom odlukom gospodina Ivana Stefanovića i Bobana Skerlića, i gospođe Gorice Popović, podržao glumce prekršivši Pravilnik o radu UO i Statut Ateljea usvojivši pubertetsko, nemušto pismo glumaca bez ijednog argumenta kojim traže moje razrešenje. UO ima obavezu da formira radnu grupu koja će da ispita sve navode i nepravilnosti iz pisma, i da onda preporuči osnivaču razrešenje upravnika. UO ne može da se nakon impresionistički iskazanog nezadovoljstva određuje pravnim aktom. To što glumci navode: sejanje zlog semena, narušeni međuljudski odnosi, to su sfumatični termini, a ne pravne kategorije.

Kako je moguće da Svetozar Cvetković, prethodni upravnik Ateljea, nije imao probleme sa glumcima koje vi imate?

Gospodin Cvetković je bio upravnik u mnogo izobilnijem vremenu, pa je verovatno sve nelagode nastale zbog odbijanja uloga rešavao angažovanjem ljudi sa strane. Ali, povodom gospodina Cvetkovića rekao bih nešto drugo: za tri godine ponuđene su mu četiri uloge: prva je čak bila epizoda u *Prljavim rukama*, zatim u *Glembajevima*, u *Trstu* i ovog leta u *Odiseju*, i nijednog trenutka nije bilo nikakve dileme da li će prihvatiti te uloge ili ne. Gospodin Cvetković je i filmski producent, jedan od najboljih naših glumaca, ali nijednog trenutka nije doveo Atelje u problem zbog svojih filmova: snimo ih je sa jasnim prioritetom u odnosu na mesto na kome prima platu. Ja takav odnos očekujem od ansambla.

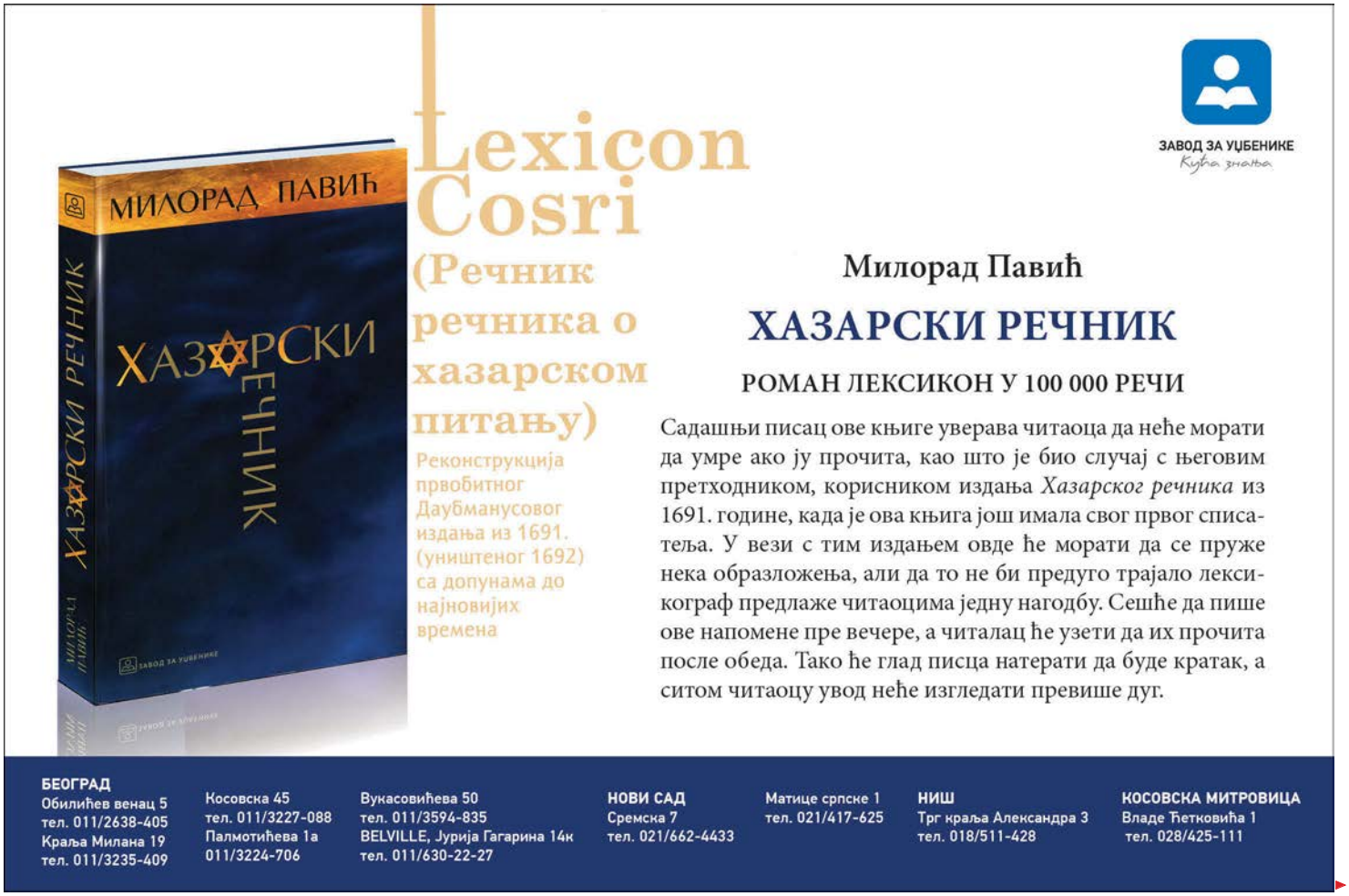
Nedavno je aktuelni ministar kulture Bratislav Braca Petković izjavio da bi on da je na vašem mestu, podneo ostavku.

Ja ponekad sanjam da sam astronaut, a za to vreme gospodin Petković mašta da bude Kokan Mladenović. Ne zavidim mu na tome. U prvom svom intervjuu kao ministar gospodin Petković je napravio jedan kopernikanski obrt poništavajući istoriju slobodne misli u Srbiji. Ono zbog čega sam ja ponosan na ovu zemlju jeste Beograd kao grad otvorenog duha, tu su se našli Fest i Bitef, grad koji ume da primi i apsorbuje kvalitet. Ma koliko da su ga razni nacionalisti silovali, uspeo je da zadrži kosmopolitski duh. Izgovoriti da je umetnost pre svega patriotski čin pa posle bilo šta drugo, kao što je učinio gospodin Petković, znači narugati se istoriji Beograda i istoriji naše kulture koja počiva na velikim uticajima drugih kultura. On apostrofira kao nepatriotski čin predstavu *Zoran Đinđić*, kao da je Ministarstvo kulture institucija koja ima vagu kojom se meri patriotizam. Došli su na vlast ljudi koji imaju monopol na patriotizam, a patriotizam po njima podrazumeva beskrajno i bespogovorno prihvatanje naše svete istorije našeg najvećeg naroda. Mislim da je radikalna kritika našeg kukavičluka vezanog za najnoviju istoriju predstava *Zoran Đinđić* izuzetno patriotski čin. Ne dozvoljavam gospodinu Petkoviću da misli da je veći patriota od mene. U ponekim novinama sam proglašen za vođu ustaškog lobija u Beogradu, preko cele strane drugih novina je objavljeno da sam najveći antisrbin sa maltene pozivom da me se likvidira. Ja sam ponosan na svoj patriotizam. Za mene se patriotizam izražava radom na popravljanju sopstvene nacije, a ne ulagivanjem i glorifikovanjem. U tom smislu mislim da je bolje da gospodin Petković prestane da zamišlja da je Kokan Mladenović, već da počne da radi svoj posao.

U svetlu nepovoljne atmosfere u Ateljeu i finansijske krize, da li će ove sezone biti planiranih predstava?

Nakon konceptualnih sezona *Revolucija*, *ExYu* i *Utopija*, sad imamo *Generaciju*. Prezentiraćemo ono što je buduće naše pozorište. Na velikoj sceni će režirati mladi reditelji Iva Milošević, Ana Tomović i Boris Liješević, diplomantima ćemo otvoriti malu scenu, igraćemo tekstove mladih autora Slobodana Vujanovića i Gorana Milenkovića. Probaćemo da predstavimo šta je to budućnost, a i da se obratimo i najstarijoj publici. Želim da napravimo veliko provetravanje i u ansamblu i u stavovima. Siguran sam da će sezone biti. Pozorište mora da postoji. Pozorište počinje samo kad se digne zavesa. Štrajk je nedolična zakulisna igra i ovaj nastali sukob smatram ogromnom sramotom i štetom. Atelje, najuspešnija pozorišna kuća u regionu, ovog trenutka nema ni generalnog pokrovitelja ni pokrovitelja sezone. Sezonu počinjemo s 11 miliona dinara manje nego prošle sezone. Ova pobuna nam je donela sunovraćivanje ugleda koji smo postigli, zbunjenu publiku koja ne zna igramo li ili ne, i odbojnost od potencijalnih pokrovitelja. A mi, ljudi iz kulture, možemo da utičemo na vlast koja je nesklona kulturi samo beskrajno jedinstveni sa jasnim vizijama modela koji nudimo. Ovo su neke nezaustavljive evolutivne promene, tektonski su poremećaji, ovo je početak transformacije. Ako smo dovoljno pametni, izborićemo se da njen rezultat ne bude po nas katastrofalan, a ako nismo, država će, nesvesna kulture, proglasiti zakone tržišta zakonima umetnosti. ◂

Sonja Ćirić

Esej

Parni valjak opet radi ili Sviraj moju muziku

U izdanju Službenog glasnika uskoro iz štampe izlazi knjiga *Derbi* u kojoj su, svaki iz svog ugla, o Crvenoj zvezdi i Partizanu pisali Vule Žurić i Božo Koprivica. Povodom rođendana Partizana 4. oktobra, uz saglasnost autora prenosimo jedno poglavlje iz ove knjige

Piše: Božo Koprivica

ČIKATI, IZAZVATI NAJBOLJEG na svetu, to mora biti geslo, glavni princip svih generacija Partizanovih igrača. Taj nerv, taj puls, ta drskost, ta smelost. To su imale Matekalove i Bobekove crno-bele bebe, najbolja generacija, najbolji tim u povesti Partizana. Kako se pamti put do finala Kupa šampiona (u plovidbi je stvar...), pamti se više nego osvajanje Kupa šampiona. U tom jurišu padali su prvak Francuske, prvak SR Nemačke, prvak Čehoslovačke (finalista Svetskog prvenstva), prvak Engleske... Sa gol razlikom 14:0, ne 12:0 (2:0, 3:0, 5:0, 2:0), nego 14:0, jer ko može poništiti ona dva gola Mustafe Hasanagića, volej protiv Sparte i projektil protiv Mančester junajteda). Ko može poništiti taj karneval, tu svetkovinu, taj trans na stadionu JNA, to ošamućeno proleće u Beogradu, ta srca u galopu kad večnost podrhtava. U podrhtavanju slepoočnica prošla je večnost. Parni valjak u Čikovoj brzini. To vreme juriša Partizana, vreme brže no u snu. Crno-bele bebe uvele su rok kulturu u Beograd, u Jugoslaviju. Buntovnici, a neodoljivi. Odoli, pa onda odoleti ne možeš. Oni su bili *Parni valjak* pre *Kamenja koje se kotrlja*. Taj pohod do finala *kad slepoočnicama putuju predeli*, to osvajanje slobode (za onoga su život i sloboda ko ih svakog dana osvaja) ostavio je veći trag u lepoti, lepoti i tradiciji Beograda, nego BITEF, BEMUS i FEST zajedno. Taj tim u kome su u odbrani, već u odbrani, četiri svetska asa: Šoškić, Jusufi, Vasović, Miladinović, svi deca Partizana (Šoškićeve odbrane u Bremenu, u Mančesteru; odbrane, tri puta jedan na jedan, Lou, Koneli, Kid... protiv Mančestera u Beogradu; Jusufijev gol iz voleja protiv Verdera 1:0, centaršut za Hasanagića i 1:0 protiv Mančestera; Vasovićev gol Sparti, na pâs Hasanagića, gol iz mrtvog ugla u rašlje za 2:0, pâs na prsa Bečejca u srce šesnaesterca za 2:0 protiv Mančestera; Miladinović–Šoškić ide na jednu visoku loptu, pod faulom, slabo boksuje tu loptu, i jedan Verderov napadač šutira prema praznom golu, ali tamo već, odavno, stoji Zoran Miladinović, Hasanagić pâs prema Miladinoviću, koji je na ivici šesnaesterca, poludesno, okrenut leđima golu Sparte i dupli pâs Miladinovića, lopta na penalu, pripitomljena, Hasanagić lobuje golmana i 4:0 protiv Sparte. Ova bi zagrada mogla trajati do kraja ove priče...); i Sparta je pala pred Partizanom. Kakve su igračine bili Bečejac, Rašović (Div sa Old Traforda), Ljuba Mihajlović.

Taj trio napred, Kovačević, Hasanagić, Galić, najefikasniji trio u istoriji klupskog fudbala na svetu. A na krilima Bajić i Pirmajer, njih dvojica pokrivali su svaku stopu terena.

O lepoti golova, to ni u stih ne može da stane, to ne može u statističke tablice. Jer, taj eros, taj ushit, taj san lebdi nad stadionom JNA, nad Beogradom. A na terenu još igraju i Bobekov tim i crno-bele bebe, samo moraš da zaslužiš da ih vidiš.

Partizan je pobedio Mančester junajted, a u engleskom timu igralo je 9 Runija, 9 Ronalda (Portugalac) i 9 Giksa, toliko je vredeo tadašnji napad Mančestera, Denis Lon, Bobi Čarlton, Džordž Best. I finale Partizan–Real, *Tanatos–atanatos*, kao besmrtna smrt, kao finale Mađarska–Nemačka u Švajcarskoj. Kao finale filma *Divlja horda*: Vilijam Holden, Ernst Borgnin, Voren Outs, Edmund Ož Brajen (uspešno su završili svoj poslednji posao i puni su im špagovi zlata...) vraćaju se da spasu svog mladog meksičkog prijatelja Anhela (Haime Sančez). Odlaze

PARTIZAN 1965/6: Tehniko Popesku, Ćurković, Lj. Mihajlović, Rašović, Šoškić, Pirmajer, Vasović, Hasanagić, trener Gegić (stoje) Bajić, Kovačević, Jusufi, Galić, Bečejac (čuče)

u smrt, u besmrtnost kao u šetnju. Osvetili su mladog drugara, pobili su fašističku gamad i nemačkog carskog savetnika. Kakav je to hod, kakva oholost i kakva je to zvučna kulisa, kakav refren, kako to traje. Uz tu muziku nemaš kud nego u smrt. U posmrtni počasni refren. U večito finale.

Tu nedavno, Avram Grant, bivši trener Čelzija (pozdrav Nemanji Mitroviću od Aberdina) sa ironijskom žaokom je rekao: "Ne mogu da dovedem Drogbu u Partizan." Gospon Granta trebalo je posesti na tvrdu stolicu, ispod južne tribine, isprazniti stadion Partizana, i pustiti ga samog da na velikom platnu semafora gleda film sa driblinzima i golovima Bobeka, Čajkovskog, Zebeca, Valoka, Milutinovića, Bečejca, Kovačevića, Hasanagića, Galića, Bore Đorđevića, Bjekovića, Vukotića, Vokrija, Mijatovića, Ćirića, Miloševića, Čave Dimitrijevića, Varge...

Zato, ni Ael, ni Gent, Fenerbakče, Arsenal, Čelsi, Njukasl – nijedan tim na svetu – ne zanimaju me društvene okolnosti, ne može biti favorit protiv Partizana.

Zar, juče, nije favorit bio Real sa Ronaldom (Brazilac), Zidanom, Figom, Roberto Karlosom, Bekamom. Pa samo da je Saša Ilić bio odlučniji, i da je gurnuo onu loptu pored Kasiljasa Partizan bi pobedio. Dobro, u redu je. Partizan u svakoj utakmici mora da se isprsi, da se isprsi s hridi, da igra preko prsi proleća, da uđe u utakmicu da pobedi. I stari partizanovac Lav Nikolajevič Tolstoj (nisam zaboravio onu fusnotu koju sam obećao). *Rat i mir* je najbolji roman svetske književnosti, najmoderniji (dobro, eto, i *Don Kihot* – u drugom izdanju "Derbija", pokazaću kako je i Servantes partizanovac, Šekspir, Vermer, Tolstoj...):

"Ima samo jedan sistem, partizanski način ratovanja... Partizanski rat je uvek uspešan kako pokazuje istorija... Partizani su uništavali veliku (francusku) armiju po delovima... U ratovanju snaga vojske je proizvod mase pomnožene nečim drugim, nekim nepoznatim X... To X je duh vojske, njena veća ili manja želja da se bije i izlaže opasnostima... Ljudi koji imaju najveću želju da se biju uvek se stave u najpovoljnije uslove za bitku...

Denisov, koji beše jedan od partizana, nalazio se 4. oktobra sa svojim odredom u najvećoj vatri partizanske strasti..."

Tolstoj nije slučajno sastavio 4. oktobar i partizansku strast. (Prema istorijskim dokumentima – bitka u kojoj je učestvovao Denisov odigrala se 22. oktobra.) Tolstoj je promenio datum, jer je to Partizanov rođendan.

Partizan, kao i svako veliko pozorište, počinje tamo gde prestaje zanat. Zanat pomaže

13. APRIL 1966: Partizan - Mančester junajted 2:0

DERBI: Zlatko Čik Čajkovski

da se održi ravnoteža, da se poštuje strategija – ali bez spremnosti da se igra do granice bola, do poslednjeg treptaja oka, oka i srca, nema Partizanove igre, nema Partizanove tradicije. Duha. One Čikove želje da igra sa istom strašću protiv visokih, bledih dečaka na trgu i protiv Skijafina.

Partizanove "bebe" uvele su Beograd u red velikih evropskih prestonica. Mladići iz Partizanove škole šezdesetih izašli su iz senke autoriteta asova, iz senke Bobeka, Čajkovskog, Zebeca, Milutinovića, poništili su veštačku priču o Partizanu kao privilegovanom klubu. Dvanaest godina bez titule. Pa koliko je trebalo namestiti utakmica, možda pola utakmice, da bi Partizan bio prvak. Ta generacija osvojila je, pridobila na hiljade, na stotine hiljada mladih gledalaca. Oni su prvi *novi talas* u mladoj partizanskoj državi, u vreme kad je Partizan najbolje igrao, velike uspehe beležila je i reprezentacija Jugoslavije. Tako je krenula Partizanova porodica (vaterpolisti, košarkaši, šahisti, atletičari, bokseri...) u osvajanje evropskih trofeja.

A šta kaže Zlatko Čajkovski o derbiju?

Da, da, neću to zaboraviti. Ima ona slika u *Ratu i miru*, kako su ginuli mladi partizani. Ali, još i pre toga; Srbija je u Prvom i u Drugom svetskom ratu bila na strani pobednika. Srazmerno svojoj veličini s velikim ulogom. Da može svakog u oči pogledati. Samo se Srbija te uloge, te velike istorijske uloge pobednika, odriče. Pa se zaboravljaju, pa se gotovo posprdno govori o onim mladićima i devojkama koji su ginuli za oslobođenje, za slobodu dali život:

Bataljon, proređen, još uvek čeka...
Kraj četiri mrtva jedan živi...
Tad se najednom, dole, na drumu
opet zacrni tenkova red...
Cevi su pošle pravo na šumu
i malo uzdrhta dečak bled...

Rođena zemljo, jesi li znala?
Tu je pogin'o bataljon ceo...
Crvena krv je procvetala
Kroz snežni pokrov hladan i beo.

Noću je i to zavejao vetar
Ipak na jugu... vojska korača...
Pao je četrnaesti kilometar,
al nikad neće Kadinjača.

Ili, "Turizam mojih starih": Već petnaest godina, svakog 5. septembra, moji starci se pokupe i natovareni mnoštvom nepotrebnih stvari odu na petnaestodnevni odmor u Herceg Novi. Otac more ne podnosi, a ni majci baš mnogo ne prija, ali zato predveče mogu dugo sedeti na nekoj klupi pored obale i gledati u pravcu Mamule, na kojoj je, 16. jula 1942. godine, streljan njihov prvenac Ešo. Ja sam siguran da majka u bošči ponese i malo slatka od trešanja. Ešo ga je uvek krao iz kuhinje. I tako sede moji starci u hercegnovskom predvečerju i gledaju u tu tačku koja je bila mesto Ešinog poslednjeg boravka na zemlji. Užasno tužan je turizam mojih starih. Nikada nikome takvoga!

Ovo je pesma o bratu.

Opet me sve češće posećuje Ešo

Opet me sve češće posećuje Ešo:
Opet me sve češće posećuje Ešo.
Dođe da vidi šta pišem, i za kog.
Ovo nije loše kaže, ovo baci... Smešno,
ali ja ga slušam kao svog – Bjelinskog.
Lep je danas život – kaže,
ne bez tuge.
Ljudi imaju sve, a sve im nešto fali.
A što smo imali mi, četrdeset druge?
Samo parče neba pod kojim smo pali.

I ovu pesmu o bratu, i onu o turizmu naših staraca, napisao je pesnik po kome je Sarajevo dobilo ime. Sarajlićevo Izet Sarajevo. I moj najstariji brat, prvenac Zorkin i Đorđijev, četiri, srednjoškolske godine u gradu Sarajevu. I jedna srednjoškolska velika ljubav, ta je devojka-gospođa meni predavala biologiju. Četiri najlepše godine života proveo je u Sarajevu, sa 18 upisao Medicinski fakultet. Kao "informbirovskog" sina (poništili mu upis na fakultet) i "poslalo ga" u poljoprivrednu zadrugu u Pljevljima. Na "popis stoke". I tako, on godinu dana nije imao stolicu u kancelariji. Popis agrara, kao Hemingvej. Sa Cetinja su u Pljevlja poslali i mog strica Jovana, 1949, nisu prošle "opomene", on je bio najbolji prijatelj sa Petrom Komnenićem, i tamo su uhapsili mog strica. Voleli su da hapse u Pljevljima, na službenom putu. Uhapsili su ga u sobičku mog brata. Mog najstarijeg brata, Vojina.

Ovde u Beogradu već više godina, ne zna se koja je vojska oslobodila Beograd, ne zna se je li 1944, oktobar, došlo oslobođenje ili je to bila "okupacija".

Partizanska vojska i Crvena armija pobedile su Nemce koji su "branili" Beograd. Kako vreme

POBEDNIK KUPA JUGOSLAVIJE 1952:
Bobek, Stojanović, Zebec, Kolaković, Valok, M. Jovanović, Veselinović, Belin, Pajević, Atanacković, Čajkovski

odmiče tih prvih nekoliko meseci – u kojima su, negde i zajedno partizani i četnici učestvovali u borbi protiv okupatora, povećava se, dokle, do Neretve, do oslobođenja? Četnici su se borili zajedno sa Nemcima protiv partizana i na Neretvi su doživeli strašan poraz. Pa zašto se ta "oslobodilačka" vojska povlačila zajedno sa Nemcima – sve tamo do Zidanog mosta. Ovde se već decenijama od jednog, u ratu, neodlučnog i nesposobnog pukovnika (kontraobaveštajca), Draže Mihailovića, uz podršku vlasti, pravi nekakav mali, lažljivi mit. Traži se njegov grob, kao piramida... Grob đenerala, a zatrpavaju četnički zločini. A kako zatrpati Topovske šupe, Sajmište, Banjicu, Jajince? Četničku izdaju i slugeranje okupatoru. Dvanaest hiljada, uglavnom mladih komunista ušlo je u rat, devet hiljada je poginulo, pa kako je onda taj Savez komunista narastao do dva miliona. Da nisu četnici i njihovi potomci masovno ulazili u KP? To je domaći izum da se od dva-tri-četiri disidenta (Đilas, Mihajlov... Lazar Stojanović...) dođe do "ozbiljne" brojke disidenata. Disident bez dana zatvora, disident (to je moda među piscima...), a saradnik UDBE. Sakrivajući svoju partizansku prošlost, Srbija se, od vremena Miloševića okrenula "u desno", "u desno ravnajs", jedno osamdeset posto – evo, to su pokazali i poslednji izbori.

Nikad Partizan (Smrt fašizmu...), jugoslovensko sportsko društvo, neće imati podršku u Srbiji kao Zvezda. Ni u državi, ni "u narodu". Da država, da vlast "brine" o Partizanu, u vaterpolo klubu i danas bi igrali Udovičić, Filipović, Prlainović, Rađen, Pijetlović... a košarkaška prva petorka bila bi: Mekejleb, Tepić (Tripković), Veseli, Veličković, Peković... A šta bi bilo da su u fudbalskom klubu ostali Jovetić, Nastasić, Tošić, Ljajić, Savić, Gulan? Koliko je novaca to moglo da košta, 10, 15 miliona evra. I koliko bi puta Partizan bio prvak Evrope? I koliko je to velikih predstava u Beogradu. Kako se meri taj zanos, taj ponos, to osećanje da si "među prvima", da si najbolji među evropskim gradovima, "među narodima"? Oj, Srbijo! A koliko je puta tih 10-15 miliona evra pronevereno, opljačkano. Koliko ima na državnoj grbači tih ucrvljenih, bednih, šićardžijskih podsekretara, državnih sekretara, savetnika, dosavetnika, satnika, stožernika, uzdanica, dominstara, ministara, dopremijera, premijera, dovojvoda, vojvoda, dopredsednika, prvih potpredsednika, predsednika, dovođa, vođa, doprisluškivača, doušnika, dodoušnika, doudbaša, dologornika, doglavnika. Sve ljudi bez zanimanja, sve bivše podguzne muve, secikese, zločinci. U svakoj drugoj zemlji oni bi bili ili u zatvoru, ili bi im do kraja života bilo zabranjeno da se bave javnim poslom, politikom. Između Lole Ribara i Draže Mihailovića Srbija (većinska Srbija) izabrala je Dražu. Zato je sad tamo gde je. Između Milana Nedića i Koče Popovića, izabrala je Nedića. Između Blagoja Neškovića i Ljotića, izabrala je Ljotića. Samo, bit' će Partizan, opet prvak Evrope. Neka bude što biti ne može. I u košarci (ove godine Fajnal for u Londonu), i u vaterpolu, igraće i u fudbalu finale Lige šampiona. Igraće, jer partizanska strast je jaka kao grob, kao pečat, kao grad, kao "pjesma nad pjesmama". Smrt mladog Peće Rostova u *Ratu i miru*, i Lav Tolstoj, sve je to deo tradicije Partizana:

"Peća je leteo na svom konju pored spahijskog dvorišta i, mesto da drži uzdu, mahao neobično i brzo obema rukama i sve se više naginjao sa sedla na jednu stranu. Konj natrča na vatru koja je još tinjala prema jutarnjoj svetlosti, pa se trže nazad i Peća pade svom težinom na mokru zemlju. Kozaci videše kako mu se brzo zatresoše ruke i noge, ali mu se glava ne pomače. Kuršum mu beše probio glavu."

I, evo, Čik o derbiju, prvo "drugi deo" njegove priče nek' na kraju pobedi Partizan:

"Najtužnije nadmetanje sa Zvezdom. To je finale Kupa Jugoslavije, 1948. godine. Igrao sam protiv Palfija, koji je bio u velikoj formi, a kasnije sam preuzeo Vukosavljevića, koga Čolić nikako nije mogao da zadrži. Bila je to jedna od mojih najslabijih "epizoda" protiv komšija sa Topčiderskog brda. Izgubli smo sa 3:0.

Susreti između Zvezde i Partizana bili su poseban motiv za oba tima. Svaki fudbaler želeo je baš tada da se pokaže. U vreme kada sam ja igrao, večiti rivali su imali izuzetno jake sastave. U Zvezdi Rajko Mitić, Stanković, Predrag Đajić, Mrkušić, Palfi... U Partizanu Bobek, Milutinović, Zebec, Šoštarić, Brozović. Sve sami asovi.

Sa ushićenjem se sećam tih dvoboja. Bio sam odličan drug sa mnogim Zvezdinim fudbalerima. Najviše sam se družio sa Đajićem, a na samom terenu naši su dueli bili atraktivni.

Najdražu utakmicu protiv Zvezde odigrao sam u finalu Kupa Jugoslavije 24. novembra 1952. godine. Tukli smo ih 6:0. Bio sam na mestu desne polutke, a čuvao me Đaja. Odigrao sam ceo meč u velikom stilu i novinari su me ocenili čistom desetkom. Za vreme igre nas dvojica često smo se i rečima nadmudrivali, a bilo je i oštrih startova. Posle utakmice, bez obzira na to ko je pobedio, zajedno smo izlazili i diskutovali o igri, propuštenim šansama, akcijama...

Verujem da su za svakog fudbalera ova dva tima ti okršaji nešto najuzbudljivije. Odigrao sam mnoge utakmice, ali duele sa Zvezdom i nastupe u "plavom" dresu izdvajam kao neponovljive."

(...)

I gledam raspored novog prvenstva države, dobro prvo kolo, ali oko mi šara, traži, tako već više od pola stoleća, oko traži, pita kad je, kad se igra derbi. Neka na toj utakmici, na toj utakmici zablista ovaj drski dečak Džigi, Ninković nova Partizanova "beba", na sredini, i Lazar Marković, centarfor. Uvek pobedi dečak... I preda mnom, kao na vodi, stih pesnika, sa trga mog detinjstva, Vita Nikolića (... *i jablanovi viti*...): "Neka me ne bude kad budem prestao da volim." Jest Partizan ili plovimo u ljubav, ljubav ili bol, jer s Partizanom sam bolestan od neizlečive mladosti.

Smrt fašizmu.

Živeo Partizan!

Strip: *Uragan* Aleksija Ranhnera

Ni dobro ni zlo

Na Međunarodnom salonu stripa, održanom 27–30. septembra u beogradskom SKC-u, dodeljena je i nagrada Kulturnom centru Pančeva za najboljeg izdavača domaćeg stripa za sezonu 2011–2012. Tom prilikom je promovisano i novo izdanje, posvećeno stripu pod nazivom *Uragan*, koji je sad prvi put reprintovan nakon prvog izdanja iz 1940. godine. Reč je o neobičnoj i originalnoj nadrealističkoj priči o beogradskom Frankenštajnu

PREDRATNA PRODUKCIJA STRIPA svakako bi trebalo da predstavlja važno poglavlje u istoriji popularne kulture ovih prostora. Međutim, okolnosti su bile takve da smo ovo vrlo zanimljivo nasleđe bili prisiljeni da otkrivamo iznova, nakon što je već bilo gotovo zaboravljeno i zanemareno. Ovaj (samo)zaborav bio je uslovljen kako velikim stradanjima koje je doneo Drugi svetski rat tako i nezainteresovanošću za strip iz ideoloških razloga, nakon promene društvenog uređenja u posleratnom periodu. Uprkos svemu, strip je već pedesetih godina krenuo ponovo da se razvija, a lagano je raslo i interesovanje za rad domaćih autora stripa koji su delali u predratnom periodu, tako da su usledili najpre reprinti nekih od klasičnih ostvarenja, a (naročito tokom sedamdesetih) i tekstovi koji se ovim pitanjem bave. Među autorima koji su nekako bili postavljeni u drugi red u odnosu na crtače "baroknijeg" izraza kao što su Lobačev, Kuznjecov ili Solovjev, bio je još jedan ruski emigrant – Aleksije Ranhner (1897–1942), čiji strip *Uragan* (nastao prema scenariju Svetislava B. Lazića) današnjem čitaocu možda može da deluje prijemčivo kako zbog tematike na ivici naučne fantastike tako i zbog stila koji svoje reference nalazi u nekim od klasika popularne kulture (mit o Frankenštajnu). Ne treba zanemariti ni ideju o ogorčenosti nad modernim svetom, koji se (u vreme izlaska stripa na stranicama lista "Mika Miš", 1940. godine), nalazio na ivici nove katastrofe. Stoga nije čudno da je jedan od glavnih likova u stripu, profesor Smajt, prikazan kao neko ko izražava gnušanje nad ratnom pomamom koja je obuzela čovečanstvo, i koji mašta o tome da kreira "novog čoveka" koji bi "imao više samilosti i čovekoljublja nego današnji ljudi". Nakon prisećanja na ratne nesreće koje je ljudski rod iskusio za vreme Prvog rata, vidimo profesora Smajta kako u svojoj svesci beleži: "Stvoriću čoveka koji će pobediti smrt i pretvoriti groblja u cvetne bašte. Za to će biti potrebno mnogo krvi, ali ona neće biti prolivena uzalud."

VINOVNICI DUŠEVNOG SLOMA: U nameri da putem svojih eksperimenata kreira Novog Čoveka, naučnik će iz groba izvaditi telo Džona Biza, "atletski razvijenog mladića koji je izvršio samoubistvo zbog nesrećne ljubavi". Profesor Smajt to opravdava potragom za "ćelijom čoveka koji vinovnike svog duševnog sloma nije tražio među ljudima, nego je uništio sebe da bi uspostavio ravnotežu između događaja i svoje osećajnosti". Nakon što je uspeo da udahne život u telo mrtvog čoveka, profesor Smajt trijumfalno zaključuje: "To više neće biti bivši samoubica sa svojim specifičnim duhovnim ambijentom (...) nego zgusnuti delić vasione oživljen nevidljivim kosmičkim fluidom. Da li će on imati svoju volju? Ne! Ova lobanja sa veštačkom protoplazmom u svojoj duplji biće samo moja potcentrala, koja će njegovo telo stavljati u pokret onako kako ja budem želeo i hteo!"

Nakon što je Novom Čoveku, nazvanom Uragan prema zamku profesorovog prijatelja, ugrađena metalna glava, možemo da se uverimo da je lik ovog čudovišta nastao po uzoru na filmove o Frankenštajnu koje je kreirao studio *Universal Pictures*. Zahvaljujući pre svega seriji filmova koji su realizovani tokom tridesetih – *Frankenštajn* (*Frankenstein*, 1931), *Frankenštajnova nevesta* (*Bride of Frankenstein*, 1935) i *Frankenštajnov sin* (*Son of Frankenstein*, 1939) – nastao je uzor po kom će u popularnoj kulturi biti predstavljeno čudovište koje u filmu glumi Boris Karlov (Carloff), noseći "ikoničku" masku sa visokim ravnim čelom.

Ranhnerov Uragan je tako tek jedan od bezbroj likova koji su kreirani u filmu, stripu i drugim medijima, ugledajući se upravo na obrasce iz filmova studija *Universal*, koji se unekoliko razlikuju od originalnog literarnog predloška koji je objavljen 1818. godine u Londonu. Roman pod nazivom *Frankenštajn ili Savremeni Prometej* (*Frankenstein; or The Modern Prometheus*) delo je Meri Šeli (Mary Shelley), čiji je suprug bio pesnik Persi Šeli (Percy Shelly). I sam nastanak romana o Frankenštajnu je postao nešto kao legenda savremenog doba – godine 1816. Meri i Persi Šeli su posetili vilu u blizini Ženevskog jezera, gde im je domaćin bio pesnik Lord Bajron (Lord Byron). Zbog čestih oluja i grmljavine oni su uglavnom bili prisiljeni da provode vreme u kući, gde su čitali priče o duhovima. Jedne večeri, Bajron je predložio svojim gostima da napišu vlastitu jezivu priču, nakon čega je Meri, u hipnagogičkom stanju (magnovenju između sna i jave), došla do ideje za ono što će postati siže za priču o Frankenštajnu, jednom od mitova (ili noćnih mora) tehnološke ere.

TAJANSTVO MAŠTE: Međutim, vratimo se Ranhnerovom Uraganu. Nakon što je jedne orkanske večeri stvorenje nazvano Uragan za trenutak uteklo svom tvorcu, profesor Smajt ga vraća u zabran, zaključivši: "On je spavao mirno sve dok se iz munja nisu izdvojili VT zraci i počeli da vrše svoj tajanstveni uticaj na protoplazmu u njegovoj metalnoj lobanji. Sada je ustao i pošao u susret razbesnelom elementu, koji je njegov DRUGI roditelj! I tako je moj Uragan stekao još jednog gospodara, čije je poreklo BOŽANSKO! (...) Moram nastojati da mi ga ne oduzme."

U nastavku priče, naučnik uspeva da "upristoji" stvorenje koje je kreirao, i ono, obukavši se u svečano odelo i skrivajući se iza pseudonima dr Gigant, drži predavanja o "besmrtnosti i blagostanju". Ubrzo se ispostavlja da su dr Gigant i Uragan neka vrsta dvojnog bića, koje u stripu prelazi iz stvarnosti u nekakav neodređeni svet senki, sve dok se dva dvojnika ne sretnu i jedan od njih strada... Nakon toga, u krešendu prve epizode, Uragan se okreće protiv svojih tvoraca pogubivši ih nakon što je digao u vazduh dvorac po kojem je dobio ime. U drugoj epizodi, Ranhner i scenarista Lazić uvode lik mlade devojke Oli, koja traga za legendom o Uraganu, sve dok je on – ponovo vaskrsavajući na granici između stvarnosti i senke – ne pronađe nasukanu na morskom sprudu. U međuvremenu se priča okreće ka doktoru Bolu, liku sa brkovima, zlom naučniku koji podseća na tiranine iz vremena nastanka stripa koji su počeli da se uspinju na svetskoj sceni. Na prostoru gde se nalazio zamak Uragan, dr Bol gradi fabriku aviona, uz pomoć koje, zajedno sa čudovišnim Uraganom, želi da zagospodari svetom. Bez mnogo objašnjenja, eskadrila doktora Bola bila je napadnuta "crnim bombarderima" fizičara Kenta, a dva Uragana se na volšeban način ponovo međusobno sukobljavaju. U još bizarnijoj završnici, dobri fizičar Kent demontira metalne glave obojice Uragana, vrativši na trup jednog od njih glavu još na početku spomenutog Džona Biza, koji sada uskrsava u svet živih! Strip se završava rečenicom "a čovečanstvo, krvavo čovečanstvo, još uvek oružjem rešava svoje sporove...".

S ONE STRANE LOGIKE: Ovaj amalgam sačinjen od avanturističkog žanra, fantastike i naučne fantastike, u čitavoj produkciji predratnog beogradskog stripa može da se uporedi jedino sa *Princezom Ru*, stripom koji je Đorđe Lobačev objavio 1938. i 1939. godine, takođe na stranicama "Mike Miša". Oba ostvarenja su zapravo strasno zagnjurena u savremene žanrove tog vremena, uglavnom se oslanjajući na iskustva avanturističkog i naučnofantastičnog stripa. Ako se zanemari činjenica da su autori, koji su morali da se prilagode regularnom tempu izlaženja lista, u toj žurbi sasvim očigledno ponekad gubili pripovedačku nit, ono što ih čini zanimljivim i izdvaja od zapadnih uzora upravo je upliv fantastike, koji ih približava književnosti. Ranhnerov Uragan je prikazan kao dvostruko biće, koje se – često čak i bez mnogo objašnjavanja – bori sa samim sobom, mimo svake logike koju nameću žanrovska pravila. Teško je zamisliti strip crtače ili filmske autore sa Zapada koji bi se u jednom žanrovskom proizvodu upustili u stvaranje sižea koji se suprotstavlja zdravorazumskoj logici zarad jednog potpuno nadrealnog sižea (kao što je glava samoubice koja biva ukradena sa operacionog stola, i dugo nakon toga završava nasađena na telo jednog od oživljenih mrtvaca, nakon čega sledi idilična scena u kojoj se ljubi sa verenicom).

Tako su se crtač i scenarista *Uragana* i sami zatekli u paradoksalnoj situaciji da podbacuju kada bi trebalo da se dosledno prilagode žanrovskim pravilima stripa tog vremena i da, istovremeno, ista ta pravila hrabro nadgrađuju fantazmagorijom na granici delirijuma... Možda, sa protokom vremena, to može da se prihvati kao kuriozitet i začudnost, ali je svakako bitno da putem reprinta, po prvi put nakon toliko decenija, bude objavljeno u jednoj knjizi. ◂

Saša Rakezić

Pozorište: ***Gospođa ministarka***

Živa je Živka

Oliver Frljić nepogrešivo kontekstualizuje svoje predstave, i zato je za zagrebačku "Gospođu ministarku" izabrao pristup po kojem je nekada najsubverzivnije biti sasvim "klasičan"

Teško da na "ovim našim prostorima" danas ima pozorišnog reditelja koji, osmišljavajući svoje predstave, preciznije, pažljivije i doslednije, gotovo pa opsesivno, vodi računa o društvenom i kulturnom kontekstu u kojem one nastaju, i u kojem treba da žive i "zrače", nego što to radi Oliver Frljić. Pa dobro, reći ćete, otuda i taj sveprisutni imidž "incidentnosti" i "provokativnosti" najpoznatijih njegovih predstava, poput *Bakhi*, *Turbofolka*, *Kukavičluka*, *Mrzim istinu* ili *Zorana Đinđića*. Da, naravno, ali stvar je u tome da ovo ne važi samo za takve, eksplicitno "burne" predstave, koje polemičku recepciju sežuću daleko izvan "čisto estetskih" pitanja unapred inkorporiraju, nego i za onaj njegov na površinskoj ravni manje "žestok" rediteljski opus. To se, ta *briga za kontekst* kao važan element dejstva i smisla svakog umetničkog, pa tako i pozorišnog čina, dobro može videti na primeru Frljićeve postavke Nušićeve *Gospođe ministarke*.

Dakako, svi su već čuli da se ovom predstavom, ali i letošnjim *Pokojnikom* Lenke Udovički (nijesmo gledali), Nušić "vratio" na velike hrvatske scene. To jeste intrigantno, ali ne toliko da bi po sebi bilo neka toliko velika stvar. Međutim, to da je Frljić postavio *Ministarku* bez ikakve tzv. jezičke adaptacije, jeste nešto što se u Hrvatskoj, bar na glavnim pozornicama, još nije događalo u postjugoslovenskim produkcijama srpskih autora i autorki (Srbljanović, Kovačević etc.), jer su sve one bivale, pa makar i sasvim blago, "jezički adaptirane", šta god to bilo i čemu god to služilo. Tu reditelj uvodi i dodatni twist i, uz pomoć lingvistkinje Snježane Kordić (sjajne demistifikatorke nacionalističkih mitova u lingvistici – prevashodno, ali nikako ne i isključivo "hrvatskih") pravi hrvatski titl za svoju inscenaciju *Gospođe ministarke* u zagrebačkom Satiričkom kazalištu Kerempuh, ne bi li ironijski podvukao besmislenost samog čina titlovanja, tj. paraprevođenja sa jedne na drugu podvarijantu bazično zajedničkog jezika. Kako ta stvar funkcioniše? Kao scenski rekvizit od jednokratnog dejstva, što zapravo znači kao *statement*: gledaočeve oči na samom početku predstave lociraju titl, možda isprate sa zanimanjem nekoliko prvih titlovanih replika, i ubrzo sasvim zaborave na njega: razumljivo i neizbežno, jer njegova svrha i nije da bilo šta bilo kome "prevede", nego da svojim suvišnim postojanjem subvertira samu ideju koja iza titlerskih poduhvata stoji.

E, sad idemo ka glavnom: ka predstavi samoj. Nisam gledao premijeru (22. 9. 2012), nego jednu od prvih repriza, onu od 27. 9. *Kerempuh* je bio prepun, publika otprilike onakve strukture kakvu možete očekivati da vidite na ranim reprizama u pozorištu koje nije "elitno" i "visokoumetničko", ali nije ni baš sasvim "bulevarsko"; njegov bi najbliži pandan u Beogradu bio Zvezdara teatar. Neki od prikaza premijere navodili su da je ansambl predstave pomalo ukočen i istremiran pred u neku ruku *osetljivim* zadatkom; ako je tako i bilo na premijeri, izgleda da je grč brzo popustio, i(li) ja bar nisam osetio ništa ni nalik tome u igri Kerempuhovih glumaca. Biće da je to otuda što je reditelj znao šta hoće sa ovom predstavom i od nje, a onda, pa još ako imaš iole pristojne saradnike, ni rezultat ne može da omane.

A šta je Frljić hteo? Tu se vraćamo na pitanje konteksta. Frljić je jedan od onih reditelja koji, na užasavanje i stručnih i amaterskih gledalaca nešto tradicionalnijeg ukusa, mogu da uzmu neki klasični dramski predložak i da ga saseku na froncle, da od njega ne ostane gotovo ništa osim kostura i neke najosnovnije ideje, a da sve drugo podredi svom naumu, uglavnom u vidu besomučne, svesno pamfletske *aktuelizacije*; to je, recimo, uradio s Vedekindovim *Buđenjem proleća* u Zagrebačkom kazalištu mladih (gostovalo i u JDP-u). Da li je nešto slično mogao da uradi i sa *Gospođom ministarkom*? Naravno da je mogao. I rezultat tog rada bi verovatno bio u najmanju ruku zanimljiv. Međutim, Frljić se odlučio za nešto sasvim drugačije, i tu svoju odluku (do kraja svesnu i promišljenu ili pak ne?) u potpunosti odbranio. Njegova *Gospođa ministarka*

je zapravo jedna znatnim delom sasvim klasična, sasvim "strejt" *Gospođa ministarka*. Nije u njoj samo jezik izvoran, onaj Nušićev starosrbijanski s početka XX veka, nego je manje-više sve "klasično" i vrlo čvrsto u granicama očekivanog za nekoga ko nije prespavao građanski teatar XX veka, iako doduše besprekorno vešto podešeno na mestimično veoma ubrzan, čak frenetičan tempo igre koji kanda više godi današnjem gledaocu. Nema, dakle, ovde – i to ne samo na nivou kostima, scenografije ili jezika – nikakve eksplicitne *aktuelizacije*, nema ni Jugoslavije i socijalizma, a kamoli "tranzicije" i današnjeg Balkana i sveta, i svaki minut u ovih brzo prolazećih dva sata predstave svedoči o jednom: nema ih jer im to uopšte nije potrebno. Dok prati uspijanja Živke ministarke, zeta joj Čede, Ujka Vase, Pere pisara "iz administrativnog odeljenja" i ostale bratije, gledalac ni sekunde ne može ne biti svestan da taj Branislav Nušić piše o njemu i njegovom okruženju, i da je Nušić otuda u potpunosti em savremen em *domaći* pisac, a ne nekakav davno preminuli Srbin iz neke ubuđale lektire. Gledaoče, *ovo je i tvoja baština, i to vrlo živuća*; tek kada se oko toga dogovorimo, možemo da idemo da je "dekonstruišemo", moglo bi biti svojevrsno rediteljsko naravoučenije.

Otuda ta *važnost konteksta*; siguran sam da Frljić u Beogradu ili Novom Sadu nikada ne bi napravio ovakvu *Ministarku*, jer bi takva bila deplasirana. No, u Zagrebu A. D. 2012, baš je ovakva potrebna: ponekad se najsubverzivnije deluje naizgled najklasičnijim mogućim pristupom.

"Kerempuh" je, rekoh već, pozorište čijoj estetici nije stran izvestan populizam i biranje najkraćeg puta do smeha i zadovoljstva publike, no svaku takvu moguću tendenciju Frljić spretno kanališe u produktivnijem pravcu, a da istovremeno ne ubija ništa od *prirodnih sokova* koji struje ovim komadom. Ansambl je uigran i na visini boljih očekivanja, a Elizabeta Kukić kao Živka ministarka gotovo briljantna, harizmatična, a opet nimalo glumački samodopadna.

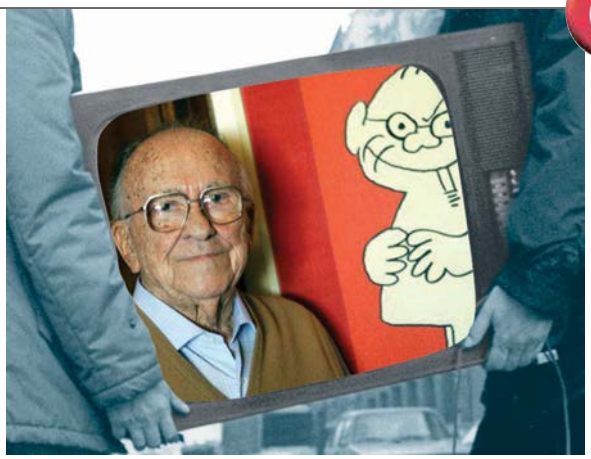
Aplauz na kraju je dug i topao, bez onog muklog prizvuka *olakšanja što je gotovo*, kakav ume da prepozna svaki iskusniji i pažljiviji teatroposetitelj. Tačno u deset sati, eto nas napolju, na Ilici, na svežem, kišom prošaranom agramerskom vazduhu, klaj-klaj polako ka Trgu. Jedan usputni ilički grafit kaže: "Mamiću, Srbine". Koji dan kasnije, eto i Sanadera kod Stankovića u emisiji. Što bi rekla Živka – ma, samo da prođe ovo malo bruke, i eto mene nazad. Pa ajde ti sad "aktuelizuj!" nešto!? ◂

Teofil Pančić

Piše: Dragan Ilić

Ljudi za stolom

Uoči Parade ponosa u Srbiji se ponovo razvije diskusija o ljudskim pravima, efikasnosti policije, huliganima i putu ka Evropskoj uniji. Ipak, kroz nekoliko primera bilo je moguće primetiti kako se kultura dijaloga menja i gde se sve može sresti agresija kao lajtmotiv naše svakodnevne komunikacije.

Na batine smo oguglali. Kod nas ćete videti snimak mlaćenja u autobusu, na primer, kontrolor "opegla putnika" i danima nakon toga javnost procenjuje da li je kriv putnik bez karte ili komunalni policajac. Slična diskusija se do sada odvijala među "pederima koji provociraju" i "huliganima i čuvarima tradicije" koji ih progone. Istini za volju, ova prebacivanja su postala opšte mesto naše javne nekulture pa ću ih zato preskočiti.

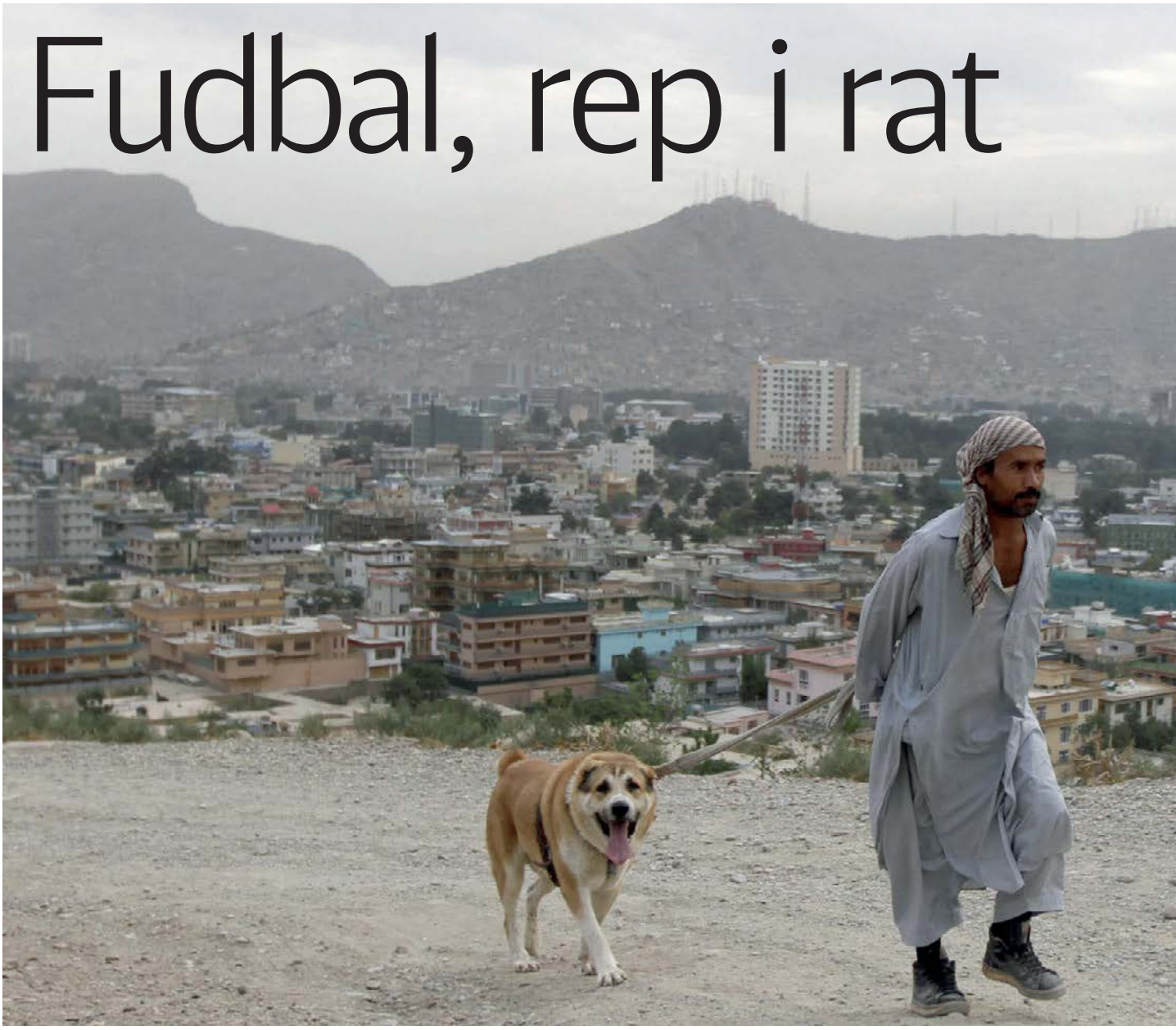
Međutim, batine su me sačekale na neobičnom mestu. Možda sam samo ja nenormalan, ali animirani spotovi za teniski turnir u Pekingu su me ozbiljno iznenadili. Nole je do sada bio gladijator, revolveraš, operski pevač, zavisno od turnira, ali sada se bije sa Brus Lijem!!? Za mene, ispodprosečnog gledaoca tenisa, ovo valjda znači kako se tenis kod nas kapira kao borilačka veština gde se kontakt sa protivnikom uspostavlja putem loptice! Nole će da mu odvali bekhend ili forhend, ima da ga zalepi lopticom za mrežu, ili će možda primeniti neku od šaolin tehnika bogomoljke, majmuna, zmaja, zmije ili čaplje. Alo ljudi, tenis je sport u kojem su akteri razdvojeni mrežom, u kojem pobeđuje tehnika, snaga, stabilnost i u kojem poštujete protivnika. Nema faula kao u fudbalu ili štipanja pod vodom kao u vaterpolu. Tenis je viteški sport. Kao obožavatelj Brusa Lija, takođe ne pronalazim paralelu sa Noletom, osim eventualno borbe protiv predrasuda (prema Kinezima ili Srbima). Ovaj ratnički odnos prema tenisu i Noletu već daje negativne rezultate, jer Nole postaje nekakav Zoro cele nacije čiju frustraciju mora da leči. Aman, pustite čoveka da igra tenis!

Što se tolerancije tiče – poruka je stigla sa neočekivanog mesta. U serijalu koji vodi manekenka Tajra Benks, među hiljadama devojaka se bira Američki model. Nedavno sam video početak drugog ciklusa, kada gotovo 30 curica dobija svoj prvi zadatak. Među njima ima veoma konzervativnih hrišćanki, ima republikanki, pa su prva pitanja bila vezana za prihvatanje različitosti. Modni svet obiluje različitostima u polnoj, seksualnoj i rasnoj sferi tako da je nezamislivo da budete top model i da gajite predrasude prema crncima, jevrejima, pederima ili transvestitima. Prosto, morate da prihvatite razlike i tu nema biranja. Da stvar bude još zaoštrenija – u prvom zadatku se od devojaka tražilo da se slikaju potpuno gole. Bilo je suza i prenemaganja, ali slikale su se. Pomislio sam kako je pritisak prejak, ali ako ozbiljno razmislite o njihovom poslu, shvatićete da po pitanju golotinje takođe ne sme biti tabua. Jedna TV limunada mi je za 15 minuta pokazala da se tabui moraju razbiti čak i kod devojaka od 18 godina koje žele da se bave poslom za koji (ajde da budemo veoma eufemistični) razmišljanje nije primarni zahtev.

Na kraju, po cenu da budem pogrešno shvaćen, pohvaliću primer tolerancije koji sam video na televiziji. U poslednja tri dana, u dva navrata sam video kako za istim stolom sede i razgovaraju Vladan Glišić iz Dveri i Boban Stojanović, gej aktivista. U tom razgovoru ima još uvek malo dodirnih tačaka, ima mnogo isključivih stavova, ali već u drugom susretu – atmosfera je postala mirnija. Niti ovaj iz Dveri ima rogove, niti ovaj iz Prajda šeta go i napada decu. Verujem da je tako uvek počinje dijalog koji nam je životno potreban. Nedavno je u Španiji umro Santijago Kariljo, legendarni šef komunista, koji je preživeo Frankov progon i posvetio život mirenju podeljene zemlje. Verovatno je tako počeo dijalog Bote i Mendele u Južnoj Africi, tako su kod nas morali da razgovaraju četnici i partizani, Srbi i Albanci, čuvari i čuvani na Golom otoku. Ako je televizija ikada uspela da pacifikuje napetost – ovo je način! A što se tiče diskriminacije, pokojni Santijago je do kraja života odbijao da poštuje zakone o zabrani pušenja, jer diskriminišu pušače. Deda je dimio do devedeset i neke – iz gušta, ali i iz protesta! ◂

Avganistan

Fudbal, rep i rat

Za "Vreme" iz Kabula i Herata

U Kabulu se dešavaju velike i male promene. Ipak, neke stvari se odvijaju ustaljenim tokom. U pekari na uglu široke ulice Salang vat i manje ulice Đaje ši, deca svakodnevno rade od jutra do mraka. Sede na tepisima ispred prozora koji gleda na ulicu, a kupci hrle da kupe hrskave i meke okrugle vekne hleba koje se bez prestanka peku. Jedan čovek pravi lopte od testa, drugi ih ubacuje u pećnicu, a treći, sa štapom koji na vrhu ima kuku, vadi pečene vekne hleba i dobacuje ih deci. Ona uredno slažu vruć hleb jedan preko drugog na prljavom tepihu po kome hodaju bosonoga. Cena je fiksna: deset avgana za jednu veknu, što je otprilike 15 evrocenti. Hleb je ukusan.

Posao u maloj pekari ide dobro. Ona je jedna od nekoliko stotina pekara koje svakodnevno hrane četiri miliona stanovnika Kabula, ili bar većinu njih. Ispred pekare, preko puta ulice Salang vat, niče ogromna zgrada. To će uskoro biti sedište policije u glavnom gradu Avganistana. Desetine radnika na nesigurnim merdevinama nabacuju slojeve cementa i cigala na visok zid. Iza pekare raste još jedna zgrada. Biće to, verovatno do proleća, novi tržni centar, još jedna zgrada od stakla i betona, poput mnogih drugih koje niču u razorenom gradu. Ove moderne građevine počele su da osvajaju gradski pejzaž prvo u severnim predgrađima Kabula – ogromne kocke sa prozorima od obojenog stakla, popularne među bogatim Avganistancima kao mesto za svadbena veselja sa ogromnim brojem ljudi, koja traju unedogled. Sada se pomeraju ka centru grada.

Ulica pilića je sedamdesetih godina prošlog veka bila jedna od trasa kojima su hipici obavezno išli. Ona je godinama privlačila hiljade dugokosih putnika koji su prolazili kroz Avganistan na putu do Indije. Ulica je još uvek sačuvala nešto od svog šarma, duboko skrivenog iza suvenirnica koje se nižu na obe strane. To je jedno od vrlo malo mesta u gradu gde se zapadnjaci osećaju bezbednim da šetaju bez ograničenja, bez stege bezbednosnog pojasa unutar koga obično žive. Na sredini Ulice pilića

KABUL: Strah od budućnosti Fotografije: REUTERS

Dok se Kabul naveliko izgrađuje, održavaju se filmski festivali, organizuje fudbalska liga i sluša rep muzika, gospodari rata podmićeni međunarodnim novcem i dalje kontrolišu gradove, a talibani planine. U samoubilačkom bombaškom napadu na patrolu koju su činili vojnici NATO-a i avganistanski policajci, u ponedeljak je na istoku Avganistana poginulo najmanje 20 ljudi, od toga trojica američkih vojnika. Ako sa povlačenjem NATO-a presahne i međunarodna finansijska pomoć, sukobi mogu postati još žešći

pre manje od deset meseci otvoren je novi tržni centar, a još jedan se polako izdiže između dve dvospratnice koje tu još uvek opstaju.

Kabul menja svoju kožu. Ne dovoljno brzo da bi sakrio duboke ožiljke nastale tokom tri ratne decenije, ali dovoljno brzo da se za samo nekoliko meseci dešavaju vidljive promene – male i velike. Japanske subvencije se koriste da se obnovi (a nekad i nanovo izgradi) kanalizacioni sistem koji još uvek čine i otvoreni kanali na površini zemlje, pa se prašnjavim vazduhom širi smrad. Poneka nova ulica ima uličnо osvetljenje, a neke dobijaju svoj prvi sloj asfalta. Skoro svuda, a naročito u centru, grade se nove kuće i poslovne zgrade, pa se često zapitate za koje li se to firme grade.

OD TRANZICIJE DO TRANSFORMACIJE: Sve ovo, naravno, ima svoju cenu. Stotine porodica koje su pobegle u grad iz još razorenijih i siromašnijih provincija Avganistana, već je iseljeno iz njihovih skloništa napravljenih od plastike i blata na nekom parčetu gradskog zemljišta. Nova iseljavanja tek slede, kada prođe oštra avganistanska zima, koja je već pokazala svoje lice sa prvim snegom na planinama severno od grada. Priliv novca potrebnog da hrani ovu građevinsku pomamu je ono što najviše brine čak i obične Avganistance kada razmišljaju o budućnosti. NATO planira da do kraja 2014. godine potpuno povuče svojih 118.000 vojnika, koliko ih trenutno ima u zemlji. Do kraja ove godine, polovina provincija trebalo bi da bude pod potpunom kontrolom Avganistanske nacionalne armije (ANA) i avganistanske policije koje instruktori NATO-a užurbano opremaju i obučavaju.

Kabul je već završio tu "tranziciju" i skoro je nemoguće uočiti stranog vojnika na ulicama grada, ali se ipak mnogo pikap vozila sa zatamnjenim staklima probija kroz saobraćajnu gužvu na glavnim raskrsnicama. Trupe međunarodnih snaga (ISAF) stacionirane su u Zelenoj zoni opasanoj debelim zidovima, bodljikavom žicom i kontrolnim punktovima, unutar koje se nalazi većina ambasada zapadnih država, baš kao i predsednička palata u kojoj živi predsednik Avganistana Hamid Karzai. Iako je predstavljen plan za povlačenje stranih trupa, ►

izvori u NATO-u pričaju drugu priču. "Naravno", kaže jedan neimenovani zvaničnik, "misija ISAF-a će se završiti, ali to neće značiti i kraj našeg angažovanja u Avganistanu." Avganistanskoj nacionalnoj armiji i dalje će biti potrebne obuka i oprema da kontrolišu pobunjenike, te će NATO, pod drugim imenom i u mnogo manjem broju, biti i dalje prisutan. Još se ne zna koliko će trupa biti, niti u kakvom "operativnom" obliku. To zavisi od toga kako će proteći 2013. godina, i sa političkog, i sa stanovišta borbi sa talibanima, kaže jedan izvor.

U žargonu NATO-a i u govorima međunarodne zajednice dugoročna strategija je sažeta u formuli "od tranzicije do transformacije". Način na koji se Kabul menja ima neke veze s tim, kao da zemlja može da se sakrije iza nove fasade svog glavnog grada, ukrašenog kičastim luksuzom kupljenim međunarodnim novcem koji se još uvek uliva u zemlju – ne baš uvek kako bi trebalo i za potrebe za koje je odobren.

SVAKODNEVICA: Novi Kabul, stari Kabul, samoubilački napad

FUDBAL I REP: Još jednu promenu predstavlja osnivanje prve avganistanske profesionalne nacionalne fudbalske lige pre tri nedelje. Sve popularniji turnir sponzorišu neke od najvećih nacionalnih kompanija poput kompanije Roušan (mobilni telefoni) i Avganistanske međunarodne banke. Često se fudbalski mečevi gledaju na televizorima u skoro svim radnjama duž uvek prepunih trotoara tamo gde se ulica Salang vat uliva u glavni bazar na obali reke Kabul.

Kao i u mnogim drugim stvarima, Avganistan je nekako raskrsnica i za sportove. On je poslednje utočište fudbala pre nego što se uđe u carstvo kriketa, koje počinje iza planinskog prevoja Kajber koji je nekada vodio u Britansku Indiju, i prostire se do Šri Lanke. Projekat koji finansiraju Amerikanci ima za cilj obnovu sportskih objekata. Izgradili su košarkaški teren koji tu izgleda neobično, kao da su ga avionom direktno iz nekog američkog predgrađa prevezli u park Šahr-e no u centru Kabula. Deca su ga preuredila u fudbalski teren, doduše asimetričan: golovi zbog koševa nisu mogli da se postave gde bi trebalo, tako da je jedna strana terena šira od druge. Deci, koja igraju fudbal u dugim dresovima, to nimalo ne smeta. Počinju da pričaju o svojim reprezentativcima u fudbalu koji od sponzora turnira dobijaju platu od šest dolara dnevno. Fudbal je dugo popularan u zemlji koja je postala članica FIFA još 1948, ali zbog ratova decenijama nije imala nacionalnu ligu, pa je to članstvo bilo samo puka formalnost. Organizatori lige veruju da će s vremenom reprezentacija ojačati, samim tim ojačaće i nacionalni identitet u zemlji ukaljanoj dubokim etničkim podelama. To je jedna od mnogih opklada na budućnost zemlje.

Istu poruku, samo na potpuno drugačiji način, prenosi jedan od glasova novog Avganistana: reper Biđan Đan Kunduzi iz grada Kunduza, poznat pod pseudonimom DJ Bešo. Njegova najpoznatija pesma, *Gap*, koja se prodaje na piratskim CD-ovima u video-klubovima u centru Kabula, govori o tome da ne postoje Hazari, Tadžici, Paštuni ili Uzbeci, već samo Avganistanci koji bi trebalo da ostave po strani svoje razlike i zajedno izgrade novu zemlju. Njegova rep muzika je lajtmotiv tih malih i velikih promena.

Uprkos svim tim promenama, ukupna atmosfera, i u Kabulu i u drugim mestima, ne odiše optimizmom. Napetost je stalno prisutna. "Bolje nemojte da tražite hotel večeras, dobili smo izveštaj o demonstracijama u gradu. Znate, poslednjih dana je nekako teža situacija", kaže momak iz italijanskog Ministarstva spoljnih poslova koji nam pregleda propusnice prilikom izlaska iz vazdušne vojne baze Arena u Heratu, gde je dve hiljade italijanskih vojnika stacionirano zajedno sa Špancima, Bugarima i snagama drugih država. "Ovih dana" zapravo znači posle talasa protesta koji su se proširili po većini muslimanskih zemalja zbog filma *Nevinost muslimana* koji je postavljen na Jutjub. Vlada u Avganistanu odlučila je da privremeno blokira Jutjub, pokušavajući da amortizuje bes izazvan trinaestominutnim filmom i potpomognut objavljivanjem nekih "bogohulnih" karikatura u francuskom satiričnom nedeljniku "Šarli ebdo". "Voleo bih da nakon objavljivanja tih karikatura dođu i prošetaju se ovuda", kaže Pjer, bivši južnoafrički policajac koji sada obezbeđuje zgradu "Italijanske saradnje" u Heratu.

Kraj talasa protesta zbog ozloglašenog filma bile su demonstracije održane u petak 21. septembra u Kabulu, na trgu Mazari, u blizini mosta Hort. Trg je dobio ime po Abdulu Aliju Mazariju, osnivaču partije Vahdat, glavne šiitske stranke na avganistanskoj političkoj sceni. Stotine aktivista ispunjava travnatu površinu kruga na sredini trga. Atmosfera je dovoljno mirna da evropski novinari mogu izbliza

da posmatraju demonstracije. Nema ni traga onom zaslepljujućem besu koji je drugde, pa i u Avganistanu, naterao ljude na ulice. Ovo su mirne, dobro organizovane demonstracije. Sa trga demonstranti kreću ka centru grada. Nekoliko stotina metara od bine gde su se držali govori kojim se osuđuje objavljivanje karikatura i filma koji se sprdaju sa prorokom Muhamedom, nekoliko narkomana, jedva skrivenih iza mosta, obavlja svoj smrtonosni posao.

RADIO ZOHAL: I pored svega, iste sedmice je u Heratu, najvažnijem gradu u zapadnom Avganistanu i trećem najvećem gradu u zemlji, po prvi put održan mali filmski festival. Dvadeset i pet avganistanskih filmova i petnaest iranskih, od kojih su neki zabranjeni u Iranu zbog političkih razloga, prikazano je u lokalnom bioskopu. Stotine ljudi je pohrlilo da ih gleda, a dve stotine sedišta ovog malog bioskopa bilo je premalo za sve zainteresovane. "Ispred bioskopa su bili redovi", priseća se Masud Zija, dvadesetčetvorogodišnji filmski stvaralac koji je učestvovao na festivalu. Festival je organizovao i finansirao Radio Zohal, komercijalna radio-stanica čiji je vlasnik i direktor Omar Nasir Moćadadi. Omar je u ranim tridesetim i potiče iz moćne porodice. Njegov otac je bio gradonačelnik Herata od 2002. do 2010, a njegov ujak je šest meseci pre dolaska talibana bio predsednik Avganistana. Radio Zohal sluša se u zapadnom Avganistanu, ali Omar sanja o satelitskom kanalu pomoću koga bi pokrivao celu Aziju. Očigledno, veliki deo porodičnog bogatstva ulaže se u njegov radio, koji je samo jedan od mnogo novih lica i glasova avganistanskog medijskog pejzaža, mnogo slobodnijeg od onih u okolnim zemljama.

"Želimo da promovišemo avganistanske filmske stvaraoce", kaže Omar, "i nadam se da ćemo imati filmski festival i sledeće godine, sa više filmova iz više zemalja." On je optimista i ne veruje da je moguć povratak talibana. Smatra da se neka vrsta političke moći može dati "crnim turbanima" u zamenu za mir, ali da promene koje je desetogodišnje prisustvo (naoružanih i nenaoružanih) međunarodnih snaga donelo novoj generaciji Avganistanaca, nije lako ukinuti. "Inš Allah" (Ako Bog da), dodaje pažljivo.

GOSPODARI RATA: Naravno, Kabul nije slika Avganistana. Naročito to nisu oni mladi Avganistanci koji sa toliko žara rade za međunarodne organizacije i nadaju se boljoj budućnosti za sebe i za svoju zemlju. U vrtu kuće jedne važne porodice, mala žurka je dobra prilika da se porazgovara sa nekima od njih. Ahmed, mladi medijski aktivista koji radi za *International Media Support*, organizaciju koju finansira Danska i koja se bavi zaštitom novinara širom sveta, iznosi svoje mišljenje: "Ukoliko se ne pronađe način da se obuzda moć gospodara rata, teško će u ovoj zemlji zavladati mir. Pa ipak, optimista sam zbog proste činjenice da je većina Avganistanaca umorna od rata." Možda zvuči previše jednostavno, ali ima dosta istine u Ahmedovim rečima, u oba slučaja. Gospodari rata, odnosno vođe mudžahedina koji su se borili protiv talibana devedesetih godina dvadesetog veka ili su se nekako dogovorili sa njima, jedna su od strana koje imaju skrivenu moć u državi.

Dok se po mraku vozimo kući kroz grad, drugi mladi aktivista objašnjava da čak i policijski okruzi potpadaju pod vlast različitih gospodara rata. Pokazuje mi okruge na karti i govori imena ljudi kojima navodno pripadaju. Vlada Hamida Karzaija oslonila se na njihovu vernost koja je, međutim, nesigurna, i u praksi počiva na podmićivanju međunarodnim novcem. Stoga je zajednički strah da će, kada se ISAF povuče, Avganistan nestati sa političkog radara zapadnih zemalja i međunarodne zajednice i, što je najvažnije, da će presahnuti priliv novca.

Finansijske i ekonomske potrebe države su ogromne. Na poslednjoj konferenciji država donatora, održanoj početkom jula u Tokiju, odobreno je 16 milijardi dolara ekonomske i finansijske pomoći za dugoročnu održivost avganistanske privrede. Pa ipak, država vrlo malo toga proizvodi i tezge na glavnom bazaru pune su kineske, pakistanske, iranske i indijske robe, od čaja do šalova, od kućnog nameštaja do pribora za jelo, igračaka i odeće. Međutim, čini se da pokretanje neke vrste proizvodnje koja bi Avganistancima omogućila da rade i da zarađuju, i nije prioritet ni međunarodne zajednice (uz veoma malo izuzetaka), niti bogatih Avganistanaca koji više vole da svoj ponekad sumnjivo stečeni novac investiraju u novu građevinsku pomamu koja menja izgled svakog ćoška Kabula. Uključujući i onog između ulica Salang vat i Đaj-e ši, gde dečaci u pekari i dalje rađaju svoj hleb. ◂

Enzo Mangini
Sa engleskog prevela Aleksandra Đerić

Evro kriza i regionalizam

Španska groznica u Kataloniji

Zašto Katalonci žele da se otcepe od Španije. Zašto Vlada u Madridu to odlučno odbija. Da li konsolidacija Evropske unije kao neke vrste superdržave ohrabruje separatističke pokrete u Evropi i kakve veze ekonomska i finansijska kriza imaju sa svim tim

Od Atine, do Madrida, do Lisabona, do Pariza, do Rima može da se oseti rastuća frustracija. U trenucima kada Španija čeka na 49 milijardi evra pomoći iz uzdrmane evrozone za finansiranje svojih nesolventnih banaka, u Kataloniji se nazire kako frustracija prerasta u ustavnu krizu. Kada je više od milion ljudi u Barseloni 11. septembra 2012. izašlo na ulice, čule su se poruke da status katalonske autonomne pokrajine unutar Španije više nije održiv. Zastave Španije su spaljivane.

Predsednik Vlade Katalonije i šef partije desnog centra Konvergencija i unija Artur Mas zakazao je za 25. novembar pokrajinske izbore i referendum o nezavisnosti, koji je odobrio katalonski parlament. "Došlo je vreme da Katalonija ostvari svoje pravo na samoopredeljenje. Ako se španska vlada složi sa tim da mi održimo referendum, utoliko bolje. A ako se ne složi, ipak će biti održan", izjavio je Mas. On objašnjava da Kataloniji nije cilj potpuni raskid sa Španijom, već da stvori sopstvenu državnu strukturu, koja bi onda suvereno odlučila kakva treba da bude njena veza sa Španijom. "Ništa nije lako. Madrid na taj proces gleda s animozitetom, ali sve je moguće ako postoji značajna većina, volja i sposobnost za otpor", izjavljuje Mas.

SUVERENISTIČKO ZAGREVANJE: Neka istraživanja javnog mnjenja pokazuju da oko 84 odsto Katalonaca podržava odluku da se održi referendum, a da je za nezavisnost njih 55 odsto. Skoro 85 odsto glasača između 25 i 34 godine je za nezavisnost, a među onima starijim od 55 godina indipendista je 35 do 44 odsto. Žene u nešto većem stepenu podržavaju separatizam nego muškarci...

To suverenističko usijanje nastoji da kapitalizuje Konvergencija i unija, koja okuplja indipendiste, liberalne i konzervativne demokrate. Kako piše dnevnik "Periodiko", ona ipak neće biti apsolutni pobednik na izborima za katalonski parlament, jer više od nje jača indipendistička Revolucionarna levica.

Među katalonskim nacionalistima podrška nezavisnosti je skoro stopostotna, a socijalisti su podeljeni, preko 46 odsto njih bi glasalo "za", a 42 odsto "protiv". Vođa socijalista Alfredo Peres Rubalkaba ide dalje od Sapatera i predlaže kao kompromisno rešenje katalonsko-špansku federaciju. Partija katalonskih socijalista će pozvati da se glasa protiv, ali namerava da predloži amandman na Ustav Španije kojim bi se omogućila federalizacija Španije.

Raspisivanje referenduma je odgovor Masa na to što je premijer Španije Marijano Rahoj odbio predlog da Katalonija izgradi svoj sopstveni poreski sistem i da manje učestvuje u finansiranju centralne države.

BOJ NOVČANICIMA: Proindependistički ekonomisti u Barseloni tvrde da je Madrid zaobišao Kataloniju kad je reč o investicijama u infrastrukturu i da su nove brze pruge povezale Madrid s drugim regionalnim centrima pre nego s prosperitetnom Barselonom, a da u katalonski putni sistem skoro da nije investirano. Barselona godišnje daje dvanaest milijardi evra više, a po nekima pet milijardi više nego što dobija od Madrida. "Taj nesrazmerni, nepravedni odnos guši Kataloniju", kaže i nekadašnji katalonski premijer Hordi Puhol.

Pedro Grau, katalonski pisac koji živi u Nemačkoj, tvrdi da bi Kataloniji danas bez Španije finansijski bilo daleko bolje, jer je Barselona u poslednjih deset godina u španski budžet uplatila neto oko 200 milijardi evra.

Hordi Gual, ekonomista iz Barselone, smatra da *Comunidades Autonomas* naprosto imaju premala primanja u odnosu na svoja ovlašćenja: "Novac odlazi u Madrid. Tačka." Autonomne pokrajine učestvuju sa 40 do 50 odsto u javnoj potrošnji Španije, u zavisnosti od toga da li se računaju socijalna davanja ili ne. One su odgovorne za obrazovanje i zdravstvo i imaju sopstvenu – često preglomaznu – administraciju.

"Jedan od najvećih problema je konstantan gubitak poverenja u Španiju, zbog toga što vlada u Madridu ne može da utiče na javne rashode regija i nad njima nema političku kontrolu", napisali su pak u jednoj studiji Vinćenco Skarpeta i Raul Ruparel iz *think tank* organizacije *Open Europe*.

Iako ministar finansija Španije Kristobal Montoro preti da će doći "ljudi u crnom" (finansijska kontrola Trojke – Evropske centralne banke, Evropske komisije i Međunarodnog monetarnog fonda, zarad dobijanja finansijske pomoći iz fondova EU-a), regije, na čelu sa Katalonijom i Andaluzijom, odbijaju mere štednje koje im nameće Vlada premijera Rahoja.

Čak i kada bi Katalonija bila nezavisna, to ne znači da bi joj automatski bilo bolje, ocenjuje Fernando Fernandes ekonomista madridske škole za biznis. Izlazak iz Španije bi ugrozio privrednu aktivnost i katalonskih firmi: od devet miliona klijenata katalonske firme Gas natural u Kataloniji je samo dva miliona. Ostali su u "Španiji bez Katalonije". Oko 70 odsto od 5330 ekspozitura glavne katalonske banke Kaiša radi na teritoriji Španije van Katalonije.

"Fajnenšel tajms" piše da je kriza pojačana kada je Barselona tražila kreditnu liniju od Madrida u visini od pet milijardi evra za rešavanje dužničke krize u Kataloniji, koju, kao najrazvijeniju, nazivaju "španskom Nemačkom", ali i najzaduženijom regijom u Španiji. Ona duguje 42 milijarde evra, a do kraja godine mora da refinansira kredite u visini od gotovo šest milijardi evra.

Trka regiona u zahtevima za kredite pojačana je nakon što je Rahojeva vlada u Madridu najavila nameru da formira fond od 18 milijardi evra za pomoć prezaduženim regionima pogođenim krahom tržišta nekretnina 2008. Početkom septembra 2012, nakon Valensije i Katalonije u red za kredit je stala i Andaluzija, koja je posebno pogođena time što se u poslednjoj deceniji španska privredna aktivnost pomerala ka jugu.

LIGA REGIONALISTA: Težnja Katalonaca ka autonomiji, inače, ima dugu istoriju. Liga regionalista je formirana 1901. Prvi projekat katalonskog statuta je kažu nastao 1919, pa su katalonski emigranti u Havani 1928. napravili i

DOVIĐENJA ŠPANIJO: Protest za nezavisnost Katalonije u Barseloni

novi projekat Ustava. Prvi Statut katalonske autonomije usvojen 1932. godine tokom Druge španske republike. Katalonija je bila žarište najupornijeg otpora Frankovim desničarima, ali i zona velike tenzije između anarhista, trockista i komunista. U autonomnoj vlasti u Barseloni su tada dominirali anarho-sindikalisti. Džordž Orvel je pisao o tome u *Omažu Kataloniji*. Republikanska vlada je poslala 6000 vojnika da razoruža anarhističke milicije – krvave borbe oko pošte u Barseloni su upamćene pod imenom Majski događaji 1937.

General Francisko Franko, kome su anarhisti i katalonski komunisti pružili poslednji žestok otpor, po dolasku na vlast 1939. je uz parole protiv separatista i protiv crvenih osvetnički ukinuo katalonsku autonomiju i zabranio upotrebu katalonskog jezika (tek od 1950. dozvoljen je u pozorištima).

Posle sloma frankizma 1979. na referendumu je usvojen drugi katalonski statut. Španski socijalistički premijer Hose Luis Rodriges Sapatero je 2006, uz podršku lokalne katalonske vladajuće leve koalicije, postigao sporazum s katalonskim konzervativnim nacionalističkim strankama o proširenju autonomije – o tome da su Katalonci nacija unutar Španije, o povećanju ovlašćenja katalonskih autonomnih organa vlasti, o tome da katalonski jezik bude prihvaćen kao službeni i izjednačen sa španskim.

Sapatero se tada bojao separatističke Katalonske republikanske levice (ERC), a kompromisni Statut je dobio podršku većine političkih partija u Kataloniji.

U parlamentu u Madridu katalonski statut je usvojen 2006. godine. I Katalonci su 9. avgusta 2006. na referendumu prihvatili taj akt ustavnog značaja, ali je glasalo malo birača – 49,41 odsto, kažu zbog razočaranja skromnim obimom autonomije. Katalonija uz Baskiju i Navaru u odnosu na ostale španske provincije ima širu autonomiju – koja uključuje i izvesne zakonodavne nadležnosti. Katalonski parlament je, na primer, zabranio borbu s bikovima.

U Kataloniji deluju četiri vlasti: postoji administracija centralne španske države, Vlada Katalonije ili Generalitet, provincijske skupštine, i opštinska veća. U ingerenciji autonomne samouprave su kultura, obrazovanje, socijalna politika, urbani razvoj, stanogradnja, zaštita životne sredine.

Katalonija od 1980. ima i sopstvenu policiju pod komandom katalonskog Generaliteta, čije se brojčano stanje od 1994. povećava. One postepeno zamenjuju špansku Nacionalnu gardu i Nacionalnu policiju, koje su pod kontrolom ministarstva unutrašnjih poslova u Madridu i koje kontrolišu luke, aerodrome, obalu, međunarodne granice, carinu, kontrolu dokumenata i posedovanje oružja. Sudstvo kontrolišu centralne španske nacionalne sudske institucije, krivični zakonik je uniforman za celu Španiju, a građansko pravo se provodi autonomno u Kataloniji. Zvanični natpisi u Kataloniji su dvojezični.

Analitičari u Španiji su sporazum Sapatera s Kataloncima iz 2006. ocenjivali kao istorijski, a neki od njih smatrali su da bi mogao da poslužiti kao nacrt za rešenje baskijskog pitanja, koje takođe decenijama opterećuje Španiju.

Narodna partija je podigla ustavnu tužbu zbog ustupaka datih Kataloniji 2006, uz tvrdnju da će to isto zahtevati i Baskija i druge regije i da bi to moglo dovesti do raspada Španije. Pokrajine Valensija, Aragon i Baleari su osporavale katalonski statut zbog sporova oko kulturnog nasleđa.

REČ USTAVNOG SUDA: U Kataloniji su 2009. kao odgovor organizovali selektivni neobavezujući delimični referendum na kome je pitanje glasilo: "Da li katalonska nacija ima pravo da bude samostalna, demokratska i socijalna država, integrisana u Evropsku uniju?" Organizatori referenduma su tada izbegli velike gradove u kojima ima oko 37 odsto imigranata iz ostalih delova Španije za koje su sumnjali da bi glasali protiv. Glasalo je samo oko 700.000 ljudi od oko sedam miliona stanovnika Katalonije. Bivši katalonski premijer Pinjol je nastojao da proširi glasačko telo definišući Katalonce kao one koji žive u Kataloniji i koji se osećaju Kataloncima.

Na osnovu žalbe Narodne partije, Ustavni sud Španije je 28. juna 2010. osporio 73 od 114 članova katalonskog statuta. Presudio je da je upotreba pojma nacija, kojim se Katalonija definiše u preambuli Statuta, legalna kao istorijski fakat, ali da to nije pravno relevantno, pošto španski ustav poznaje samo jednu naciju – špansku.

Sada nezadovoljstvo tim skresanim Sapaterovim statutom izbija na površinu. Katalonski pisac Pedro Grau piše kako je novi statut o autonomiji izrađen 2005. godine i kako je za njega glasalo 90 odsto poslanika u katalonskom parlamentu, kako je nakon toga parlament Španije taj statut bitno srezao, a katalonski parlament to ipak prihvatio, Katalonci na referendumu potvrdili i španski kralj potpisao – i kako je Ustavni sud Španije na kraju taj statut još više srezao i poništio nekoliko suštinskih paragrafa. Grau piše da je autonomija Katalonije daleko manja od, na primer, autonomije nemačkih saveznih pokrajina – landova.

Katalonski jezik, najvažnija odlika katalonske nacije, piše Grau, suzbijan je i u vremenima kada je, sa izuzetkom u pravosuđu i državnoj upravi, bio dozvoljen. Diskreditovali su ga kao "španski dijalekt", kao "govor seljaka" i kao "nepodoban za kulturu i nauku". Kaže se da činovnici centralne vlasti koji službuju u Kataloniji, na primer sudije, nisu u obavezi da razumeju katalonski – koji oko pet miliona Katalonaca razume, a oko četiri miliona ga govori, uglavnom bilingvistički, uz španski.

Španskom premijeru Rahoju savetnici preporučuju da smisli fleksibilni odgovor Kataloncima, a on se zasad poziva na španski ustav, koji ne predviđa da Katalonija može da bude

država u državi. "Taj referendum je protivustavan i biće sprečen", izjavila je potpredsednica španske vlade Soraja Sančes de Santamarija. Ona naglašava da sa Barselonom u najboljem slučaju može da se razgovora o poboljšanju finansijske situacije. Kralj Španije Huan Karlos pozvao je na "razum i saradnju u ovim teškim vremenima". Vlada zapravo očekuje da će Vrhovni sud Španije da poništi odluku o raspisivanju referenduma o nezavisnosti u Kataloniji.

SEPARATISTA I KRALJ: Premijer Katalonije Artur Mas i Huan Karlos

Katalonski socijalisti i Narodna partija optužuju Masa da je lažni prorok, da raspisivanjem vanrednih parlamentarnih izbora dve godine pre isteka mandata svoje vlade zajedno sa referendumom o nezavisnosti želi da skrene pažnju sa privrednih i finansijskih problema. Katalonska vlada, tvrde kritičari, manipuliše osećanjima Katalonaca koji se ne osećaju kao Španci i kojima je u "krvi borba protiv prevlasti Madrida", što, opet, izaziva revolt u Madridu. Huan Luis Sebrian, medijski mogul i autor, opominje da svaki razgovor o secesiji preti da oslobodi "divlju zver" desnog nacionalizma. Šef španske diplomatije Hose Manuel Garsija Mangalo je ponašanje vlasi u Kataloniji nazvao "nezakonitim i ubistvenim".

Aleho Vidal-Kvadras, uticajni član vladajuće Narodne partije u Kataloniji, predložio je da Madrid u Kataloniju pošalje Nacionalnu gardu da uspostavi centralnu kontrolu ukoliko se otpor Katalonaca nastavi. Nekadašnji ministar policije Haim Major Oreha je uporedio katalonske nacionaliste sa baskijskom terorističkom grupom Eta. Oreha je poznat po tvrdim stavovima kada je u pitanju Baskija. U Kataloniji to je dočekano negativnim komentarima i najavama žalbi Evropskom parlamentu od strane katalonskih poslanika.

Američki magazin "Tajm" citira Enrika Alvara, profesora ustavnog prava na Madridskom univerzitetu kralja Huana Karlosa, koji kaže da još nije jasno da li je separatizam Katalonije uopšte realna opcija: pitanje je da li Katalonija može sebe legitimno da učvrsti kao nezavisnu državu, pošto španski ustav ne dopušta secesiju, ustavna reforma zahteva dvotrećinsku podršku, a dve najveće partije u Španiji (socijalisti i narodnjaci) to ne žele.

Katalonija može biti suočena i sa izazovima u pribavljanju međunarodnih simpatija, jer samo nekoliko zemalja bi mogle da podrže njenu unilateralnu deklaraciju o nezavisnosti. "Mi ne govorimo o Kosovu ili Južnom Sudanu", izjavljuje za "Tajm" Hose Ignjasio Toleblanka, profesor političkih nauka na španskom univerzitetu. Katalonija ima značajnu autonomiju i biće joj teško da dokaže da je žrtva i da mora da iskoči iz okvira španskog ustava da bi se oslobodila...

SUPERDRŽAVA I REGIONI: Španski "Tribuno" piše o paradoksu da postepena konsolidacija Evropske unije kao neke vrste "superdržave", sa ekonomskim institucijama i politikama, ohrabruje separatističke tendencije u nekim njenim članicama. Mnogi regioni sa svojim lingvističkim, etničkim ili religioznim posebnostima, koje ih razdvajaju od nacionalnih država, osećaju da sada imaju više prostora da zahtevaju nezavisnost.

Škotska u Velikoj Britaniji, Severna liga u Italiji, koja eksploatiše regionalne aspiracije u Padaniji, Lombardiji i Venetu; Flamanci i Valonci u Belgiji izgleda teže da formiraju nezavisne, odvojene države. U svim tim slučajevima one teže da zaobiđu posredništvo nacionalne države i da direktno uspostave odnos sa evropskom superdržavom.

Takva proliferacija separatističkih osećanja podstiče raspravu u Evropskoj uniji u kojoj neki opominju da pridruživanje Uniji nije automatski akt, već da zahteva prethodnu saglasnost država članica. Drugi pak smatraju da evropski regioni koji traže nezavisnost predstavljaju deo demokratskog procesa, pa da zato i ne treba da ispunjavaju formalnosti prilikom "ulaska u klub".

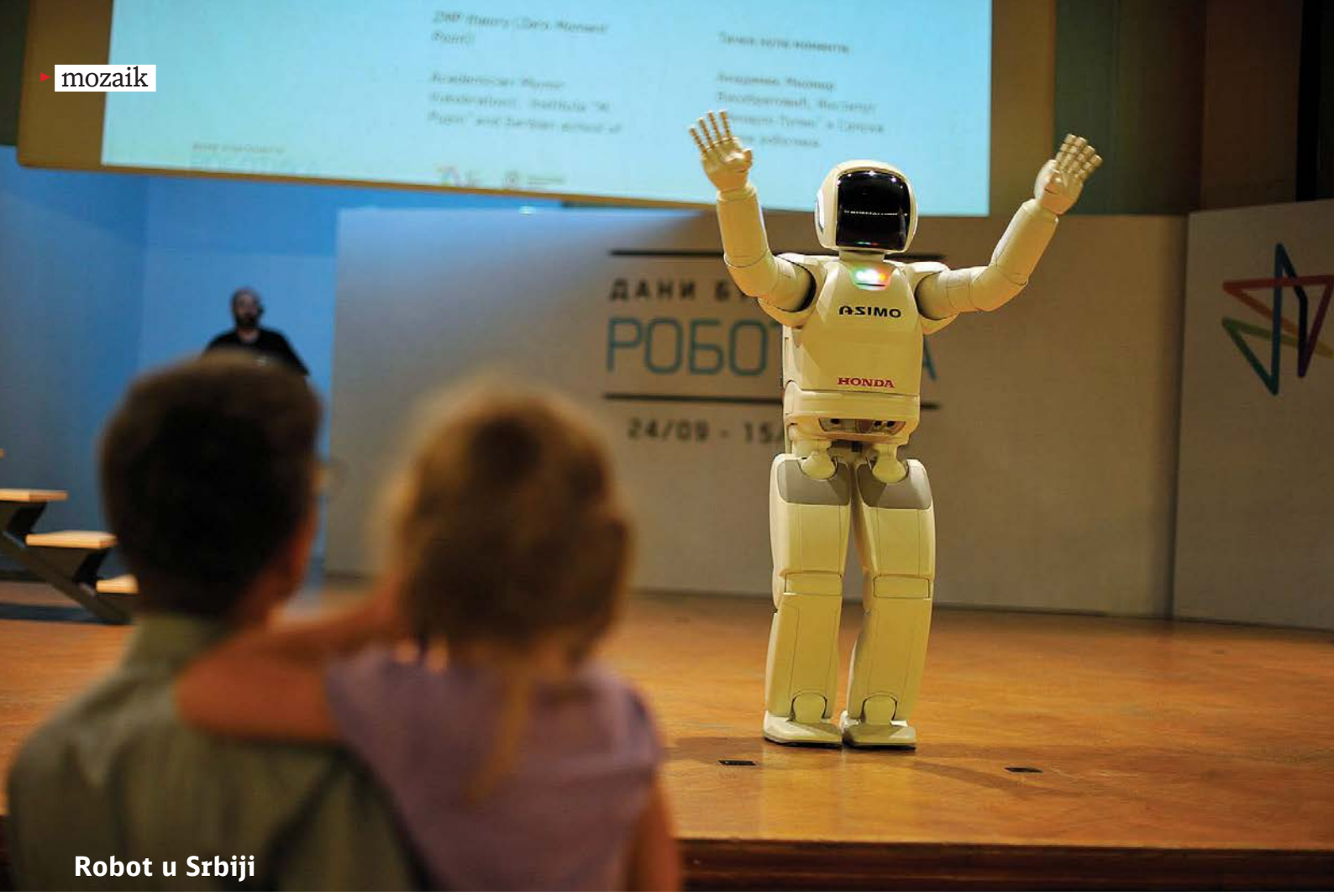
Pre dvadeset godina, kada je propao Sovjetski Savez, čula su se upozorenja da pad te totalitarne države, uz ubrzanje koje donosi tehnološka revolucija u oblasti komunikacija, predstavlja novi izazov za sve centralizovane strukture, hijerarhijske piramide – uključujući i države na Zapadu, konstatuje španski list.

Budućnost evrozone možda neće odrediti samiti, već ljudi koji odbijaju da sopstvnim odricanjem podrže opstanak evra, konstatuje se u jednom komentaru BBC-ja. Istoričar Felipe Fernandes-Armesto u londonskom "Tajmsu" kaže: "Strahovi od socijalne katastrofe su preterani, ali nisu bez osnova."

Bauk krize kruži Evropom i uzburkava i evropske regije. Bogate pokrajine, kao i bogate države, tvrde da suviše izdvajaju za siromašne, a siromašne pokrajine smatraju da ih privredno razvijenije komšije eksploatišu i koriste kao tržište za svoju robu. Pritom se svaka centralna vlast koja ubira poreze i raspodeljuje prihode, koja kontroliše instrumente državne sile, rukovodi težnjom za očuvanjem teritorijalnog integriteta i državnog suvereniteta.

Mi ovdašnji znamo dosta o tome, ali neće da nas pitaju. ◂

Milan Milošević
Andrej Ivanji

Robot u Srbiji

Moji dani sa Asimom

“Attention! ASIMO is moving”, najednom se začuo Žoov glas i veliki televizijski studio je potpuno utihnuo. Mašina je klecnula u kolenima, raširila ruke, a potom počela da radi nešto nalik na jutarnju gimnastiku

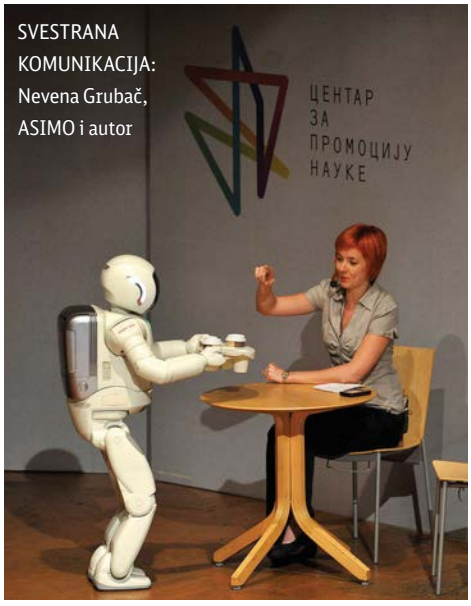
U subotu ujutru, dan nakon što sam konačno upoznao ASIMO robota, što je bledo ostvarenje dečačkog sna o gluvarenju sa ličnim androidom, ali ipak – ostvarenje, uz nemalu muku sam shvatio kako moje dve ukućanke, i velika i mala, imaju i drugih tema za razgovor. I da telefon zvoni i drugim povodom, da električar dolazi u četiri, roditelji moje supruge u jedanaest, da mi je terasa zapuštena kao obližnje gradilište, a sto i tabla potpuno prekriveni ceduljicama sa podsećanjima na hitne poslove koji čekaju otkako je šleper sa ASIMO robotom prošao carinu i stigao u Srbiju.

I nemajući šta drugo, rekao sam sebi – OK, hajde da ne preterujemo. On je samo mašina. Trideset četiri motora, isto toliko procesora, kartica i komunikacionih linija, jedan centralni procesor, memorija, velika izmenjiva baterija, svakojaki senzori, video-kamere, infracrveni laser i zgodno dizajnirani oklop od tvrde bele plastike. No, mašina pre svega. Jer, najnapredniji čovekoliki robot na svetu, ASIMO, koji je prošle nedelje svojim nastupima na Kolarcu, trčanjem ukrug, hodanjem uz i niz stepenice, plesanjem i simpatičnim gestovima zarazio ceo Beograd, ili bar njegove najmlađe stanovnike, zapravo je samo skupa i sofisticirana elektronska skalamerija bez emocija, bez inteligencije i naravno, bez svesti.

Sve to postoji samo u pomenutim dečjim snovima. Međutim, u snovima i jeste glavni obrt sa robotom kao što je ASIMO. Kad smo pre pola godine i to nakon višemesečnih pregovora, u Centru za promociju nauke dobili potvrdu da ASIMO zaista dolazi u Srbiju, imali smo ideju da njegov nastup, koji u svim zemljama nepogrešivo prerasta u spektakl, iskoristimo tako da deci, ali i odrasloj publici pre samog performansa prikažemo i nekoliko važnih naučnih činjenica o robotima, onih koje se ne uče u školi, ali ih je vrlo korisno znati. Između ostalih i to da su preci slavnog ASIMO robota prohodali u Srbiji sedamdesetih godina. I da time sam spektakl upotrebimo kao glavni zamajac za promociju kako manifestacije “Dani budućnosti: Robotika” tako i nauke uopšte.

Na kraju je to ovako izgledalo: dok više nego nestrpljiva publika sedi i stoji u krcatoj dvorani Kolarca, dok se čuju uzvici najmlađih “Kad će ASIMO?”, asistent na Elektrotehničkom fakultetu i jedan od naših najtalentovanijih robotičara Kosta Jovanović, deset minuta predaje o

SVESTRANA KOMUNIKACIJA: Nevena Grubač, ASIMO i autor

Beogradskoj školi robotike i o teoriji tačke nula momenta, kojom je akademik Miomir Vukobratović rešio problem kretanja na dve noge i omogućio da trideset godina kasnije nastane ASIMO. Nakon ove desetinama puta isprobane prezentacije koja ide sve do ivice strpljenja publike i tu se najednom zaustavlja, sali se obraća ASIMOva drugarica na sceni, Nevena Grubač, prezenterka iz Centra za promociju nauke.

Međutim, robota još nema. Nasmejana Nevena je neumoljiva – nakon još malo informacija, ona publici pušta petominutni obrazovni film koji prikazuje kako su humanoidi razvijani od kanti koje ne mogu da stoje na dve mehaničke noge, preko mašina koje jedva održavaju ravnotežu do sofisticiranog robota ASIMO. Publika, i deca i odrasli, tada diže ruke – svi kao da odustaju od sna o robotu. Ideja da će ga videti ili upoznati se topi od predugog očekivanja i meša sa kadrovima koji prikazuju robote koji padaju, zanose se i razočaravaju. I deca sad sede ćutke, gledaju film, onako kako se ponaša i kako dolikuje, svi jednako odrasli. Kada Nevena konačno najavi da će se sada pojaviti ASIMO, svi iskusno klimnu glavom i odmahnu – nećete nas i treći put prevariti.

"ASIMO, mislim da te ljudi očekuju", kaže Nevena i uključuje se muzika. I dok se njen zvuk ori dvoranom, redovi se blago komešaju, ljudi i deca se pridižu da ipak vide hoće li se išta pojaviti iza paravana u zatamnjenom dnu scene. Najednom – živa mašina koja hoda na dve noge, maše rukama i pozdravlja publiku. Uzdah se bukvalno prolama dvoranom. I proverio sam – na svih trinaest održanih ASIMO predstava, ovaj efekat je isti – neprikriveni uzdah otima se većini prisutnih u trenu kad vide mašinu koju je čovek napravio kako zaista hoda. Euforija koja potom sledi je ispričana u brojnim novinskim izveštajima sa "Dana budućnosti". Višeminutno skandiranje "ASIMO, ASIMO", ljudi u javnom prevozu koji pričaju o robotima, desetine TV programa i naslovne stranice svih novina sa njegovim likom, ljudi u redovima ispred Kolarca, 10.000 prodatih karata, 1400 unutar i stotine onih koji stoje izvan sale dok traje poslednja od trinaest predstava.

ASIMO je nesumnjivi promoter budućnosti. No, kao i svaku budućnost, nije ga baš sasvim lako transportovati i ugostiti. Tri meseca pre njegovog dolaska, u Beograd je stigao tim iz ASIMO studija u Briselu kako bi proverio tehničke uslove za njegov nastup i da li je scena adekvatna. Ispostavilo se da u Beogradu ima samo nekoliko prostora gde se može održati ASIMO predstava, kao i da je svakako najbolja u Zadužbini "Ilije M. Kolarca". Međutim, njegov prvi nastup, nakon što je stigao u Srbiju, nije bio u Kolarcu, nego u studijima Radio-televizije Srbije u Aberdarevoj ulici, gde smo za ASIMO robota organizovali jedino televizijsko gostovanje.

Šleper sa robotom je doputovao iz Moskve, gde je prethodno nastupao, i parkirao se na Novom Beogradu, na parkingu kompanije Honda, budući da je ona vlasnik ovog robota i da je on razvijen u njenim laboratorijama. No, jutro kad je stigao u Aberdarevu svakako je bilo jedno od uzbudljivijih koje sam do sada imao i kao novinar u "Vremenu", ali i kao urednik u Centru za promociju nauke. Kamion je uz puno teškoća ušao na donji transportni ulaz televizije, a potom su silne kutije sa opremom pomoću transportnog lifta podignute do studija 10 gde se potom, ceo jedan dan, pripremalo i snimalo petominutno gostovanje robota.

Da bi do toga došlo, produkcijski tim kolege Zorana Stanojevića, koji je ugostio ASIMO robota, napravio je čudo tokom tog prepodneva. Osim saobraćajnih problema, zakrčenja ulaza, problema sa transportnim liftom, ljudi sa RTS-a su zarad ASIMA izneli čitav pod u studiju, premontirali sto na poziciju koja neće smetati njegovom kretanju i potpuno se scenografski i na svaki drugi način prilagodili. I onda su kutije otvorene – za tu priliku je otpakovana samo jedna od dve jedinice koje su dopremljene u Srbiju. Pokazaće se tokom nastupa u Kolarcu da je vrlo zgodno što ovaj robotski cirkus uvek putuje sa dva istovetna glavna izvođača – tokom jedne od predstava je robot zamenjen rezervom, pošto je imao problema sa govorom.

Dok su analizirane pozicije iz scenarija koji smo kolega Stanojević i ja nedeljama ranije razradili u obližnjem restoranu Šansa, mašina je zakačena na punjač i smeštena u ugao studija. Mada je nesumnjivo privlačila pozornost svih prisutnih, više pažnje su naravno zahtevali Žo de Kerov i njegovi ljudi iz ASIMO tima koji su vršili probe, merili studio i postavljali markere po podu (mada sasvim autonoman i kretanju i radnjama, ASIMO dok se kreće neprekidno laserom obeležava i potom snima markere na podu, kako bi korigovao svoje kretanje i znao gde se nalazi u prostoru – stoga se scena uvek mora unapred obeležiti).

"Attention! ASIMO is moving", najednom se začuo Žoov glas i velikim, modernim RTS studijom je zavladao tajac. Mašina je klecnula u kolenima, raširila ruke, a potom počela da radi nešto nalik na jutarnju gimnastiku. Praktično, to i jeste bila jutarnja gimnastika – nakon što je uključen, ASIMO proverava svih svojih 34 motora i dok to radi čini se kao da vežba. Nakon toga je i koraknuo. U režiji i na galeriji se skupio silan svet ►

Portret droida

Bez sumnje, opštepoznata stvar je da su najčuveniji filmski roboti svih vremena R2D2 i C3PO, iz vrhunske klasične naučnofantastične svemirske opere *Ratovi zvezda*, Džordža Lukasa. Tehnički govoreći, to su zapravo droidi. Mada reč droid i robot ima potpuno isto značenje, zvanična definicija droida je: "Mehaničko samosvesno biće, koje se od računara razlikuje po tome što poseduje potpuno samostalni metod kretnje." Sibot Galaktika, dizajn tim *Ratovi zvezda*, opisuje droide kao "mehaničke ili elektronske konstrukcije dizajnirane tako da pomažu i služe organskom životu". Istina, u Galaktičkoj Imperiji u kojoj je radnja smeštena, ovi droidi poslušno služe svojim vlasnicima, koji su uglavnom ljudi ili bar humanoidna stvorenja.

U epizodama (filmova, serija, knjiga, stripova ili video-igrica) droidi su prikazani kao generalno poslušne, matematički precizne mašine sa memorijom ogromnog kapaciteta, što ih čini korisnim za najrazličitije poslove. R2D2 je astro droid, osposobljen za upade u druge računarske sisteme, razume govor mada odgovara nerazumljivim zviždanjem, ali može i da lebdi pomoću malih raketa u nogama. Ima cilindrično telo na kome su raspoređeni senzori, nekoliko ruku i dodatnu alatku koja može da se koristi na nekoliko načina: za popravke svemirskih brodova, u borbama, ali i za projektovanje 3D holograma. R2D2 je napravljen tako da hoda na dve noge, ali može da se kotrlja po površini koristeći i treću nogu. U toku snimanja *Ratovi zvezda* korišćeno je nekoliko R2D2 modela, jedan kojim je upravljano daljinski i koji je hodao na tri noge i drugi koji je zapravo bio kostim koji je nosio britanski glumac Keni Bejker. Ostale modele su pokretali lutkari pomoću lutkarskih žica. Tako fantastično opremljen, R2D2 izgleda kao savršeni asistent. U serijalu filmova (a pojavljuje se u svim epizodama), R2D2 služi naizmenično Padme Amidali, Anakinu Skajvokeru i Luku Skajvokeru, pokazujući izuzetnu hrabrost u spasavanju svojih gospodara i prijatelja od mnogobrojnih opasnosti – slobodno govoreći, u proseku po epizodi ispadne bar tri puta heroj.

Među svim mogućim vrstama droida iz ovog antologijskog serijala: ubice droidi, astro droidi, mobilni višenamenski droidi u hipersvemirskom navigaciji, borbeni droidi sa slabom veštačkom inteligencijom, medicinski droidi, droidi mučitelji, droidi piloti, posebno se istakao protokolarni droid C3PO, najbolji prijatelj robota R2D2.

C3PO je humanoidni droid, dizajniran posebno za interakciju sa organizmima i živim bićima koja imaju sposobnost govora, razumevanja i korišćenja alata. On je pre svega programiran za protokol, asistiranje u prevođenju i razumevanju običaja različitih kultura, kako bi intergalaktički sastanci proticali bez većih problema, gde je njegova sposobnost tečnog komuniciranja na preko šest miliona različitih načina od presudnog značaja. C3PO takođe ume da laže (posebno kada favorizuje jednu ljudsku grupu u odnosu na drugu), što mu svakako daje mnogo veću sposobnost autonomije kada razmišlja, nego što je to zapravo dozvoljeno prema Asimovljevim Zakonima robotike. Njegova nervozna i brigama naklonjena ličnost se umnogome razlikuje od R2D2-a, što gledaocu posmatranje njihovog odnosa čini još zabavnijim. C3PO je stalni izvor šala, pa čak i u trenucima kada C3PO prevodi R2D2-ov govor publici. Ali ljubav između ova dva droida postaje potpuno očigledna onda kada R2D2 biva ozbiljno povređen, i kada mu C3PO nudi svoje mehaničke delove kako bi se oporavio.

Priča o ove dve zvezde među droidima svakako podrazumeva priču o popularnosti, šou-biznisu i zabavi. Kao institucije imaginarnih robota, nije im bilo teško da se pojave u mnogim reklamama, da budu inspiracija za nove SF junake, ali i da se pojave u realnosti u obliku prenosivog hard-diska, reciklažne kante za đubre, pa čak i u obliku gitare. R2D2 droida možete da kupite za čak 10.000 dolara, a ta verzija je oko 40 centimetara visoka, koristi četiri duple A baterije i isto toliko D baterija, ima ruku koja može da nosi čašu i ima dovoljno prostora u koji može da je odloži i ohladi.

Marija Nikolić

koji je došao da vidi robota i očarano posmatrao kako se kreće i šutira loptu. Budući da je uključen, ASIMO tim je dopustio fotografisanje (koje je zabranjeno dok robot "spava") i uskoro je nastala serija fotografija sa robotom koje će, naravno, kao lavina završiti na Fejsbuk stranicama.

Na njegov prvi pokret, bio sam u istom onom šoku kao i publika u Kolarcu u trenutku kad se ASIMO pojavi iza paravana. Kasnije ću se, kao i većina ljudi koji su na bilo koji način učestvovali u organizaciji "Dana budućnosti" rukovati sa njim. Takođe ću zloupotrebiti ogromnu ljubaznost ljudi iz ASIMO tima da pokažem svojoj kćerkici (ali i sebi) ASIMO robota iza scene – kako spava, kako puni bateriju i kako ustaje i hoda. Vremenom će postati sasvim obično to što je robot tu, među nama, ljudima.

No, taj prvi uzdah pred veštačkim čovekom koji hoda će ostati svakako najveći utisak iz pet dana druženja sa ASIMO robotom. Ali, on neće biti samo prvi i jedini. I mada sam od početka imao uvid u scenario njegovog nastupa na Kolarcu, mada sam bio tu dok smo ga snimali, mada sam čak aktivno učestvovao u desetinama izvođenja za novinare, odgledao toliko puta sekvence predstave i čitavu probu, onog trenutka kad je u ponedeljak uveče, na premijeri, u potpuno punoj dvorani Kolarca, Nevena uzviknula "ASIMO, mislim da te ljudi očekuju", a iza paravana izašao jedan stvarni robot, uzdahnuo sam jednako snažno kao sva publika. "Ne mogu da verujem", čak sam rekao naglas, a potom pogledao u kolegu do sebe, u nadi da me nije čuo. To, sasvim prirodno oduševljenje koje se tako lako zapatilo, najbolja je poruka koju je Centar za promociju nauke mogao poslati organizujući zajedno sa Elektrotehničkim fakultetom gostovanje ASIMO robota u Srbiji u okviru "Dana budućnosti". To je, ma kako bilo patos, stvarna radost ponovnog oživljavanja dečjih snova i trenutak kad oni postaju stvarnost, i to prava fizička stvarnost koja skakuće unaokolo. ASIMO je došao i pokazao da se ona neće ugušiti ne samo neprekidnim ponavljanjem iste scene, već ni svom našom opsednutošću prošlošću, krizom i društvenom depresijom, banalnošću problema koje iznova i iznova rešavamo. Jer, ma kako to delovalo nemoguće, i mi i naša deca, još imamo snage da se iskreno oduševimo. I paradoskalno, baš to nas čini nedostižnim za robote. ◂

Slobodan Bubnjević

piše: Miloš Vasić

Oružje

Ovo je sada ozbiljna priča, pa obratite pažnju

Oružje, podrazumeva se vatreno, spada u muške stvari, nekako po definiciji, samo od sebe. Nije da neke žene nisu vične oružju (treba li da vam pomenem Jasnu Šekarić?), ali čisto statistički, reč je o muškim poslima.

Pre svega, treba znati da je ovaj region temeljito zagađen vatrenim oružjem posle nekoliko ratova i slavnih kapitulacija nekoliko velikih vojski, od 1912. do 1999. Moderno vatreno oružje, da kažemo od 1900. nadalje, većinom je visokog kvaliteta i – uz umereno korišćenje i dobro održavanje – trajaće doslovce večno. Oprezni i nepoverljivi Balkanci vazda su čuvali i skrivali oružje "za ne dao Bog"; obično su bili u pravu.

To sve, ukratko, znači da je broj cevi (dužih i kraćih) u pretežno ilegalnom vlasništvu građana povelik; niko se ne usuđuje da iskreno proceni odnos registrovanog i ilegalnog oružja, ali računajte na barem 5:1 u korist ilegalnog. To se oružje vuče po kućama i skoro isključivo briga je muškaraca.

E, sad: svoj našoj "junačkoj i ratničkoj tradiciji" uprkos, kultura bezbednog rukovanja i ispravnog održavanja i čuvanja vatrenog oružja ovde je na mizernom nivou. Zato se sada time i bavimo. Kao autor tri knjige i stotinak članaka na tu temu (dakle praktično klasik), godinama sam skupljao novinske vesti o slučajnim incidentima (nehat, kad nenamerno pogodite drugog; i zastrel, kad samog sebe pogodite), sve u nameri – od koje nisam odustao! – da objavim kratku i jasnu brošuricu o bezbednom rukovanju vatrenim oružjem i njegovom ispravnom održavanju. Već sam bio u nekim prvim pregovorima sa tadašnjim SSUP-om, ali se ta savezna država sprcala, a ove nove to nije zanimalo (niti bih ja s njima bio radio).

No, dakle: vatreno oružje služi pre svega za ubijanje ljudi i tu je neprevaziđeno. Ni automobil mu nije ravan. Na tu rečenicu u jednoj od mojih knjiga, u poglavlju o bezbednosti, jedan recenzent, inače inženjer, imao je primedbu: da on ne bi na tom ubijanju insistirao, e da se mladi policajci i vojnici ne potresu; primedba je bila odbačena. Razni pištolji i puške koji se vuku po tolikim domaćinstvima, dakle, ozbiljna su opasnost u neveštim rukama. Vatreno oružje efikasno je i nepristrasno: ubije svakoga u koga opali, gazdu, dete, rođaka, prijatelja i nedužnog prolaznika. A opaliće ako se na njega ne pazi brižno i savesno i ako se neoprezno njime rukuje.

Kao prvo, oružje se u kući drži zaključano i ispražnjeno; ako može i rasklopljeno; municiju valja držati posebno zaključanu. Lovci, zbog stalnog rukovanja, ta pravila nauče brzo – ako ih nauče, to jest, u šta nismo sigurni. Službena lica koja oružje duže po prirodi posla nešto su vičnija osnovama bezbednog rukovanja i čuvanja, mada i njihova obuka, taktika i doktrina imaju opasnih nedostataka, ali to je druga priča. Njihov problem je što kad im pištolj treba – treba im odmah, ali to je opet druga priča.

Deca su glavni problem; ljubomornoj ili zlostavljanoj ženi dovoljno je i sekirče. Ne padajte u zabludu da oružje možete sakriti od dece: od njih ništa ne možete sakriti, pogotovo ne među posteljinom i gaćama, što je uobičajeno skrovište naivnog Balkanca. Jedan poručnik njujorške policije (NYPD) s kojim sam taj problem razmatrao rekao mi je da je svoga klinca odvikao tako što ga je odveo na policijsko strelište i dao mu da opali nekoliko metaka iz službenog revolvera .38 specijal; kaže da se klinac tako prepao od trzaja i buke, da ga više nije zanimalo. Važno je, kaže, deci demistifikovati stvar i objasniti prirodu oružja. Možda.

Veći problem su odrasli, pošto su nedostupni razlogu i objašnjenju. Svi sve znaju, pa tako u mojoj pomenutoj zbirci nesrećnih slučajeva imam primere u koje ne biste poverovali, ali da sad ne gnjavim s tim; sve sami kandidati za onu Darvinovu nagradu, samo kad ne bi ubijali i ranjavali još i nedužne ljude. Treba pritom imati u vidu i okolnost da su mnogi komadi oružja kod građanstva trofejnog porekla, dakle često nepouzdani, loše ili nikako održavani i neprovereni kod stručnjaka. A tek trofejna municija: različita punjenja, pri kraju rata još i sa korozivnim kapsulama, notorno nepouzdana. To su stvari o kojima savestan muškarac, ako već drži oružje u kući – što ne savetujem! – mora da misli. A tek nošenje oružja na sebi! Pitajte Žarka Lauševića, uostalom: da nije imao pištolj, on i brat popili bi batine i molim. A tek šenlučenje na svadbama i ostalim prigodama: svako malo neko strada.

Meni povremeno kažu da "volim oružje", što me razbesni. Ne, ne volim ga; poznajem ga, a to je drugo. Oružje, kao i neke druge stvari, spada u one pojave koje što bolje poznaješ, to ih manje voliš. Ja oružje iskreno mrzim. Ko se još odbranio pištoljem? Sećate li se onih ubistava iz krvavih devedesetih godina? Skoro svaki umetnik imao je oružje na sebi, a dobar deo onih važnijih i telohranitelje. Pa šta je bilo? Puna groblja naoružanih.

Najbolje je oružja se kloniti ili ga jako dobro poznavati, što traži izvestan napor, ali ne baš toliki.

Najbolje od svega je nemati ga. ◂

Fudbal

Nikada nam bolje nije bilo

Fotografije: Reuters

U poslednjih dvadeset godina fudbal je na globalnom nivou utvrdio svoj dominantan status, a u regionu postao najkonkurentniji sportski proizvod, koji jedini može da se takmiči sa razvijenim svetom ako takvo nešto uopšte postoji

HAJDE SA STVARI u vezi sa fudbalom u Srbiji i regionu posmatramo nešto drugačije od onoga što je uobičajena perspektiva.

Ako pogledamo timove koji se takmiče u prestižnoj Ligi šampiona videćemo da je region, zemlje nekadašnje SFRJ, zastupljeniji na tom tržištu nego ranije, a da Srbija u tome prednjači. Sport koji je poslednjih godina u tolikoj meri ocrnjen i kriminalizovan zbog huliganskih ispada i policijskih istraga koje nisu vodile nigde, pokazuje se kao dobro organizovan sistem koji uspeva da svake godine "iznedri" tristotinak fudbalera koji mogu da nađu posao od Japana do Brazila. Nijedna druga oblast života u Srbiji ne pokazuje takvu vitalnost i ne uspeva da uradi nešto što bi u toj meri moglo da konkuriše ostalima u svetu.

Evo kako to izgleda.

Derbi prvog kola ove jeseni igran je na stadionu Reala iz Madrida i među glavnim akterima su bili igrači iz bivše "Juge": trojica koji su nastupili za Mančester siti, Ilija Nastasić, Edin Džeko i Aleksandar Kolarov i Hrvat Luka Modrić, koji je igrao za domaćina. Džeko i Kolarov su postigli golove, Nastasić je u svom debiju pokazao da je veliki talenat, a Modrić je u nekoliko poteza demonstrirao zašto ga mnogi vide kao najboljeg igrača sa Balkana u ovom veku.

Kada bismo probali da sastavimo tim od igrača iz država koje su nekada činile SFRJ, imali bismo velike probleme, i to je više puta obrađivano u regionalnim medijima, jer bi potencijalni selektor imao previše dobrih igrača koje bi trebalo uklopiti u tim koji čine najbolja jedanaestorica. "Vreme" u prilogu daje svoj doprinos ovoj jugonostalgičarskoj igri. Dakle, u najtežim mogućim vremenima za ljude sa ovih prostora jedna se "grana" razvijala tako dobro da je sada taj i takav fudbal možda jedini na nivou iznad 1989. godine, koja se često uzima kao reper u različitim poređenjima. Nikada nije bilo više kvalitetnih i vrhunskih igrača u najvećim timovima Evrope sa prostora nekadašnje Jugoslavije kao što je to slučaj u poslednjih desetak godina.

Uporedo sa ovim procesom, koji se zapravo oslanja na mogućnost da igrači sada mlađi odlaze preko i pridružuju se globalnom fudbalskom tržištu rada, dogodilo se da se za fudbal, kao sport koji jeste "više od života i smrti", veže čitav niz sporednih priča koje ga stavljaju u rang kriminalnih delatnosti, a koje se odnose na surovo postupanje prema igračima, na nevidljive tokove novca i na nameštanje rezultata. Poslednjih godina je objavljeno više studija koje se bave ovim problemima, a bili smo i sami svedoci pokušaja da se u Srbiji policija obračuna sa kriminalom u fudbalu.

U studiji koja se bavi globalnim fudbalskim tržištem igrača, koju je FIFA ove godine prvi put objavila, videli smo da je Srbija jedan od vodećih izvoznika fudbalera u svetu: na globalnoj listi deli treće mesto sa Nigerijom, Kolumbijom, Francuskom i Urugvajem sa udelom od tri odsto za 2011. godinu. FIFA beleži transfere igrača iz svih svojih 208 članica i u 2011. je zabeleženo ukupno 11.500 međunarodnih transfera ili, kako su oni to predstavili: jedan transfer na 45 minuta. Najviše transfera bilo je, razumljivo, poslednjeg dana prelaznog roka, 31. avgusta, kada je zabeleženo 317 prelazaka igrača iz jedne države u drugu. Takođe je saopšteno i da su razmere ovog posla sledeće: ukupan "obrt" je preko tri milijarde dolara, od toga je 85 odsto novac koji klubovi plaćaju klubovima za samo deset odsto svih transfera jer je najveći broj igrača bio slobodan kada je potpisivao ugovore.

Sep Blater i Mišel Platini

Ono što je stalna misterija kada se u Srbiji govori o tome ko upravlja karijerama fudbalera i na koji način se obavljaju transferi, a tiče se uloge menadžera, ovde je takođe predstavljeno: oni su u proseku zarađivali oko 240.000 dolara po transferu, čija je prosečna vrednost 1,5 miliona dolara. Ovo je suma koja je isplaćivana menadžerima koji su posredovali između klubova, odnosno u račun nije ušao novac koji su mogli da dobiju od samog igrača.

Ako je Srbija na deobi visokog trećeg mesta sa preko 300 registrovanih odlazaka igrača u "treće države" i ako je prosečan transfer 1,5 miliona dolara, možemo da nagađamo da se u poslu preprodaje igrača u Srbiji "okrene" oko 450 miliona dolara, ali to svakako nije ispravna cifra jer se ogromna većina igrača "proda" za mnogo manje od ovih 1,5 miliona dolara. Kako bilo, to je dobar posao jer se zaista vrte milioni dolara i, naravno, da je mnogo preduzetnika zainteresovano da stavi svoju šaku na taj novac. Ovi podaci pokazuju da su se igrači i oni koji ih prate dobro priključili na ovu "svetsku struju", da vrlo dobro znaju kako se "radi posao" i da postoji potencijal da se mnogi od ovog prosečnog broja igrača nađu jednog dana u situaciji u kojoj su poslednjih godina bili Branislav Ivanović, Nemanja Vidić i Dejan Stanković, da kao predvodnici velikih klubova podignu pehar namenjen osvajaču Lige šampiona.

Pored toga, iako se stalno govori o krizi srpskog fudbala, ovakvi podaci demantuju takve stavove jer ne bi postojala mogućnost da se toliko igrača "proda" i da mnogo njih igra i u velikim klubovima i u najjačim ligama Evrope i sveta.

Cinici će reći da je to više dokaz da je čitava stvar na globalnom nivou korumpirana i sklona kriminalu pa su se "naši" tu lako uklopili. Toga svakako da ima onoliko koliko i u svakom drugom poslu: kada se u Srbiji pogleda koliko novca nestane u postupcima nameštenih javnih nabavki videćemo da je kriminalizovani fudbal minorna pojava sa svim svojim transferima i nameštenim utakmicama. Tako je i na globalnom nivou: prevare koje odlikuju "visoki biznis" neuporedivo su veće od poslovanja dalekoistočnih kladionica koje služe kao paravan za nameštanje utakmica širom planete.

Ovim stavom se ne želi reći da je kriminal u fudbalu ništavan, već da se istakne ono što je pozitivno u čitavom kontekstu: igrači su dobili priliku da sami kreiraju svoju karijeru i od zavisnosti od toga kako su donosili odluke tako im se karijera i razvijala. Ranija objavljena studija koja je pokazala jadan položaj fudbalera uopšte, nepostojanje sindikata i institucionalne zaštite te uvučenost igrača u neku vrstu trgovine ljudima čini se da ne donosi mnogo toga novog kada je u pitanju položaj bilo kog radnika u nekom privrednom sistemu. Zato su i svedočenja nekih srpskih fudbalera o tome kako ih je mučio trener ili "gazda" strašna, ali gube na značaju kada se uporede sa situacijom u kojoj se nalaze "obični radnici".

Na drugoj strani su klubovi koji su najslabija karika u čitavom lancu jer se ne zna još uvek ni šta su oni, ni čiji su, ni da li mogu uopšte da postoje. Zbog toga postoji prividna neravnoteža između individualnih dometa igrača i klubova iz kojih su oni ponikli: kaže se da oni odlaze prerano i da zato naši klubovi ne mogu ništa da naprave u Evropi i da, pored toga, kajmak sa njihovih transfera kupe menadžeri, najveće zlo koje je hodalo Srbijom. Problem je, čini se, na drugom mestu jer vi ne možete danas nikome da ograničite kretanje pa ako igrač želi sa 15 godina da ode "u beli svet", to je njegova a ne stvar države, kao i u slučaju supertalentovanih matematičara. Ako je dobro za Srbiju da ima studenta na Oksfordu, dobro je i da ima u Milanelu. Fudbalski savez bi trebalo da otvori tržište u Srbiji i da omogući "slobodan protok ljudi": to znači da bi naši klubovi mogli da dovode, poput kiparskih, gomilu stranih igrača srednje klase uz koje bi mogli da stasavaju i oni mladi domaći fudbaleri koji se odluče da ostanu nešto duže u Srbiji.

Primera koji bi ovakvo stanovište potvrdili ima na pretek samo je potrebno malo volje da se donesu prave odluke. Situacija u kojoj bi se srpsko tržište "otvorilo" za igrače iz drugih država podiglo bi kvalitet lige i omogućilo da se klubovi razvijaju. Primer iz okruženja je Rumunija, čiji klubovi postaju stalni učesnici Lige šampiona i Uefa kupa, a pored toga su se pojavili potpuno novi klubovi koji su postali bolji od jedne Steaue. Zamislite, onda, situaciju u kojoj je Napredak iz Kruševca prvak Srbije (a da nije porodica Mišković "kupila" prvenstvo) i da su se za titulu borili sa Metalcem iz Milanovca.

Naša reprezentacija je već na dobitku jer igrači koji nastupaju za nju igraju u najjačoj konkurenciji i uz ispravno vođenje lako mogu da ostvare plasman na SP u Brazilu 2014. godine. ◂

Slobodan Georgijev

Idealna reprezentacija ex-Jugoslavije

(stavite sličice kao u albumu)

Handanović (Inter) – Ivanović (Čelsi), Subotić (Borusija Dortmund), Vidić (Mančester junajted), Srna (Donjeck) – Misimović (Dinamo Moskva), Modrić (Real) Kolarov (Mančester siti) – Jovetić (Fjorentina), Džeko (Mančester siti), Vučinić (Juventus)

Rezerve:

Brkić (Udineze), Mandžukić (Bajern Minhen), Pandev (Napoli), Ćorluka (Totenhem), Nastasić (Mančester siti), Spahić (Sevilja)

NAŠI MEĐU NJIHOVIMA: Kolarov, Modrić i Džeko

Uljezi u sopstvenom staništu

Uputstvo za slepog miša

Slepi miševi nisu miševi, a nisu ni slepi. Kao i drugi sisari, oni nose mladunce u stomaku i sa njima su povezani pupčanom vrpcom baš kao i čovek. A kada se beba slepi miš rodi, majka ga doji. Dobro vide (a nisu ni gluvi). Ideja da su slepi potiče od njihove sposobnosti eholokacije zahvaljujući kojoj funkcionišu pomalo nalik ultrazvučnom aparatu

ZANIMLJIVO JE DA je tvrdnja o tome da se slepi miševi petljaju u kosu potekla sa naših prostora i nije se raširila dalje. U drugim, čak ni u susednim državama, nije primećeno da postoji ta zabluda ili strah koji je kod nas vrlo široko rasprostranjen. Čak, kako je rečeno tokom Evropske noći slepih miševa održane 29. septembra u Prirodnjačkom muzeju u Beogradu, u dugogodišnjoj praksi "slepomišologa" i njihovih bliskih susreta sa ovim životinjama, što u pećinama što na drugim mestima, nije zabeležen nijedan ovakav slučaj. Petljanje u kosu je, tvrdi Branko Karapandža iz Društva za očuvanje divljih životinja "Mustela", čak i anatomski nemoguće za slepog miša. Dogodilo se, naveo je on, da je jedan umorni i uspaničeni slepi miš, tražeći mirno mesto da se primiri, sleteo na glavu Karapandžine koleginice koja se trudila da mirno sedi u nekom uglu. Doduše, ni taj se nije upetljao.

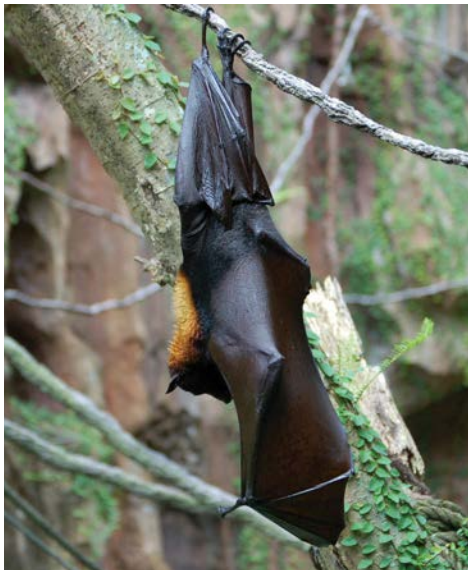
Slepi miš je inače jedna od životinja za koju se vezuje najviše mitova i zabluda. On pije krv, ujeda, petlja se u kosu, a uz to je i Drakulin bliži rođak.

Jasno je i da slepi miševi ne piju krv. Odnosno, to rade samo tri vrste koje žive u Južnoj Americi i oni stvarno zvuče krvoločno. Primerci slepog miša-vampira, poznate vrste opisane u mnogim romanima i filmovima, teže svega 40 grama, ali za 20 minuta mogu da popiju 20 grama krvi bilo čoveka, stoke ili nekog trećeg sisara. Međutim, nijedna od evropskih ni neka od oko 30 vrsta slepih miševa koje se sreću u Srbiji ne ujedaju i ne piju krv, već love sićušne insekte, mušice, komarce i slično.

Krivac za ovu zabludu oko zlih slepih miševa, kao i za povezivanje tih životinja sa vampirima i grofom Drakulom koji inače nemaju baš nikakve veze sa slepim miševima, jeste Brem Stoker. On je u romanu *Drakula* iz 1897. popularisao ovu ideju u koju se veruje i danas, više od 100 godina kasnije.

BOG MIŠ: No, verovatno najveća zabluda u vezi sa slepim miševima jeste to što oni nisu miševi, a nisu ni slepi. Miševi su glodari, a slepi miševi nisu. Kao i drugi sisari, oni nose mladunce u stomaku i sa njima su povezani pupčanom vrpcom baš kao i čovek. A kada se beba slepi miš rodi, majka ga doji. Slepi miševi su, uostalom, jedini pravi leteći sisari.

Slepi miševi nisu slepi (a ni gluvi), oni vide, pogotovo na svetlu. Tvrdnja da su slepi potiče od njihove sposobnosti eholokacije. Naime, slepi miš u mraku funkcioniše pomalo nalik ultrazvučnom aparatu – on odašilje ultrazvučne impulse koji se odbijaju od tela u okolini, a slepi miš dobija povratnu informaciju na osnovu koje stvara sliku o izgledu prostora u kom se kreće.

Danas slepi miševi, mada žive u našoj okolini, važe za bića misterije. Izgledaju neobično, ponekad ne možemo ni na slici da razaznamo šta im je glava a šta "krilo", a generalno ove životinje nam i ne znače mnogo u svakodnevnom životu. Ali, nekada davno slepi miševi imali su mnogo važniju ulogu.

Mitologija sa gotovo svih delova planete prepuna je priča o slepim miševima, koji simbolišu najraznovrsnije pojave. U Kini su, na primer, simbol blagostanja, zdravlja, sreće i dugog života, u Južnoj Americi su posrednici između neba i podzemlja i često korišćeni simboli na žrtveniku, a Maje su imale boga koji je pola čovek pola slepi miš koji je povezivan sa žrtvom, smrću i tamom.

CIMERI: No, zanimljiv podatak koji se mogao čuti tokom Evropske noći slepih miševa jeste da ljudi uopšte nisu slikali slepe miševe na zidovima pećina – pronađene su na samo dva mesta u australijskim pećinama. Zbog čega, ako se zna da su slikali najrazličitije životinje koje su živele u njihovoj okolini?

Karapandža objašnjava razlog: čovek i slepi miš u pećini su zapravo živeli u zajednici i slepi miševi nisu bili nikakva nepoznanica, već saputnici, prve komšije. Otuda i nije postojala fascinacija njima, kao nekim drugim

NETRPELJIVOST ROĐAKA:
Slepi miš, grof Drakula i Betmen (dole)

Plejboj, milioner i filantrop

Najpoznatiji čovekoliki slepi miš čije avanture još pune bioskopske sale nastao je još 1939. godine u detektivskim stripovima Boba Kejna i Bila Fingera. Priča o Betmenu ima nebrojeno mnogo. On je Brus Vejn, plejboj, milioner i filantrop, koji krije veliku tajnu i ima važan cilj – da osveti roditelje koje su ubili kriminalci. Kao i svaki slepi miš, i Betmen ima pećinu iz koje ulazi u tajne odaje i oblači tamno odelo sa krilima slepog miša.

Zašto baš slepi miš? Dok je razmišljao o tome kako da sakrije svoj identitet i efikasnije se bori protiv kriminala u Gotam sitiju, Brus Vejn je opazio kako mu kroz prozor uleće slepi miš. Prema jednoj verziji, on je, smatrajući kriminalce sujevernim kukavicama, odlučio da se maskira baš u ovu životinju i zaplaši ih novim izgledom. Prema drugoj verziji, ideja mu je došla kada se prisetio kako mu se otac pre smrti na maskenbalu obukao u slepog miša, životinju koje se stravično plašio kao dečak, pošto mu je uletala često kroz prozor sobe.

životinjama koje su lovili i koje su imale značajan uticaj na njihov život.

Slepi miševi su, dakle, nekada živeli vrlo blizu ljudi, a kako su se u savremenom svetu širila čovekova staništa, tako su ponovo počeli da stanuju zajedno. Slepi miševi se useljavaju na tavane, u kutije od roletni, u napuštene zgrade, ali i u useljene stanove. U nedostatku skloništa u prirodi, tu traže hranu ili mesto za život. Takođe, slepi miševi su se prilagodili vremenu elektrifikacije – tamo gde ima uličnih lampi ima i bubica koje se okupljaju na svetlu, pa privlače i lovce.

Slepi miševi su u Srbiji zaštićene vrste. Zabranjeno je hvatati ih, ubijati, maltretirati. Oni su veoma važni za životnu okolinu jer su najvažniji regulatori brojnosti noćnih letećih insekata u gradovima. Da nema slepih miševa, zaprašivanje protiv komaraca nam ne bi mnogo pomoglo da ih se otarasimo. Takođe, slepi miševi ne stvaraju baš nikakvu štetu po čoveka. Ne uništavaju zgrade u koje se naseljavaju, ne oštećuju materijale kao miševi i pacovi, ne preturaju po kuhinji i ne ujedaju. Čak i ako bi vas ujeli, ne bi vam preneli tešku zaraznu bolest koju bi možda dobili od neke štetočine.

TRI SLEPA MIŠA: Možda su nakon ovih opisa i zazvučali kao mile, ali izrazito ružne životinjice. Međutim, oni kojima je nekada usred mirne noći slepi miš uleteo u stan, sigurno se ne slažu. Kako ga izbaciti iz kuće? Samo u Beogradu tokom toplijeg dela godine stotine ljudi muku muče sa ovim problemom. Tokom ovog leta 23 slepa miša Beograđani su doneli u Prirodnjački muzej jer su ih našli u stanu i nisu znali šta će s njima. Kako je rečeno tokom Evropske noći slepih miševa, u nekoliko institucija kao što su, na primer, Klinički centar Srbije i Palata pravde, postojao je čak veliki problem sa naseljavanjem ovih životinja.

Slepi miševi uleću kroz prozore u osvetljene prostore, uglavnom jureći nekog insekta, ili sasvim slučajno. Uglavnom bivaju zatečeni, baš kao i vlasnici stanova. Nastaje panika, ljudi viču, beže, lupaju vratima ili pokušavaju da ga ulove. Stručnjaci iz Prirodnjačkog muzeja, kao i iz "Mustele", apelovali su da građani kojima se ovo dogodi nikako ne stvaraju pometnju. Najvažnije je ne paničiti jer će slepi miš da se uplaši i dezorijentiše. Najbrže će izaći iz sobe ako je i vi napustite, ili ako se umirite i obavezno ugasite svetlo.

Ukoliko ste stalna žrtva ovakvih upada, najzgodnije rešenje je da na prozore stavite mrežu za zaštitu od insekata. Ako problem ne uspevate da rešite, možete se obratiti Prirodnjačkom muzeju. I još jedno važno upozorenje iz ove institucije: povređenog ili ne, slepog miša nikad ne treba dirati "golim" rukama, već obavezno rukavicom ili krpom. Iako obično ne ujeda, slepi miš u pokušaju samoodbrane može pokušati da gricne. ◂

Marija Vidić

Iz istočne Nemačke s ljubavlju

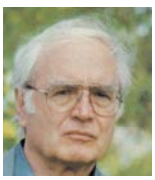
“Metode obaveštajnih službi nigde na svetu ne mogu da se ocenjuju merilima građanskog morala”, rekao je svojevremeno bivši višedecenijski šef istočnonemačke obaveštajne službe Markus Volf. Čoveka koji je jednom politički spasao, a potom nenamerno srušio sa vlasti kancelara Vilija Branta, koji je za vreme Hladnog rata izgradio jednu od najboljih špijunskih mreža na svetu, nemački sudovi su nakon ujedinjenja zapadnog i istočnog dela posle višegodišnjeg procesa morali da oslobode zbog nedostatka dokaza da je radio išta nezakonito, a kamoli da je izdavao naređenja za ubistva

Tri puta sam preko raznih kanala pokušavao da se upoznam sa njim. Nisam uspeo. Ili mu nisam bio dovoljno zanimljiv, ili je imao neke svoje razloge da izbegne susret. Izraelski list “Džeruzalem post” ga je prozvao “najboljim šefom špijunaže na svetu”. Na zapadu su ga dugo nazivali “čovekom bez lica”. Iako sam se sa njegovim šefom, ministrom unutrašnjih poslova Nemačke (istočne) Demokratske Republike, Erihom Milkeom, čak jednom i napio i prešao na ti u Titovom plavom vozu, njega, koji je 34 godine bio šef špijunaže svoje zemlje, zamenik ministra i general-pukovnik, nisam uspeo da upoznam. Više i neću, jer je Markus Volf zvani Miša umro 9. novembra 2006. godine.

Zapadne obaveštajne službe dvadesetak godina, sve do 1979, nisu znale ni kako izgleda njihov glavni suparnik koji im je zadavao muke i postavljao im zagonetke. Jednoj švedskoj novinskoj agenciji uspelo je da ga snimi za vreme posete toj zemlji, gde je pored ostalog otišao i na groblje velikog nemačkog satiričara Kurta Tuholskog, koji je iz očaja izvršio samoubistvo, kada mu se činilo da je Hitler definitivno pobedio. Ta Volfova fotografija odmah je objavljena u nedeljniku “Špigl”.

Kada su mnogo kasnije Volfa pitali kako je uspevao da tako dugo ostane tajanstven, “bez lica”, odgovorio je da je to “samo dokaz gluposti zapadnih agencija”, jer se nikada nije krio, na paradama povodom Prvog maja uvek bi u generalskoj uniformi sedeo na tribini, a nije njegova krivica, ili pak zasluga, što ga nikada nisu identifikovali.

KONRAD VOLF: Markus Volf (1923–2006) bio je sin Fridriha Volfa (1888–1953), lekara, književnika, dramskog pisca, komuniste (našim prilikama blizak zbog svoje drame iz Prvog svetskog rata Kotorski mornari, koja je posvećena pobuni pripadnika austrougarske flote februara 1918. godine). Neki teoretičari

su je nazvali "prvom istinskom dramom socijalističkog realizma".

Logična veza preko koje sam pokušao da dođem do Miše bio je njegov mlađi brat Konrad, zvani Koni (1925–1982), filmski reditelj. Upoznali smo 1969. ili 1970. godine u istočnonemačkoj ambasadi u Beogradu u kojoj je za uži krug gostiju prikazan njegov film Imao sam devetnaest godina. U filmu je reč o momku koji sa osam godina sa roditeljima komunistima dolazi u Moskvu, sa sedamnaest za vreme rata dobrovoljno stupa u Crvenu armiju, sa devetnaest godina kao potporučnik iznenada postaje gradonačelnik gradića Bernau kraj Berlina. Film veoma iskreno razvija problem Nemca odraslog u SSSR – Rus nije postao, a Nemac više nije. Konrad Volf uopšte nije krio da je priča autobiografska.

Jedan kadar prikazuje proslavu Prvog maja 1945. godine kada su se konačno nazirali kraj rata i pobeda. Stotinak sovjetskih oficira se opija dok priprema pijanku. Pitao sam ga kako je našao toliko uverljivih statista. Rekao je da su "originali", zamolio je sovjetske oficire još razmeštene na istoku Nemačke da igraju sebe.

Posle smo se desetak puta sretali što u Jugoslaviji, što u Berlinu, gde je od 1962. do svoje prerane smrti 1982. bio predsednik Akademije umetnosti. U DDR su akademije umetnosti i nauke bile potpuno samostalne institucije. Rekao mi je pored ostalog da razmišlja da snimi film o velikom ruskom reditelju Sergeju Ejzenštajnu i da mu ja fizički ličim na njega, da bih mogao da ga igram. Ja sam se smejao:

"Ako vi režirate, možda je i to moguće..."

OLIVERA KATARINA KAO VOJVOTKINJA OD ALBE: Duže u Jugoslaviji boravio je 1969. godine snimajući svoj film o španskom slikaru Goji prema romanu Liona Fojhtvangera. Mnoge španske scene je snimao u Dubrovniku, Kneževa palata mu je služila kao rezidencija kardinala velikog inkvizitora. Angažovao je glumce iz osam zemalja, a glavnu žensku ulogu, vojvotkinje od Albe, dodelio je našoj Oliveri Katarini.

Pričao mi je da je na tome insistirao koproducent snimanja u Jugoslaviji, generalni direktor "Avala filma" Ratko Dražević (1918–1992), koji mu je rekao da je to Titova želja. Film je na pretpremijeri prikazan Titu, Koni Volf mu je predstavljen, iskoristio je priliku da kaže da je, eto, ispunjena maršalova želja u pogledu glumačke podele i da li je zadovoljan. Tito mu je odgovorio da pojma nema o čemu govori. Ispostavilo se da je Ratko izmislio priču o Titovoj navodnoj želji da bi progurao svoju omiljenu glumicu.

Sama Olivera je govorila o Ratku kao "srpskom Džejmsu Bondu". To je preterano, jer se on nije bavio obaveštajnim radom, ali je, naravno, svako znao da je bio vodeći funkcioner Udbe u čačanskom kraju pre nego što mu je povereno da stvori "jugoslovenski Holivud", domaću filmsku produkciju. U tome je bio veoma uspešan, i zbog toga što je mogao da zaposli i da iz sveta dovede koga god hoće, po ma kojoj ceni. Ratko Dražević je svakako bio kontroverzan čovek, koji i sam zaslužuje da se napravi film ili napiše roman o njemu. Njegova prva žena Živka, zvali smo je Žana, bila je lektor u izdavačkom preduzeća "Prosveta", daleko najbolji lektor sa kojim sam sarađivao u životu, ali to je druga priča.

Jednom smo Konrad Volf i ja slučajno u istom avionu leteli iz Beograda za Berlin. Tada sam ga zamolio da me upozna sa svojim slavnim bratom. Obećao je da će ga pitati. Drugom prilikom sam ga podsetio i na tome je ostalo. Ne znam da li je svom bratu, šefu istočnonemačke špijunaže, preneo da neki tamo radoznali jugoslovenski književnik, koji ponekad prevodi Titu, želi da ga upozna. Konrad Volf je u svojoj 57. godini iznenada umro od raka.

REVOLUCIJA OTPUŠTA SVOJU DECU: Druga linija preko koje sam hteo da mu se približim bio je Volfgang Leonhard (rođen 1921), čovek slične sudbine kao braća Markus i Konrad Volf. I on je kao dete nemačkih komunista početkom tridesetih odveden u SSSR i pohađao tamošnje škole zajedno sa Markusom. U toku rata opet su bili zajedno u tajnoj školi Kominterne. Tu školu je pohađao i Titov sin Žarko Broz, baš kao i jedna prelepa

Španjolka, kćerka čuvene La Pasionarije. Leonhard u svojoj knjizi Revolucija otpušta svoju decu piše kako je u toj školi vladao strog, puritanski moral, ali njih dvoje je otvoreno vodilo ljubav i niko im nije mogao ništa.

Leonhard je zapravo kršten kao Vladimir, po Lenjinu. Zbog ruskog prizvuka ime mu je promenio KP u Sovjetskom Savezu, jer se 1945. iz Moskve u Berlin vratio kao član "grupe Ulbriht", prve desetorice Nemaca koje je Staljin poslao da u istočnom delu Nemačke stvore državu po istočnom modelu. Međutim, 1948. godine, pošto je objavljena Rezolucija Informbiroa, Leonhard se potajno opredelio za Tita, za pravo svake socijalističke zemlje da izabere svoj sopstveni put. Počeo je da sarađuje sa našim ljudima, koristio sve što je o ilegalnom radu naučio od Kominterne i tek kada je zaista bio izložen prevelikoj opasnosti uz pomoć Jugoslovena u Berlinu, prebegao je preko Praga za Beograd.

Tako smo se 1950. upoznali i sprijateljili, ja sam bio sekretar generalnog sekretara Saveza književnika Jugoslavije Čedomira Minderovića, Leonhard je radio u nemačkoj redakciji Radio Jugoslavije. Kad se vratio u Nemačku, nasledio sam od njega police za knjige od čamovine, koje još uvek stoje u našoj ostavi za stare cipele i prazne flaše. Leonhard je studirao na Oksfordu, a od 1966. do 1987. bio je profesor na Univerzitetu Jejl u Americi, gde je predavao istoriju Sovjetskog Saveza i istoriju komunizma. Nazivali su ga "astrologom za Kremlj", jer je nekoliko puta unapred predvideo tamošnje događaje.

Mi smo ostali u vezi, viđali se s vremena na vreme, pridobio sam ga jednom da povodom Titovog rođendana u Bonu održi svečano, po Jugoslaviju pozitivno predavanje. Dolazio je na diskusije na Korčulu, prilično se razočarao zbog zabrane "praksisovaca", ali nikad nijednu ružnu reč o Jugoslaviji nije napisao.

Živ je, hvala Bogu ili Marksu, ali sve teže ▸

komuniciramo, mada mu je glas preko telefona još uvek veseo, nekih stvari, za koje ga pitam, ne može da se seti, ali pomalo sumnjam da i ne želi da se seti.

TROJKA: Samo što sad nije reč o njemu, nego o njegovom drugu iz srednje škole, kolegi na univerzitetu u Moskvi i u tajnoj visokoj školi Kominterne za obaveštajce u Kušnarenkovu i Baškirijskoj Sovjetskoj Republici – Markusu Volfu. Leonhard – svi smo ga zvali Volođa – posle ujedinjenja Nemačke nekoliko puta se zajedno sa Mišom Volfom pojavljivao na nemačkoj televiziji, diskutovali su o svojim različitim biografijama. Volođa se rano razočarao u komunizam, Miša mu je ostao veran do smrti.

Volođin otac, Rudolf Leonhard, bio je dvadesetih godina prošlog veka tako značajan pesnik da ga je prevodio Miroslav Krleža i bio je zastupljen u prvom izdanju Enciklopedije Leksikografskog zavoda. U tom prvom izdanju nema Bertolta Brehta. Kad sam krajem pedesetih godina pitao kako je to moguće, da za Leonharda ima mesta, a za Brehta nema, odgovor je glasio:

"Drug Krleža voli Leonharda, a ne voli Brehta."

Od tada nemam baš mnogo poverenja ni u jedan leksikon na svetu.

Više puta sam molio Volođu da me upozna sa Mišom, ali nije uspevalo, ne znam čijom krivicom.

Treći pokušaj vezan je za roman koji je Markus – Miša Volf objavio nakon što je dao ostavku na položaj šefa obaveštajnog odeljenja istočne tajne policije zvane Štazi (Staatssicherheitsdienst – Služba državne bezbednosti). Naslov tog romana je "Trojka".

Koni Volf je pred smrt planirao da snimi još jedan autobiografski film i već mu je dao naslov "Trojka". Nije stigao na napiše scenario, ostavio je samo beleške. Miša je odlučio da bratovljev posao na neki način završi, pa je napisao knjigu sa istim naslovom. Da li je napisao roman? Podnaslov knjige je "istorija jednog nesnimljenog filma".

"Trojkom" su u moskovskoj školi "Karl Libkneht" sa nastavom na nemačkom jeziku nazivali trojicu drugara – Konrada Volfa, čiji je otac slavni komunistički dramski pisac Fridrih Volf (to je stoprocentno biografski tačno), Lotara Vloha, čiji je otac obavljao tajne misije za Kominternu, i Viktora Fišera, sina američkog novinara Luja Fišera, koji je izveštavao iz Sovjetskog Saveza sa velikim simpatijama za komunizam. Svi stanuju na Arbatu, delu Moskve u kome žive funkcioneri. Idila se prekida hapšenjem Vloha starijeg, koga prebacuju u gulag, gde će uskoro umreti. Luj Fišer razočaran napušta Moskvu i odvodi sina u Ameriku, a Lotara rodbina 1939. vraća u Nemačku. Konrad ostaje sam, počinje rat, on se kao sedamnaestogodišnjak dobrovoljno javlja u Crvenu armiju, što je opet biografski verno prikazano, Vloh postaje Hitlerov ratni vazduhoplovac, a Fišer američki vojnik. Posle rata se ponovo sreću u Berlinu i jedan drugome pričaju svoje istorije.

Ponovo naglašavam, iako dobro znaju za Staljinove čistke, logore i ubistva, braća Volf nepokolebljivo ostaju uz SSSR. I majku Volfganga Leonharda, Suzanu (1895–1984), intimnu prijateljicu Roze Luksemburg, hapse 1936. u Moskvi. Provešće dvanaest godina u logorima. 1949. je prešla u zapadnu Nemačku, gde sam je upoznao. Ljutila se na sina što se "isuviše priklonio Zapadu".

SUMNJA U RELANI SOCIJALZAM: Prateći sudbinu te tri porodice Markus Volf prvi put u jednoj istočnoj zemlji opisuje sumnje koje su procesi pod Staljinom izazvali kod dotle vernih komunista i veoma kritički ocenjuje doba o kome se sve dotle u zemljama takozvanog "realnog socijalizma" moglo pisati samo trijumfalistički ili makar pohvalno.

Trojka je septembra 1989. godine u nastavcima počela da izlazi u istočnonemačkom nedeljniku "Vohenpost", a ubrzo zatim je štampana i knjiga kako u istočnom tako i u zapadnom izdanju. Istočnonemačka kritika dočekala ju je na nož, partijski organ "Nojes Dojčland" tako upozorava da "ni general-pukovnik nema pravo da vređa svoju otadžbinu". Ne zaboravimo, to je vreme Gorbačova, "glasnosti" i "perestrojke", ali istočnonemački predsednik Honeker nije bio pristalica te politike, jer je znao da će ona dovesti i do kraja njegove vladavine.

Markus Volf priča da je u to vreme posetio Honekera, razgovarali su duže od jednog sata. Shvatio je da istočna Nemačka pod svojim tadašnjim rukovodstvom neće poći putem perestrojke. U to vreme u Drezdenu živi izvesni mali, sovjetski obaveštajac Vladimir Vladimirovič Putin. Još niko ne zna da će uskoro on stupiti na svetsku scenu gromovitim koracima.

Navodim jedan jedini citat iz *Trojke*, godina je 1936. u Moskvi:

"U okruženju naših porodica nestaju prvo očevi ruskih učenika, koji su ranije radili u Nemačkoj. Posle toga hapse i očeve nemačkih drugova iz razreda i pojedine profesore... U kontaktu sa porodicama, u kojima se to događalo, niko nije progovorio ni reči o toj temi. Većinom smo smatrali da se radi o greškama, o posledicama zlonamernih denuncijacija..."

Ja sam tada u "Ninu" objavio veoma pozitivnu recenziju Volfove knjige, a završio je – citiram po sećanju jer svoj tadašnji tekst ne mogu da nađem: "Le Kare, čuvaj se, ti si verovatno bio u rangu kapetana, ali sada na književnu scenu stiže general-pukovnik jedne obaveštajne službe." Preko sigurne veze poslao sam Volfu taj broj "Nina", a za svaki slučaj i prevod moje panegirike, nadao sam se da će sada da mi se javi. Nije se javio.

SEĆANJE NA ŠPIJUNSKI CENTAR SVETA:...

MOJE IME JE MIŠA, MIŠA VOLF Vrativši se u Nemačku 1945. godine Markus Volf je počeo da radi kao novinar, bio je specijalni izveštač sa Nirnberškog procesa protiv glavnih ratnih zločinaca, a 1952. godine Valter Ulbriht ga je pozvao u svoju kancelariju i naimenovao ga za šefa obaveštajne službe, koja je tek počela da se izgrađuje. Volf je imao 29 godina, a osim školovanja u Kušnarenkovu pojma nije imao o špijunaži. Ostavku na položaj dao je 1987. godine. On tvrdi da mu se politički pravac kojim se uputila istočna Nemačke više nije sviđao, smatrao je da je red da se povuče i posveti pisanju, ali je dolazio i u sukob sa svojim pretpostavljenim ministrom Milkeom. Milke, puritanski raspoložen kao mnogi stari komunisti, zamerao je Volfu njegov isuviše slobodan ljubavni život. Volf je tada rekao i da će se teško naći iko ko bi tako dugo mogao da izdrži na

takvom položaju.

U zapadnoj Saveznoj Republici Nemačkoj pod američkim tutorstvom osnovana je obaveštajna služba na čije čelo je postavljen Rajnhard Gelen (1892–1979), rukovodilac odeljenja "strane armije na istoku" Hitlerove vojne obaveštajne službe. Tek marta 1945. je sva svoja saznanja presnimio na mikrofilmove i predao Amerikancima, kojima se predao 22. maja. Prebačen je u Ameriku i 6. decembra 1947. mu je povereno da izgradi zapadnonemačku "službu". Suparnik tom starom, prekaljenom

...Čekpoint Čarli danas kao turistička atrakcija

"vuku", koji je tokom većeg dela života bio verni pristalica Hitlera i njegov general, a zatim saradnika tek osnovane američke službe CIA, biće "klinac" Miša Volf. I pobediće ga po gotovo svakoj liniji.

Markus Volf je posle ujedinjenja dve Nemačke napisao nekoliko knjiga i dao na desetine intervjua o svom "poslu". Mnogo toga je rekao, ali na mnoga pitanja je odbio da odgovori. Pogrešio sam prozvavši ga konkurencijom Le Kareu, jer Miša više nije napisao ništa literarno, ako u taj rod ne spada njegov kuvar *Tajne ruske kuhinje* u kome se ne nalaze samo recepti, već i mnogi razgovori sa ribarima, lovcima i anegdote. O svom kuvaru Volf je rekao da je takođe pokušao da pokaže da je dobra hrana "eminentno važna za uspeh obaveštajnog rada".

U nekim novinskim tekstovima pisalo je da je Le Kare svoj lik Karla, tajanstvenog obaveštajca sa istoka, oblikovao prema Miši Volfu. Volf:

"Ja sam to stotinu puta demantovao, Le Kare takođe. Moram da prepustim čitaocima da pronađu sličnosti ili da ih ne nađu."

Sigurno je da su znali jedan za drugoga, ali se nikad nisu lično sreli. Baš šteta.

Kad je već reč o Engleskoj, Mišu Volfa su pitali da li je gledao filmove o Džejmsu Bondu. Odgovorio je da su ih od početka šezdesetih godina redovno gledali u njegovom ministarstvu, pa čak i proučavali. Iako su, naravno, znali da je radnja nerealna, reče da su ponešto učili o stranim zemljama u kojima su filmovi snimani i dobijali ideje za neke trikove. Volf, doduše, kaže i da bi posle imao muke sa nekim svojim saradnicima koji su film i previše bukvalno shvatali, jer bi rekli da nemaju dovoljno visok budžet da bi se oblačili ili vozili automobile kao 007. "Poneki od mojih tehničara bi pobledeo od zavisti..."

Filmovi o agentu 007 u istočnoj Nemačkoj su bili zabranjeni za javnost, navodno zbog brutalnosti, za šta je Volf rekao da je koješta, jer je u istočnonemačkim filmovima snimljenim po romanima Karla Maja bivalo i mnogo više grubosti.

OPERACIJA ROMEO: O liku Džejmsa Bonda Volf je kao šef dosta razgovarao sa svojim agentima koje je nazivao "Romeo". Sedamdesetih godina prošlog veka, kada sam ja radio u jugoslovenskoj ambasadi u Bonu, postepeno se otkrivalo da su sekretarice mnogih visokih političkih funkcionera svojim ljubavnicima, istočnonemačkim špijunima, otkrivale gotovo sve tajne koje su zanimale istočnonemačku službu. Tada je objavljena i karikatura čoveka koji sedi za ogromnim pisaćim stolom na kome stoji desetak telefona i vajka se: "Tek sam sada shvatio da sam niko i ništa, moja sekretarica definitivno ne špijunira za Markusa Volfa."

Novinari ilustrovanog časopisa "Bunte" su 1991. pored ostalog pitali Volfa:

"Kakvu su ulogu igrale žene kao agenti?"

Odgovor je glasio:

"Regrutovali smo sjajne mlade žene. Čarima nekih od njih bi podlegao i sam papa."

"Da li ima mnogo toga što javnost nije saznala?"

"Verovatno ima."

"Pa pričajte!"

"Prilikom svakog kontaktiranja nekog muškarca ili žene, privrednika ili političara, uvek postoji nekakva pozadina."

Miša Volf je ipak progovorio o nekim konkretnim slučajevima, navešću jedan. Agent sa pseudonimom Fos (pravo ime je ostalo nepoznato) poslat je početkom pedesetih godina iz istočne u zapadnu Nemačku, kao i mnogi drugi prijavio se kao "prebeglica", oženio se zapadnom Nemicom, koja je postala sekretarica u kontraobaveštajnoj službi. "Za nas je ona bila čudesan izvor, čisto zlato", rekao je Volf. Preko nje su, na primer, na Istoku saznali da je Zapad uspeo da dešifruje njihov tajni sistem poruka, pa su mogli da ga preinače. Ali sam Fos se "odlepio", postao predstavnik krupnih preduzeća, prekinuo veze sa Istokom, započeo sopstveni biznis na "drugim kontinentima". Miša se pita šta je navelo "starog komunistu" da prekine svoju delatnost agenta – "strah" ili "raskošan život".

Ginter Gaus, neko vreme glavni urednik nedeljnika "Špigl", postao je 1973. godine državni sekretar u kabinetu predsednika vlade Vilija Branta. I njegova sekretarica je špijunirala za Mišu Volfa, a kad je otkrivena izvršila je samoubistvo. Gaus i Volf su vodili javnu diskusiju 1990. godine. U vezi s tim Miša hladno kaže da je "bivalo i tragičnih događaja" i da "rad u službi baš i nije uvek častan, jer dovodi do takvih neželjenih rezultata".

Agenti nisu bili posebno školovani za to kako da priđu ženama bliskim vlasti. "Koristite to što svaki muškarac mora da ima", govorio im je Miša. "Koristite svoj šarm."

Miša Volf, vitak, visok dva metara, zvanično tri puta ženjen, nesumnjivo je imao uspeha kod žena. To mu je njegova puritanska partija zamerala. Na pitanja da li je on lično ponekad dolazio na Zapad u svojstvu zavodnika, sa osmehom je odbijao da odgovori.

Na pitanje da li je lično nosio oružje, odgovorio je:

"Ponekad."

Da li je dobar strelac?

"Jednom prilikom sam iz pištolja sa pedesetak metara pogodio jarebicu. Posle više nikada nisam pucao u prisustvu svog vozača ili svojih saradnika, da se ne bi narušio mit da sam maestralan strelac..."

Tvrdi da nikad nije imao telohranitelje.

MIŠA VOLF I VILI BRANT: Najveći uspeh, baš kao i najveći neuspeh Miše Volfa, vezan je za Vilija Branta. Neki poslanici Brantove Socijaldemokratske Partije (SPD) su 1972. godine prešli u Hrišćansko-demokratsku partiju. U ime CDU-a je Rajner Barcel 27. aprila te godine postavio vladi pitanje poverenja, jer je smatrao da ima potrebnu većinu u parlamentu. Prilikom tajnog glasanja se, međutim, pokazalo ►

da mu nedostaju dva glasa. Kasnije se saznalo da je služba Miše Volfa za 50.000 maraka kupila glas demohrišćanskog poslanika Julijusa Štajnera. Sam Štajner je nakon više godina priznao da je on tada bio za Branta i tvrdio da je od SPD-a za to primio 50.000 maraka. Mišu Volfa su pitali šta na to kaže, a odgovor je glasio: "Možda je čovek naplatio dvostruko, ali je svakako u budžetu moje službe uredno prokniženo da smo mu mi dali taj novac." Zamisli se čovek nad svim tim političkim preletačima kod nas i kako li to danas funkcioniše u Srbiji.

Ako je tom prilikom pomogao Brantu, Miša Volf će ga nešto kasnije, doduše ne hotimično, oboriti kao predsednika vlade.

Ginter Gijom (1927–1995) zajedno sa svojom ženom Kristom zavrbovan je za istočnonemačku službu, a 1956. godine preselio se u Frankfurt na Majni. On i žena učlanili su se u Socijaldemokratsku partiju u kojoj je svojim predanim i vrednim radom napredovao brzo i 1972. postao jedan od referenata Vilija Branta. Prva sumnja u njega pojavila se kad je istočni Berlin preko kratkotalasnih vesti šifrovano čestitao rođendane prvo saradniku "K", pa saradnici "Kr" i uputio "čestitke drugom čoveku" na dan rođenja njihovog sina Pijera. (I naša Udba imala je običaj da svojim saradnicima preko ambasade čestita Dan bezbednosti 13. maj, tako bi za njihovu egzistenciju saznali svi, koji su čitali diplomatske depeše.)

Sumnja u Gijoma je osnažena 29. maja 1973, ali su zapadnonemački kontraobaveštajci zamolili da ga još ne udalji od samog Branta da bi mogli i dalje da ga opserviraju. Brant je to prihvatio. Gijom je uhapšen 24. aprila 1974. i smesta izjavio: "Ja sam oficir Narodne armije Narodne Republike Nemačke i saradnik Ministarstva za državnu bezbednost, molim vas da poštujete moju oficirsku čast." U postupku protiv sebe više nije rekao ni reč. Osuđen je na trinaest godina zatvora, njegova žena na osam godina, ali su pušteni, zapravo razmenjeni posle sedam godina. Gijom je posle u istočnom Berlinu radio kao instruktor agenata.

Gijom je sastavio dosije o Brantovom privatnom životu, pored ostalog o konzumiranju alkohola i njegovom dosta burnom seksualnom životu. Nije dokazano, ali se čak i u štampi pojavio podatak da je Gijom privodio žene svom šefu. Suočen s tim i verovatno razočaran u mnogo toga, Vili Brant je 7. maja 1974. podneo ostavku na mesto predsednika vlade. Brant svakako nije bio kriv što je jedan od njegovih referenata bio istočnonemački špijun.

ZVALI SU GA ČOVEK BEZ LICA: Markus Volf sa poslednjom suprugom Andreom

Mnogo veću odgovornost snosio je tadašnji ministar unutrašnjih poslova Fridrih Genšer, koji će posle toga postati ministar inostranih poslova, ili Horst Emke, jedan od najužih Brantovih saradnika, koji je Gijoma primio za referenta. Ali, Brant pritisak i medijsku kampanju nije izdržao.

Gijom je najeklatantniji primer rada "krtice", agenta koji neko vreme miruje, obezbeđuje sebi poziciju, pa se aktivira u određenom trenutku. Volf nikad nije hteo da kaže koliko je "krtica" imao u zapadnoj Nemačkoj ili drugde po svetu, samo je rekao da nikada "operativno" nije radio protiv Izraela. Nisam naišao ni na kakav podatak da je Volf imao veze sa našom Udbom, mada pretpostavljam da ih je, ako ne neposredno, posredno svakako morao imati.

Markus Volf je u pismu Viliju Brantu od 21. septembra 1990. izrazio žaljenje zbog postupaka "koji su doveli do vaše ostavke... Za naneti vam lični bol, molim za oproštaj." Brantov Kabinet je kratko odgovorio da Brant "ume da ceni vaše rečenice u vezi s događajima 1974. godine".

ČASNO JE BITI ŠPIJUN: Posle ujedinjenja Nemačke Markus Volf je optužen za veleizdaju. Branio se izjavom da državu u kojoj je živeo i za koju je radio, a koja je bila članica Ujedinjenih nacija, nije izdao, da zakonodavstvo Savezne Republike Nemačke za njega važi tek od trenutka ujedinjenja dve nemačke države i da može da mu se sudi samo zbog eventualnih dela počinjenih posle tog perioda. Iako je nekoliko puta bio u istražnom zatvoru, Ustavni sud Nemačke mu je dao za pravo.

Posle ujedinjenja Nemačke Volf je prvo pobegao u Rusiju, gde je svakako mogao da ostane do kraja života. Zatim je prešao u Austriju, odakle je proučavao situaciju u Nemačkoj. Piše da je razmatrao mogućnost da ode u Bugarsku, već je nabavio dinare i radovao se vožnji duž Jadranske obale, koju je planirao. Verujem da je tada imao neke kontakte sa našom službom, ali on o tome ćuti, a ako jeste, onda i taj podatak čami negde u arhivi naše službe. Dobrovoljno se vratio u Nemačku i uhapšen je na granici. Tu odluku je doneo jer je, kaže, želeo da ostatak života provede u svojoj domovini, ali i da podeli sudbinu svojih bivših agenata, da se bori za njih.

Markus Volf je uvek naglašavao da se bavio isključivo obaveštajnim radom u inostranstvu, pretežno u zapadnoj Nemačkoj, a da nikakve veze nije imao sa delatnošću zloglasne unutrašnje bezbednosti Štazi (*Stasi)*. To nije verodostojno, jer je bio i zamenik ministra unutrašnjih poslova i morao je imati saznanja o delatnosti doušnika unutar svoje zemlje, ali je očigledno uspeo da o tome na vreme izbriše svaki konkretan trag.

U mnogim zemljama, u velikoj meri i kod nas, mrze i preziru "špijunčine", misle da su isti kao i "doušnici", ali nije svuda tako. Na primer u Velikoj Britaniji, ali pre svega u Izraelu, časno je i slavno biti dobar obaveštajac.

Smatram da nimalo nije slučajno što na području verovatno najpreciznijeg jezika današnjice, posebno u njegovoj matici, Engleskoj, postoji iznenađujuća povezanost između vrhunskih književnika i tajnih službi. Slavni

engleski pisac Somerset Mom (1874–1965) ne samo da je u toku Prvog svetskog rata radio za britanski "sikret servis", poznat kao MI-6, nego je 1917. godine čak neko vreme kao engleski špijun radio u SSSR. Jedan od najuspešnijih autora špijunskih romana Džon le Kare, *(John le Carre* je zapravo pseudonim za *David John Moor Cornwell,* rođenog 1931) bio je profesionalni obaveštajac britanske tajne službe MI-6 pre nego što je počeo da se bavi literaturom, a baš obratno, veliki pisac Grejam Grin (1904–1991) postao je za vreme Drugog svetskog rata obaveštajac i radio u tajnoj službi pod rukovodstvom legendarnog Kima Filbija, za koga se posle saznalo da je bio jedan od najboljih i najproduktivnijih sovjetskih špijuna. Nije dokazano, ali pisalo je u britanskoj štampi da je Grin radio za sikret servis i posle Drugog svetskog rata, on to nije potvrđivao, ali ni demantovao.

Markus Volf se pred sudom ujedinjene Nemačke branio pored ostalog i ukazujući na činjenicu da je njegov protivnik "sa druge strane", šef zapadnonemačke obaveštajne službe BND koji je "radio to isto", Klaus Kinkel (rođen 1956), u međuvremenu postao ministar inostranih poslova Nemačke, a prethodni šef CIA Džordž Buš stariji – čak predsednik SAD. (To je vreme Gorbačova, za Putina još niko ne zna ni da postoji.) Volf je tu činjenicu voleo da ponavlja i kad bi ga intervjuisali. Jednom su mu odgovorili da Kinkel nikada nije naređivao ubistva. Slegao je ramenima:

"To ni meni nikada nećete moći da dokažete..." I nisu.

Na kraju svih procesa kroz koje je prolazio, izjavio je: "Tužilaštvo nije našlo ni jedan jedini dokaz da sam bio umešan u ubistva, ucene ili slično." U podnesci vrhovnom javnom tužiocu stoji i rečenica: "Metodi obaveštajnih službi nigde na svetu ne mogu da se mere merilom građanskog morala." Napisao je takođe: "Što se tiče fundamenta rada, ciljeva i metoda, ne postoji nikakva razlika između tajnih službi na svetu..." "Ne, ne kažem da imam čiste ruke, zar iko može da ih ima ako se bavi ovom vrstom poslova?"

Zanimljivo je da su Volf i Kinkel rođeni u istom nemačkom gradiću, Hehingenu, na krajnjem jugozapadu Nemačke, i da su im očevi ne samo bili lekari, nego čak imali lekarsku praksu u istoj ulici, mada ne u isto vreme. Miša Volf je trinaest godina stariji, njegov otac je kao Jevrejin i komunista morao da pobegne iz Nemačke tri godine pre nego što će se Klaus Kinkel roditi.

POČETAK HLADNOG I ŠPIJUNSKOG RATA: Zidanje zida u Berlinu

IMA LI ŠPIJUNAŽA SMISLA: Na pitanje da li špijunaža uopšte ima smisla, Markus Volf odgovara: "Ostaje opravdano pitanje da li mučno traganje za informacijama ili rizično razotkrivanje tajni ima politički i istorijski smisao... Na osnovu svog iskustva tvrdim da efikasnost tajnih službi u stvari zavisi od spremnosti političkih vlasti da prime k znanju informacije ako se razlikuju od njihovog mišljenja ili mu čak protivreče."

Helmut Šmit je, dok je još bio zapadnonemački kancelar, javno rekao da više veruje analizama švajcarskih novina nego izveštajima svoje obaveštajne službe BND. Zamolio sam Horsta Graberta, bivšeg nemačkog ambasadora u Beogradu, koji je pre Šmitove vlade u doba predsednikovanja Vilija Branta bio koordinator zapadnonemačkih obaveštajnih službi BND-a, Ferfasungsšuca i MAD (*Verfassungsschutz* – "zaštita ustava" – kontraobaveštajna agencija; *Militärischer Abschirmdienst* – vojna obaveštajna služba), da komentariše tu čudnu izjavu. Grabert je rekao:

"Službama treba postaviti prava pitanja, onda se možeš nadati valjanim odgovorima. Ako ih pustiš da rade šta im padne na pamet, dobićeš koješta."

Na pitanje da li je njegov život propao, Volf je 1990. godine setno odgovorio: "Jeste, naravno da je propao u mnogo čemu... Nismo postigli ono za šta smo se zalagali, što smo hteli da postignemo." Svejedno je do kraja ostao komunistički idealista.

Pred kraj života imao je čudnu ideju. "Na osnovu susretâ sa šefovima ili vodećim službenicima obaveštajnih službi mnogih zemalja, na primer SAD, Francuske ili Izraela, uvideo sam da su naši pogledi i iskustva sa sopstvenim vladama veoma slični...", rekao je Volf i predložio da se pri Ujedinjenim nacijama osnuje savet penzionisanih šefova obaveštajnih službi koji će izraditi kodeks ponašanja. Na primer, da li je dozvoljeno da se agenti instaliraju i pri samom vrhu protivničkih vlada ili da li šef obaveštajne službe treba da ima punomoć da izda naređenje za ubistvo bez učešća sudova. Na taj predlog niko nikada javno nije odgovorio.

Miša Volf je umro smrću pravednika. Predveče je bio na prijemu u ruskoj ambasadi, gde je održan i mali koncert, jeo soljanku, posle toga je sa svojom trećom ženom Andreom otišao u bioskop, mirno s njom legao da spava, pred zoru se samo trgnuo u krevetu i preminuo od infarkta u svojoj osamdeset i trećoj godini.

Da li bi bar "balkanski špijun" Ilija Čvorović, lik koji je Dušan Kovačević tako genijalno smislio, iako nije bio neki veliki šef, mogao da se udruži sa likovima Grejama Grina, Džona le Karea ili onih iz *Trojke* Markusa Volfa, ako već stvarni veliki obaveštajci to sigurno neće hteti. Ko zna? ◂

Ivan Ivanji

Obične, proklete i Liht laži

Ko je i kako upropaštavao Politiku VREME 1134

Piše: Ljiljana Smajlović

U neslavnoj aferi prodaje Politike, Sonja Liht je napravila dve velike greške. Prva je bila što je sudelovala u skandalu, a druga – što je lagala.

Sve su prilike da će državni službenici koji istražuju kako je u ovoj aferi izigran javni interes, na kraju mirno reći da je, "pravno-formalno", jedan privatni vlasnik nešto prodao drugom privatnom vlasniku. Ali će gospođa Liht, sa sve Legijom časti, ostati osoba koja je u Politici prekršila svaki evropski standard na koji se pozivala.

Prvo je tvrdila da o svemu ne zna više od bilo kog građanina Srbije, a onda da je htela, ali nije imala novaca, da iskoristi pravo preče kupovine VAC-ovog udela. Posle je rekla da Zakon o javnom informisanju državi ionako brani vlasništvo nad medijima, iako je zakon na snazi od 2003. godine, a gospođa Liht je 2008. postala zastupnikom državnog kapitala u Politici. Zatim je dodala da i medijska strategija to isto brani, prećutavši da ista strategija traži punu transparentnost vlasništva nad medijima. Sada ponavlja kako je Politika prodata tri meseca nakon što je njen mandat istekao, iako je poznato da je kupovina zapravo obavljena još 18. januara, kada je sklopljen ugovor o ustupanju potraživanja VAC-a od Politike, Novosti i Dnevnika firmama sa Kipra povezanim sa Miroslavom Bogićevićem. Cela je stvar, dakle, davno osmišljena, a najvećim delom realizovana početkom godine, kada su vlasništvo promenila

potraživanja vredna blizu 30 miliona evra. Kiparske firme su registrovane nekoliko meseci ranije, po svoj prilici namenski, za kupovinu udela u srpskim medijima. Ugovor VAC-a i Ist medija grupe od 4,7 miliona evra, potpisan 29. juna, pošto je obnarodovana nova vlada i kada se više nije imalo kud, bio je po svemu samo poslednji korak u tom poslu. Boris Tadić je i sam ovih dana priznao da je inspirisao "naše ljude" da kupe Politiku i Novosti. Sonja Liht je bila njegov blizak saradnik, osoba od najvećeg poverenja u uskom krugu ljudi koji su se, daleko od očiju javnosti, dogovarali o sudbini najvažnijih srpskih štampanih medija.

Ali, šta je teralo Sonju Liht da u prošlonedeljnom "Vremenu" ("Ko je i kako upropaštavao Politiku", broj 1134) iznosi nove i nove, potpuno neistinite činjenice? Pričajući o tome kako je njen upravni odbor Politike AD odmah raspisao konkurs za glavnog i odgovornog urednika (tobož "odlučan da zavede novu praksu postavljanja na to ključno mesto putem konkursa, a ne političkom odlukom", kako je, eto, postavljena Ljiljana Smajlović), Liht ponosno kaže da je, kako bi "proces bio što transparentniji", članovima kolektiva omogućeno da glasaju za prijavljene kandidate, iako statut na to nije obavezivao.

"Pri donošenju odluke o izboru, komisija UO-a je uzela u obzir da su glavni i odgovorni urednik i njegov zamenik dobili i od kolektiva najveći broj glasova", tvrdi bivša predsednica.

Ovo je ne samo izmišljotina već i providna izmišljotina. Najviše glasova na tobožnjim "izborima", čije rezultate niko nije uvažio, nije dobio sadašnji glavni urednik, kog je izabrao menadžment Politike, već bivši glodur Milan Mišić, za kog je glasalo 57 zaposlenih (od ukupno 141, koliko je izašlo na ove lažne izbore). Dragan Bujošević i Žarko Rakić osvojili su jednak broj glasova (42), a komisija gospođe Liht odlučila se za onog kog je Boris Tadić pre konkursa odabrao, iako je bivši dopisnik iz Nemačke Rakić ispunjavao ne samo konkursni uslov o naprednom znanju engleskog, već i poduslov po kom je "aktivno znanje nemačkog" imalo biti prednost.

Za zamenika glodura, kog Sonja Liht netačno pominje kao drugog "dobitnika najvećeg broja glasova", nikad se nije glasalo: on je došao pravo sa položaja državnog činovnika u Ministarstvu kulture, baš u vreme dok je gospođa Liht javno objašnjavala da joj je u Politici najvažnije da očuva "slobodu, otvorenost i objektivnost". Drugim rečima, novo rukovodstvo Politike izabrano je isto onoliko "transparentno" koliko je list posle "transparentno" prodat Miroslavu Bogićeviću.

Nadam se da takvo shvatanje demokratije i slobodnih izbora ne uče naši budući lideri u njenom Fondu za političku izuzetnost, koji, koliko čujem, finansiraju i naši poreski obveznici. Nadam se da ih ne uči da je demokratski dijalog skup poluistina i insinuacija kakve je demonstrirala u polemici sa mnom.

Jer, kada sam je pitala za njenu ulogu u prodaji Politike, tvrdila je da zbog plate nemam kredibilitet. Kada sam rekla da je novom glodu dala dvostruko veću platu, i još pride, krenula je o mojoj odgovornosti za biznis kompanije. Kada sam primetila da je tiraž danas za trećinu manji od onog zbog kog me navodno smenila, ona se pohvalila da kod nje Politika prvi put nema gubitaka.

Ali ni to nije istina. Ako je verovati podacima iz APR-a, Politika novine i magazini zabeležila je 2007. dobitak od oko sto miliona dinara. Nemam zasluga za taj rezultat, moje jedine zasluge su otvorenost i profesionalizam lista koji sam uređivala, ali ne bih da me gospođa Liht prevodi žednu preko vode. Podaci iz APR-a još kažu da je Politika AD, koju je ona vodila, u poslednje četiri godine katastrofalno poslovala.

Radila sam posao za koji sam bila kvalifikovana i za to sam primala platu. U to se vreme dnevno prodavalo oko 75.000 primeraka lista.

Gospođa Liht kaže da je besplatno radila, pa bi da me ućutka kao nekoga ko je upropaštavao Politiku time što je bio plaćen za svoj rad, dok je njen altruizam spasavao list "iz finansijskog ambisa".

Pa ko je onda ovde "bezobrazan", da posudim izraz Sonje Liht?

>> prodaja&pretplata

ŠTAMPANO IZDANJE

	Beograd [kurirom]	Srbija [poštom]	kontinentalna Evropa [površinskom poštom]	ceo svet [avionom]
6 meseci	4650 din	4400 din	75 EUR/99 USD	115 EUR/149 USD
12 meseci	9300 din	8800 din	150 EUR/199 USD	230 EUR/299 USD

INTERNET IZDANJE

6 meseci	bez PDF-a	sa PDF-om
Srbija	750 din	1200 din
svet	16 USD	24 USD

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. Zabranjeno je da više lica upotrebljava isti nalog.

VREME ELEKTRONSKA ARHIVA

	Srbija	svet
VREME DVD komplet 1997–2012 (br. 334–1103)	900 din	USD 29
dopuna kompleta za dosadašnje kupce	500 din	USD 15

Elektronska arhiva nedeljnika VREME u PDF formatu sa sačuvanim stranicama kao u štampanom izdanju i sa mogućnošću pretraživanja, obuhvata period od marta 1997. do februara 2012. Diskovi se dostavljaju poštom u roku od 20 dana od kad dobijemo dokaz o uplati. Raniji brojevi Vremena ne postoje u ovom elektronskom obliku.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene je uračunata poštarina. Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite na adresu VREME, Trg Republike 5, Beograd, ili faksom na broj 011/3238-662, sa naznakom za šta je uplata izvršena (pretplata za štampano/internet izdanje, knjiga ili VREME-DVD). Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Sve dinarske uplate treba izvršiti u korist NP VREME isključivo na račun 205-13281-15. Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se naplaćuje u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja na internet adresi http://www.vreme.com/pretplata pomoću kreditne kartice, (cena u USD), kojom prilikom će se stanovnicima zemalja članica EU zaračunati i dodati odgovarajući PDV ili direktno na naš devizni račun – podatke možete naći na internetu na www.vreme.com/pretplata. Šestomesečna pretplata na štampano izdanje podrazumeva 26, a godišnja 52 broja. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od dana otvaranja naloga, a korisniku su na raspolaganju svi brojevi objavljeni na internetu od kraja 1998. godine.

▸ dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom ▸ telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ▸ e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Svetska čuda

Verovatno Herodotu pripada zasluga za kasniju ideju popisivanja čuda. Putujući sredinom petog veka stare ere – pre oko 2500 godina – dobrim delom onda poznatog sveta, on je u svom delu o poreklu i uzrocima ratova Azije i Evrope opisao sve što mu se činilo vrednim pažnje i pominjanja. A egipatske piramide i zidine Vavilona to su svakako bile, kao i mnoštvo drugih podataka o običajima, naseljima i značajnim građevinama dalekih naroda.

Znamo i da je delo pod naslovom "Popis čuda u svetu" nekih 150 godina kasnije, krajem četvrtog veka, napisao Kalimah iz Kirene, slavni pesnik i upravitelj aleksandrijske Biblioteke – ali to je i jedino što se o njegovoj listi čuda zna. Otprilike pola veka kasnije, oko 250. godine, nastaje prvi danas poznati spisak "sedam svetskih čuda"; sastavio ga je Antipater iz Sidona. Ta lista – sa opisima čuda, naravno – prepisivana je stolećima. Najstariji postojeći izvor za originalnih sedam svetskih čuda Antike nalazi se u *Istoriji arhitekture* Martena van Hemskerka i Johana Fišera fon Erlaha iz sredine XVI veka. Uopšte nije čudno što su popisana baš u knjizi posvećenoj arhitekturi: svih sedam čuda starog sveta i jesu bila graditeljska dela.

"Čovek se plaši vremena, a vreme se plaši piramida", kaže arapska poslovica. S razlogom, ako imamo u vidu da su velike piramide u Gizi – delu današnjeg Kaira u Egiptu – izgrađene pre gotovo 5000 godina, i jedino od čuda starog sveta koje stoji i danas. Sva ostala odavno su propala – uglavnom od ljudske ruke.

Viseći vrtovi u Babilonu, ponekad se pogrešno zovu "Semiramidini vrtovi", stradali su 485. godine stare ere, jedva nešto više od veka po podizanju, kada je persijski kralj Kserks razorio i opljačkao nekada slavni grad. Zevsov kolosalni kip od zlata i slonovače u Olimpiji – toliko slavan da su neki stari pisci tvrdili kako su slonovi stvoreni samo da bi vajar Fidija imao materijal za rad – potrajao je, mada povremeno pljačkan, gotovo hiljadu godina. Načinjen sredinom V veka stare ere, nestao je u velikom požaru Konstantinopolisa u koji je prenet, početkom V veka nove ere. Čuveni hram Artemide u Efesu bio je žrtva neodoljive potrebe izvesnog Herostrata da mu ime uđe u istoriju. Cilj je postigao tako što je hram, već poznat kao svetsko čudo – zapalio. Efežani su pod pretnjom smrtne kazne zabranili da se ime zločinca pominje, ali Herostrat je svoj cilj postigao: njegovo ime se i danas pominje, makar kao dijagnoza bolesne potrebe da se bude slavan. Grobnica karijskog kralja Mausola i njegove žene Artemisije bila je tako čudesno ukrašena kipovima najčuvenijih vajara četvrtog veka stare ere da je mauzolej postao naziv za sve slične spomenike. Gotovo neoštećen stajao je skoro 1500 godina, dok malteški vitezovi nisu odlučili da kamen i mermer sa spomenika ugrade u svoju tvrđavu, danas u Bodrumu, Turska. Kolos sa Rodosa, podignut u čast boga sunca Helija oko 280. godine stare ere, imao je najkraći vek od svih sedam čuda. Srušio ga je zemljotres, jedva pedesetak godina kasnije. Mada oboren, privlačio je putnike još narednih nekoliko vekova, sve dok Arabljani bronzu bivšeg kolosa nisu prodali nekom sirijskom Jevrejinu. Kaže se da je za prenos metala trebalo iznajmiti 900 kamila! Aleksandrijski svetionik pomagao je moreplovcima od oko 280. godine stare do 1480. godine nove ere, kada su kamen i mermer upotrebljeni za podizanje mamelučke tvrđave na istom mestu.

I tako, od svih čuda starog sveta možemo obići još samo najstarije, piramide. Treba se nadati da arapska poslovica govori istinu, inače bi joj se moralo dodati da se piramide plaše – čoveka.

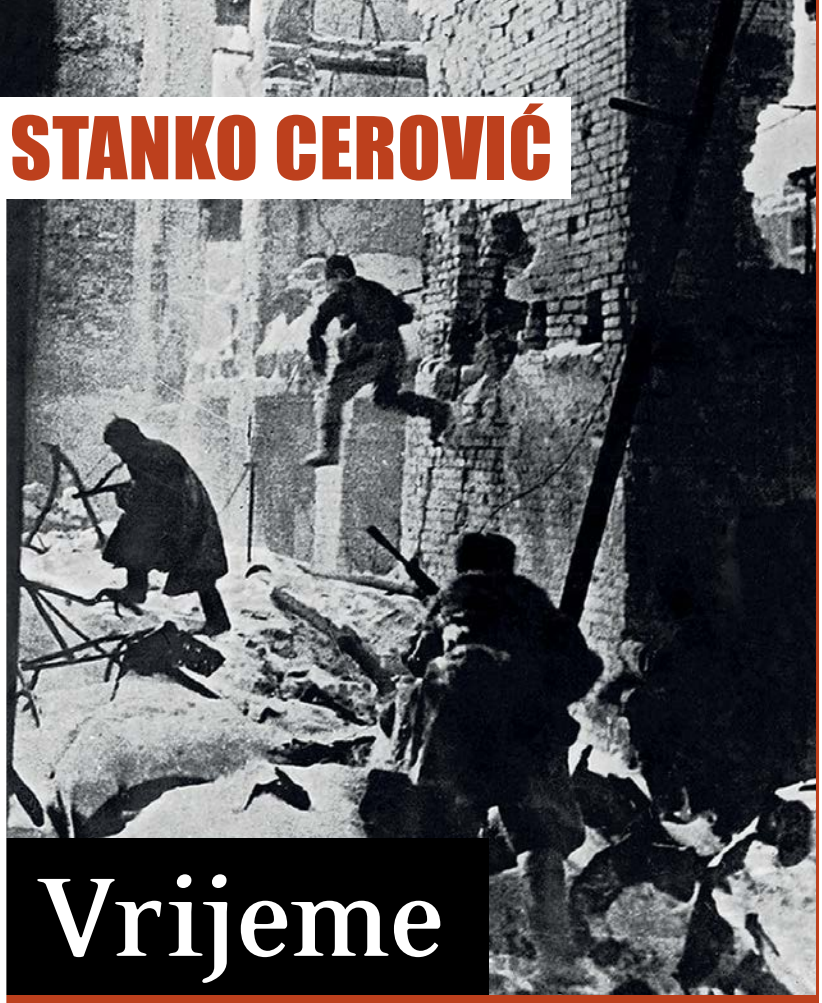
Baveći se čudima starog sveta, mnogi današnji istraživači, pisci i publicisti nisu odoleli potrebi da i sami naprave neku svoju listu. Sedam je, ipak, mali broj da bi se pod njega svelo sve što se današnjem svetu čini čudom: zato su moderne liste često podeljene po temama. Antički svet nije znao da postoje – ili nije mislio da u čuda spadaju – hram u Abu Simbelu (Egipat), Angkor Vat u Kambodži, "viseći vrtovi" terasastih pirinčanih polja na Filipinima, Koloseum u Rimu, Veliki zid u Kini, Prestona dvorana u Persepolisu, Partenon u Atini, u stenu uklesane građevine Petre u Jordanu, Stounhedž u Engleskoj...

Liste modernih svetskih čuda najčešće obuhvataju saobraćajni tunel ispod Lamanša, Big Ben u Londonu, CN kulu u Torontu, Ajfelovu kulu u Parizu, Empajer stejt bilding u Njujorku, Gejtvej u Sent Luisu, most Golden gejt u San Francisku, Asuansku branu u Egiptu, Huverovu branu u Arizoni/Nevadi, Itaipu branu u Brazilu/Paragvaju, likove američkih predsednika na planini Rašmor u Južnoj Dakoti, Panamski kanal, Kule Petronas u Kuala Lumpuru, Hristov kip u Rio de Ženeiru, Kip Slobode u Njujorku, Suecki kanal, zgradu Sidnejske opere... I biće ih sve više, bar dok se ljudi budu takmičili u visini i veličini građevina koje podižu.

Postoji čak i kategorija prirodnih čuda, u koja se svrstavaju najupečatljiviji predeli (Veliki kanjon), najistaknutije planine (Mont Everest, Fudži, Kilimandžaro...), vodopadi, zalivi, ostrva... I tu, naravno, nema kraja. Kao što nema razloga da svako za sebe čudom ne proglasi najobičniju stvar, događaj ili biće, predeo, trenutak dana ili bilo šta drugo od čega mu zastaje dah i ostaje neizbrisiva uspomena.

Aleksandar Ćirić

STANKO CEROVIĆ

Vrijeme je krv

UMJETNIK U CIVILIZACIJI SMRTI

VREME

U izdanju Nedeljnika "Vreme": nova knjiga Stanka Cerovića Vrijeme je krv – Umjetnik u Civilizaciji Smrti.

Potražite u vašoj knjižari

Sve što dopire do moga mozga svedoči o vremenu bankrota. Sefovi su prazni. Iskustvo me uči da u takvim okolnostima prvo skidaju skalp pripadnicima moga plemena. Na polici u tvrđavi u Jejlu, Džeronimova lobanja se još nada promjenama. Biće rata. Biće gore nego ikad. Zvijer je ranjena.

Distribucija: Krug commerce

e-mail: krug.avala@sbb.rs

Tel: 011/240-1433

Delta City Champion Challenge

28. septembar od 15 h - **STRONG CHALLENGE**
- Turnir snage i izdržljivosti
- Kettlebell Lifting takmičenje

29. septembar od 15 h - **TURNIR U OBARANJU RUKE**

30. septembar od 12 h - **TESLA CHALLENGER**
- MMA borbe u amaterskoj (početak 12 h) i semi-pro (početak 20h) konkurenciji

Prijavite učešće na jednom od turnira na Delta City info-pultu, do 26. septembra, uz lični dokument.
Učešće je besplatno, a broj mesta je ograničen. Pobednike turnira očekuju vredne Champion i Ultimate Nutrition nagrade.
Rezervacija karata za Tesla Challenger možete preuzeti na Delta City info-pultu, do 26. septembra, uz lični dokument.

Telefon info-pulta za informacije:
+ 381 11 2203 624
+ 381 65 2203 600

TESLA CHALLENGER · ULTIMATE NUTRITION The Future of Sports Nutrition® · Champion AUTHENTIC ATHLETIC APPAREL · ARMWRESTLING · www.deltacity.rs · DeltaCity

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec